

Kari E. Turunen

**IHMISSELUN
OLEMUS**

ARATOR OY

KARI E. TURUNEN

IHMISIELUN OLEMUS

ARATOR OY

Verkkoversio julkaistu perikunnan
ja Arator Oy:n luvalla.

URN:ISBN:978-951-39-9965-0
ISBN 978-951-39-9965-0 (PDF)

Jyväskylän yliopisto, 2024

ISBN 951-96057-0-3

SISÄLLYS

JOHDANTO	5
TIETOISUUDEN KEHITYKSESTÄ	8
1. Ihmisen minä historian virtauksissa	8
2. Ihmisen minä nykyajassa	17
3. Triadinen ajattelu	24
SIELUNLAATUJEN FENOMENOLOGIASTA	36
4. Jäsentyminen ja ajattelu	37
5. Ajattelun fenomenologinen rakenne	42
6. Liittyminen ja tunteet	50
7. Tunteen fenomenologinen rakenne	55
8. Tekeminen ja tahto	61
9. Tahdon fenomenologinen rakenne	66
10. Käytännölliset tarpeet	69
SIELUNELÄMÄN DYNAMIIKASTA	74
11. Ajattelun psykodynamiikka	75
12. Tunteen psykodynamiikka	93
13. Tahdon psykodynamiikka	105
14. Narsismi ja identiteetti	114
15. Eksistentiaaliset ja puolustavat tunteet	120
16. Sielunenergioiden muodonmuutoksia	127
17. Hahmollinen kolminaisuus	134
KULTTUURIN JA HENGEN DYNAMIIKASTA	146
18. Ihmisen tunnistaminen	146
19. Kärsimys ja osallistuvat sielunilat	152

20. Aktiiviset henkiset tilat	158
21. Arvot ja ihanteet	166
22. Elämää kantavat voimat	172
23. Kulttuurielämykset	179
KIITOKSET	181
KIRJALLISUUTTA	182
KUVIOIDEN LUETTELO	184

JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa pyritään kartoittamaan ihmisen sielunelämän laatuja, energioita ja prosesseja. Olen halunnut yhdistää kolme näkökulmaa, jotka mielestäni kuuluvat tasapainoiseen näkemykseen ihmisestä.

Ensimmäistä näkökulmaa voi kutsua fenomenologiseksi. Siinä pyritään tunnistamaan ja jäsentämään sielun perusenergioiden fenomenologista rakennetta. Tämä on ollut jokseenkin laiminlyöty tutkimusalue, joka sijoittuu psykologian tai filosofian rajamaastoon. Sielunelämän fenomenologiaa voidaan tutkia vain perustaen sen kokemuksemme sielunelämästä. Näin se on laajassa mielessä empiiristä psykologiaa. Pyrkimyksenä on tunnistaa ja jäsentää eräitä sielunelämän peruslaatuja.

Toinen näkökulma on dynaaminen. Se on syntynyt nykyaikaisten psykodynaamisten ajatussuuntien virittämänä, vaikka se poikkeaa niistä käsitteellisesti. Sielunelämän dynamiikkaa pyritään kuvaamaan siten, ettei laadita malleja, teorioita tai muita hypoteettisia rakenteita, vaan pysytään lähellä luonnollista kieltä ja pyritään välittömästi tunnistamaan sielunvoimia.

Kolmas näkökulma on kulttuuris-henkinen. Psykodynaaminen ajattelu tarvitsee välttämättä täydennyksekseen kulttuurisen näkökulman, koska se yksin tuottaisi hyvin vinon ja kyynisen näkemyksen ihmisestä. Kulttuuriset virikkeet vaikuttavat hyvin laajasti koko ihmisen olemiseen, erityisesti hänen sielunelämänsä muotoutumiseen. Kulttuuria voidaan pitää jopa terapeuttisena voimana suhteessa ihmisen psykodynaamiikkaan. Tämä näkökulma tahtoo unohtua nykyaikaisissa ajatusjärjestelmissä. Kulttuurinen näkökulma

on avain kasvatuksen ymmärtämiseen.

Näiden kolmen näkökulman yhdistäminen auttaa näkemään ihmisen kaikissa tärkeissä ulottuvuuksissaan. Tässä tutkimuksessa on pyritty kehittämään kattava käsitteellinen kuvausjärjestelmä ihmisen ulottuvuuksien tunnistamiseksi. Olennaista on juuri tunnistaminen eikä vain se, kuinka asioita nimitetään. Käytetyt käsitteet on tarkoituksellisesti valittu siten, että jokaisen henkilökohtainen kyky tunnistaa sisäistä maailmaansa voisi helposti aueta.

Asioiden luonnehtimiseksi ja ilmaisemiseksi on jouduttu käyttämään paljon apusanan kaltaisia laajoja ilmauksia, koska asioiden esittäminen olisi muuten ylivoimaista. Tällaisia yleistäviä apusanoja ovat mm. sielunenergia, sielunlaatu, sieluelementti, sielunaines jne. Tilanteen mukaan jokin vaihtoehto on käytössä, eikä tietenkään aivan satunnaisesti, vaan pyrkien viittaamaan johonkin ihmisen sielullisen olemuksen puoleen tai ominaisuuteen. Näitä sanoja ei kuitenkaan ole pyritty määrittelemään, vaan kysymys on tunnistamisen, hahmottamisen ja esityksen kannalta välttämättömistä ilmaisuista. Sama koskee muitakin sanoja kuten esim. todellisuus, ympäristö, maailma jne., joilla halutaan tuoda esiin yleisesti jotain sielunelämän vastapuolesta.

Tutkimus haluaa kartoittaa ihmisen sielunelämän kolmea eri tasoa. Kuitenkin sen syvin motiivi on toimia virikkeellisesti, antaa oman ajattelun ja tunnistamisen aiheita. Tähän liittyy mielestäni nykyaikaiselle maailmalle välttämätön uusi sokraattinen impulssi, pyrkimys kuunnella itseään asioiden yhteydessä ja ilmiöitä kohdattaessa. Itsensä tunnistaminen auttaa ihmistä kohti vapautta ja eroon erilaisista opillisista valloista.

Seuraavassa tutkimuksessa ei juuri esiinny viittauksia toisiin teoksiin, ns. lähteitä. Tämä ei merkitse epäkiitollisuutta tieteellistä traditiota kohtaan, joka filosofian ja nykyaikaisen psykodynaamisen ajattelun osalta on ollut tärkeä ajatus-

teni virittäjä. Näkökulma lienee kuitenkin niin itsenäinen, että olisi valheellistakin viitata aivan toisenlaisten näkökulmien piirissä syntyneisiin ajatuksiin. Kirjallisuusluettelossa mainitaan tärkeimpiä teoksia, jotka ovat vaikuttaneet inspiroivasti kirjoittajan ajatuksiin.

Johdannon jälkeinen pääluku (TIETOISUUDEN KEHITYKSESTÄ) toimii eräänlaisena asiallisena johdantona. Sävy siinä on hyvin yleinen ja spekulatiivinen. Sen voi periaatteessa aluksi sivuuttaa, jos se vierastuttaa. Muutoin tutkimus noudattaa pääluvuissaan edellä esitettyä jakoa fenomenologiseen, dynaamiseen ja kulttuuris-henkiseen osaan. Psykologisesti konkreettisin kuvaus löytyy luvusta SIELUNELÄMÄN DYNAMIIKASTA, joten se, joka haluaa löytää psykologisesti kouriintuntuvimpia ajatuksia, voi aloittaa tästä pääluvusta.

Käytän asioiden havainnollistamiseksi tekstiin sijoitettuja kuvioita. Luettelo näistä kuvioista on kirjan lopussa. Niistä ilmenevät keskeisimmät käsitteet, joten niitä tarkastelemalla saa kokonaiskuvan esitetystä näkemyksestä. Ne toimivat myös kertauksen ja muistiinpalauttamisen apuvälineinä.

TIETOISUUDEN KEHITYKSESTÄ

Tämä asialliseksi johdannoksi tarkoitettu pääluku johdattelee lukijaa kirjoittajan ajatusmaailmaan ja hänen näkemykseensä ihmisen tietoisuuden kehityksestä ja tilasta. Näin erityisesti sen kaksi ensimmäistä lukua. Sisältö niissä on luonnosteleva, tunnusteleva ja spekulatiivinen. Esitetyt asiat ovat ymmärrettävämpiä, kun lukija on perehtynyt myöhemmin esitettäviin asioihin. Sama koskee myös tämän pääluvun kolmatta lukua, joka voi olla aluksi hämmentävä. Muuhun tekstiin tutustumisen jälkeen se voi tuntua luonnollisemmalta. Olen halunnut johdonmukaisuuden vuoksi sijoittaa johdattelevat tunnustelut ja ajattelutavan perustelut alkuun.

1. Ihmisen minä historian virtauksissa

Voidaan perustellusti väittää, että ihmiskunnan yksi kehityspiirre on ollut kulku kohti yhä terävämmin itsestään tietoisuutta. Nykyaikainen ihminen voi olla hyvinkin kipeästi tietoinen omasta erillisyydestään ja yksinäisyydestään sekä tavallaan vastakkaisesta suhteestaan kaikkeen minuuden ulkopuoliseen, maailmaan. Minuuden, minän ja itsen ongelma on moninainen, ja sitä käsitellään tässäkin tutkimuksessa monelta puolen. Tässä luvussa koetamme luonnehtia ongelman historiallisia puitteita.

Minuuteen herääminen liittyy ihmisen ajattelutoiminnan kehitykseen. Ihmislajin kehitykseen kuuluu sen asteittainen

herääminen muusta sielunaineksesta. Kuinka ajattelu on alkanut kehittyä, mistä se on saanut sysäyksen kehitykseen- sä ja kuinka se on kulkenut nykyiseen muotoonsa, on vielä pitkälle arvoitus. Arvoitus se on suureksi osaksi siksi, ettei ajattelua juuri tiedosteta sen nykyisessääkään tilassa, jolloin ei osata oikealla tavalla kysyä sen varhaisempia vaiheita. Joka tapauksessa nimenomaan ajattelevana ihminen erottaa itsensä minuudeksi. Vain ajattelevalle ihmiselle voi myös hänen minuutensa muodostua arvoitukseksi. Historiallisista dokumenteista voi aavistella, että kaukaisen menneisyyden ihmiselle ei hänen minuutensa ollut samalla kipeällä ja terävällä tavalla arvoitus kuin se on ollut varsinkin parina viimeisenä vuosisatana.

Ihmisen ”nykyistä minää” voisi luonnehtia erakoituneeksi, yksinäiseksi, pistemäiseksi, ahdistuneeksi ja kipeästi tietoiseksi. Tämä ei silti merkitse sitä, että aina olisimme tässä minän kipeässä tilassa. Ehkä vain osa kulttuurimme vahvasti sisään imeneistä ihmisistä ajautuu voimakkaisiin kipeän tietoisuuden tiloihin. Eräänlainen kipeän tietoisuuden uhka on kuitenkin kulttuurimme perusvirtoja.

Kipeässä tietoisuudessa syntyy luonnollisesti kaipaus yhteyteen. Mutta minkä yhteyteen? Monenlaista ”pelastusta” tarjotaan niin uskonnolliselta, tieteelliseltä kuin poliittiseltakin taholta. Kriittinen nykyaikainen mieli pidättäytyy kuitenkin helpoista ratkaisuista. Ehkä minä haluaakin pysyä eristyvässä riippumattomuudessaan. Jospa se on sen kehitystie.

Ihmiskunnan keskeinen kasvattaja viimeisinä vuosisatoina on ollut luonnontiede. Se on voimakkaasti muokannut tapaamme tarkastella maailmaa, suhtautua todellisuuteen ja arvioida sitä, mikä on todellista. Siitä on tullut meille ”toinen persoona”. Luonnontiede on opettanut ihmisten mieliä tietynlaiseen kriittisyyteen ajatusten ja maailman suhteesta. Tätä kriittisyyttä voi luonnehtia näköaisti-

musperäiseksi kriittisyydeksi tai tekniseen havainnollisuuteen perustuvaksi kriittisyydeksi.

Ihminen on luonnontieteen kasvattamana oppinut tarkastelemaan suhteeseen ympäristöön nähden. Näin ihminen on oppinut asettamaan tietoisesti kysymyksiä todellisuudelle, jonka hän on katsonut minästään riippumattomaksi. Kysyjän ja todellisuuden vastakohtaisuus on jatkuvasti terävöitynyt. Käytännössä tutkijat tietysti ”unohtavat” minuuden mukanaolon tutkimusprosessissa (samoin kuin muidenkin sielunvoimien mukanaolon). Mutta tieto-opillisesti minän ja sen käytössä olevien sielunvoimien ja toisaalta ympäristön (käytännössä luonnontieteissä: aineellisen ympäristön) välinen suhde on käynyt yhä arvoituksellisemmaksi. Luonnontiede on siis terävöittänyt ihmisen vastakkaista suhdetta maailmaan ja ajanut minuutta terävöityvään tietoisuuteen.

Luonnontieteellinen kriittisyys on ajanut ihmistä myös ”on vain” -ajatteluun, ns. reduktionismiin. Ilmiöt, joita ennen pidettiin jotenkin arvokkaina (”henkisinä”, ”syvinä”, ”ihmisytyteen kuuluvina”, jne.), ovat tieteen valokeilassa alkaneet näyttää monelle vain siltä, mitä luonnontieteen kehittämät mielikuvat jostain luonnonilmiöstä ovat. Kulttuurissa kehittyi varsinkin 1800-luvulla oma radikalismien virtansa, joka halusi nähdä asiat ja ilmiöt ”on vain” -näkökulmasta. Todellista olivat lähinnä näköaistimukset. Tällainen kriittinen, ”materialistinen” radikalismi levisi kaikkialle kulttuuriin ja kaikkien ihmisten mieliin. Kansanopetus on levittänyt reduktionistiset ja kyyniset elämänasenteet suorastaan ”uus Kirkollisuudeksi”. Ihminen muuttui siinä myös sattumaksi maailmassa, ”maailmaan heitetyksi”.

”On vain” -radikalismi kehitti oman erityisen kyynisyyden muotonsa, joka on edelleenkin hyvin vahvasti kaikissa kulttuurituotteissa. Sen sävyttämää ovat niin taide, filosofia kuin uskontokin. Kyyninen ”on vain” -radikalismi on kuitenkin toisaalta myös tietoisien minuuden sammumi-

sen muoto, vaikka se, paradoksaalista kyllä, syntyi minuutta herättävien luonnontieteiden luontevana seurauksena. Heränneellä minuudella on suuri kiusaus sammua tietoisuudessaan; se ei jaksa kantaa omaa herännyttä kipeää tilaansa lankeamatta joihinkin valtaansa vieviin ajatusvirtauksiin. Osittain tämä sammuminen johtuu siitäkin, ettei tosiasiaa koskaan ole herättykään minän kipeään tietoisuuteen, vaan vain kasvettu puolitetottomasti vallitsevan kulttuurin tämänhetkisiin sisältöihin ja maailmankatsomukselliseen paatukseen. Ihmisellä on oman identiteettinsä rakentamisessa taipumus langeta erilaisten ajatusvaltojen välikappaleeksi.

Luonnontieteiden hengen mukainen rationalismi on viedyt mukaansa myös filosofit, sekä silloin kun he ovat selvästi pitäneet luonnontieteellistä tietoa ihmisen erityisenä saavutuksena (esim. I. Kant, 1724–1804) että myös silloin kun he ovat selvästi pyrkineet muuhun (esim. J.G. Fichte, 1762–1814, ja F.W.J. Schelling, 1775–1854). Voi jopa sanoa, että luonnontieteen synnyttämä ”uusi rationalismi” on sielläkin, missä sen ei aina luulla olevan (esim. teologien analyyseissä). Tietty ”kova rationalismi” on mukana vahvasti jopa todellisten hengentieteilijöiden ajattelussa (esim. R. Steiner, 1861–1925).

Jos jätetään luonnontieteisiin usein kietoutuva maailmankatsomuksellinen paatos (materialismi eri muodoissaan) sivuun, voidaan nykyisen ajattelevan maailman tunnusmerkkinä pitää ajattelun laatua, jota voisi kutsua vaikka ”kriittiseksi rationalismiksi”. Tässä kriittisellä rationalismilla tarkoitetaan aistimuskriittistä ajattelua, joka lisäksi on omaksumut suorastaan matemaattisen kirkkauden ja ehdottomuuden ajattelun elämykselliseksi perustaksi. Eri tieteissä se esiintyy tietysti muuntuneissa muodoissa. Siihen tarttuu helposti mukaan eri tieteiden sisäisiä maailmankatsomuksellisia paatoksia, mutta ajattelun elämyksellisesti koettuna laatuna se on erityisen tunnusmerkillistä ajallemme, erotuk-

sena menneistä ajoista. Tunnustelemalla ajattelun toiminnallisia laatuja voi tämän havaita. Tosin ajattelunsa tiedostaminen näyttää olevan erityisen vastenmielistä ja narsistisesti uhkaavaa monille tutkijoillekin.

Aluksi heräävä minuus nosti esiin jylhän ja ankaran järjen käsitteen. Se sai jonkinlaisen kristallinkirkkaan huipunsa I. Kantilla. Minuuden kokemuksen lumoihin suorastaan joutuivat J.G. Fichte ja F.W.J. Schelling. Saksalaisessa idealismissa minuus ja järki elivätkin löytämisen huumansa. Se oli tässä mitassa jotain uutta ihmiskunnan historiassa ja jätti jälkensä eurooppalaiseen kulttuuriin. Järki ja valistus (ihmisen kasvatusta järkeen) kuuluivat saumattomasti yhteen.

Saksalainen idealismi aloitti tutkimusmatkan ihmisen sisäisyyteen erittelemällä subjektiviteetin rakennetta. Minuus alkoi olla tietoinen suhteestaan maailmaan. Aivan uuden ja yllätyksellisen sivun aukaisi kuitenkin A. Schopenhauer (1788–1860), joka aavisteli ihmiseen kätkeytyvän muutakin kuin vain kirkkaan järjen. Hän törmäsi ”pimeään tahtoon” ihmisessä ja viritti ennakoivasti tuleville sukupolville mahdollisuuden tiedostaa myös sielunelämän tiedottomia puolia.

Minuus, subjektiviteetti ja järki (rationalismi) olivat tämän jälkeen lähtemättömästi eri muodoissa mukana filosofien tieto-opillisissa näkemyksissä. Jopa yhteiskunnallinen ajattelu saattoi saada huimaavia minä -korostuksia (M. Stirner, 1806–1856).

Minän ja maailman vastakohtaisuus terävöityi monilla (jopa vallankumouksellisella ja materialistilla Leninillä, 1870–1924) äärimilleen. Materialistiseen rationalismiin taipuvilla saattoi näin käydä erityisesti, kun taas idealisteilla minuus alkoi ”sulautua” hengen eri muotoihin, rakenteisiin ja tasoihin (esim. G.W.F. Hegel, 1770–1831). Niin henki kuin ainekin voi kuvannollisesti sanoen nielaista

minuuden. Henki ”lupaa paljon”; aine todistaa, että kaikki ”on vain” sitä. Molemmat suunnat voivat olla minuuden sammumisen suuntia, mutta molemmat ovat silti tiedon arvoisia. Minuus (subjekti) oli nyt mukana silloinkin tarkasteluissa, kun se sivuutettiin teoreettisesti.

Minän yksinäisyys ja ”on vain” -rationalismin näkymien tyhjiys johtivat monen ajattelijan näkemyksiin, joissa johdoteemana oli pessimismi ja ihmisen elämän näkeminen turhana kärsimyksenä (esim. E. von Hartmann, 1842–1906). Mitään todella arvokasta saattoi olla vaikea nähdä ihmisen elämässä, varsinkin juuri luonnontieteellisen materialismin sävyttämässä maailmankatsomuksissa. Skeptisismi, agnostisismi, anarkisismi, nihilismi ja monet muut arkitsetkin vulgaarit elämänkatsomukset tulivat perustelluiksi. Ihmistä saattoi pitää itsekkäänä eläimenä. Tätä tuntui vahvistavan myös biologian kehitys (esim. C. Darwin, 1809–1882, ja elämän kehitysteoriat).

Minän ankara vastakohtaisuus maailmaan voi ajaa ajattelevan ihmisen ajan hengen mukaisiin, rationaalsiin yrityksiin kuvata maailma-suhdettaan. Mutta yhtä hyvin ja samanaikaisesti se voi ajaa ihmisen traagiseen suhteeseen maailmaan ja erityisesti omaan elämäänsä siinä. Rationalismin teroittamat mielet ja minät tuntevat kipeänä eksistentiaalisen tilanteensa. Omalle ajallemme erityisen tunnusmerkittäviä ovatkin olleet erilaiset eksistentiaalistiset ajatussuuntauksset.

Hegelin massiivisen hengenationalismin hukuttavaa ja ylevää hurmiota vastustanut S. Kierkegaard (1813–1855) törmäsi individualistisessa, lähempänä ihmistä olevassa yksilön rationalismissaan traagiseen maailma- ja Jumala-suhteeseen.

Ihmisen maallisen, katoavan raadollisuuden korostaminen on ollut usein eksistentiaalisille tyypillistä, verrattuna henkempisiin ajatusvirtauksiin. Nykyaikana ehkä J-P. Sartre

(1905–1980) on kipeimmin ilmaissut ihmisen ja maailman (Sartrella minämaailman ja ulkomaailman) vastakohtaan, johon ei ”saa tulla” mukaan mitään ihmisen ja modernin, pessimistisen (Sartrellakin materialismiin taipuva) rationalismin ylittävää ”vääriä toivoa” (”vääriä uskoa”). Ihminen on maailmaan heitetty, aineellinen sattuma. Ihmisen sisäinen luonto tosin ilmeisesti kapinoi aina tällaista vähennystä vastaan, mutta ehkä toivo muusta on illuusiota. Moni ainakin luulee, että kyyniset elämäkäsitukset ovat suorastaan ”tieteellisesti todistettuja”.

Luonnontiede kiinnitti huomionsa ”ulkomaailmaan”. Rationalismiin terävöityneet tutkijoiden mielet kääntyivät kuitenkin tutkimaan myös ihmisen ”sisämaailmaa”. 1800-luvun lopulla alkaa vähin erin kehittyä moderni psykologia. Tosin tiukasti luonnontieteelliseen metodiseen ajatteluun pitäytyneet psykologiset suuntaukset eivät tuottaneet mitään erityisen mielenkiintoista, ne vain vahvistivat ”on vain”-rationalismia. Koko ajatuskulttuurin kannalta oli sen sijaan mullistavaa, kun terävöitynyt minuus kohtasi tietoisuudelta kätkeytyvän ”pimeän” sielunalueen, tiedottoman sielunelämän (alitajunnan, piilotajunnan). Tämä kohtaaminen mullisti koko eurooppalaisen ajattelun.

Ihmisen sielunelämän piilotajuiseen dynamiikkaan paneutuneet suuntaukset (psykoanalyttiset ja psykodynaamiset psykologiat) avasivat aivan uuden maailman näkyviin. Ne joutuivat soveltamaan omaan tutkimuskohteeseensa uutta syntynyttä tieteellistä rationalismia. Ajattelua jouduttiin kuitenkin laajentamaan pelkämästä teknisestä havainnollisuudesta väljemmäksi. Tosin nykyäänkin vielä monet ahtaasti tekniseen havainnollisuuteen pitäytyvät ajatussuuntaukset saattavat torjua psykodynaamisen ajatuksenmuodostuksen. Psykodynaaminen ajattelu on kuitenkin rationalistiselta olemukseltaan aito ajan hengen tuote. Tärkein tienavaaja psykodynaamiselle ajattelulle oli psykoanalyysin löytäjä ja

kehittäjä S. Freud (1856–1939).

Psykodynaaminen ajattelu ja sen sukuiset virtaukset ovat merkittävä kulttuuritekijä. Ne astuvat lähelle ihmisen koke-
musta selvittäen sitä sielullista dynamiikkaa, jossa minuus
elää. Minuuden terävimmän problematiikan ne ovat tosin
saattaneet torjua, pyrkimällä selittämään minuuden raken-
teita muille psykodynaamisille voimille alistetusta näkökul-
masta. Biologistinen paatos (esim. S. Freudilla) on ajanut
tämänkin suunnan edustajat eri tyyppisiin reduktionistisiin
”on vain” -ajatuksiin. Sielunelämä ”on vain” alun perin
biologisista ehdoista nousevaa ihmisen sopeutumisyri-
mistä. Minuus saattaa olla tässä dynamiikassa jokin ”funk-
tio”, ”momentti”, mutta ei mikään olemus. Pelkistä psyko-
dynaamisista ehdoista kauemmas kurkottavia suuntauksia
ovat viime aikoina olleet erilaiset eksistentiaalisesti suun-
tautuneet ihmisen ongelmaa lähestyvät psykologiat.

Psykodynaaminen ajattelu on tuonut aivan uutta väriä
tietämisen kulttuuriin. Ihminen näyttäytyy tästä näkökul-
masta varsin värikkäänä, monimuotoisesti ja rikkaastikin
kehittyvänä olentona. Silti psykodynaaminenkin ajattelu
voi lisätä yleistä kyynistä rationalismia, selittämällä sielun-
elämän ”vain” joksikin. Ihmisen toiminta selitetään esim.
vieteistä (erityisesti seksuaalivietistä) käsin. Psykodynaa-
minen ajattelu voi myös kietoa heräävän minuuden omaan
kiehtovaan suggestiivisten ajatusten maailmaansa, jolloin
minuus sammuu psykodynaamiseen teoretisointiin. Syntyy
uusi kyynisyyden muoto, ”älyllinen koirailu” (kyōō kreikk.
= koira). Heräävä minä ei kestäkään uuden tiedon hukutta-
vaa houkutusta. Minuus voi sammua tietämisen omnipo-
tenssiin. Arvoitusta ei ole, kun sitä ei koeta.

Modernissa psykologisessa ajattelussa on tosin noussut
esiin myös minän ongelma uudella tavalla. Näitä suuntauks-
ia on kutsuttu egopsykologioiksi. Ne lähtevät perinteiseltä
psykodynaamisen ajattelun pohjalta, mutta lähestyvät sel-

vemmin tarkastelussaan ihmisen minuutta eivätkä korosta niin voimakkaasti ihmisen sielunelämän viettiperustaa. Nykyiset egopsykologiset suuntaukset ovat lähteneet — kuten psykodynaaminen ajattelu yleensäkin — patologisten ilmiöiden tarkastelusta (H. Kohut, O.F. Kernberg), tai sitten kehityopsykologisesta näkökulmasta (M.S. Mahler). Egopsykologioihin ei useinkaan sisälly varsinaista eksistentiaalista tarkastelua, vaan niiden näkökulma on puhtaasti psykodynaaminen. Sellaisenaakin ne ovat tuottaneet merkittäviä tietoja ihmisen minuuden rakentumisesta ja minuuden rakennusaineista. Ne voivat kuitenkin myös kadottaa ajattelussaan ihmisen minuuden eksistentiaalisen terävyyden.

Aivan uusinta uutta ihmisen sielunelämän tutkimuksessa on ns. kognitiivinen psykologia, joka on pyrkinyt käsittämään erityisesti ihmisen ajattelutoimintoja. Filosofiselta kannalta ajattelun olemuksen selvittäminen on tärkeää, silloin kun ihmisen minuus pyrkii suhteelliseen riippumattomuuteen ajattelun persoonallisuutta sitovista suggestiivisista vaikutuksista. Tähän eivät kognitiivisen psykologian edustajat suoranaisesti ole pyrkineet, mutta intensiivisen ajattelun dynamiikan tarkastelu vie ihmistä tässä mielessä yhä suurempaan riippumattomuuteen. Ajattelun tiedostaminen on yksi tutkivan mielen päätehtävä nykyaikana. Kognitiivisessa psykologiassa on tämänsuuntaista toivoa.

”Virallistuneiden” kulttuurin muotojen ohella on ollut myös ”epävirallista” ajattelua. Erilaiset kirjavat ajatusmuodot, joita on saatu niin idän kuin lännenkin mystisestä perinteestä, ovat vaikuttaneet yleiseen ajattelun kehittämiseen. Yksi tärkeä ajattelija on ollut mm. J. Krishnamurti (1895—1986), joka on erityisesti pyrkinyt opettamaan ihmisille, kuinka vapautua mieltä suggestiivisesti hallussaan pitävistä mielteistä. Mielen suggestioista, kahleista vapautuminen johtaa minuuden kohtaamaan avoimemmin maailman.

Minuutta on suorastaan ”ajettu” terävöitymään, kipeään

olemassaolonsa toteamiseen. Ajaminen on tapahtunut ajatuksin. Näin voi oivaltaa, ettei inhimillinen ajattelu ole elämäkokemuksen ja persoonan kannalta merkityksetöntä hyrinää, vaan vaikuttaa ratkaisevasti ihmisen elämään. On selvää, että nykyaikaisten maailmankatsomusten paine heijastuu kaikkialle: arkiseen elämään, taiteeseen, uskontoon, filosofiaan ja tieteisiin. Näin ajattelun sisältö ja laatu on aito energettinen sielunelämän ilmiö ihmisessä. Pelkkä ajattelun rationaaliseen funktioon pitäytyminen on osin myös sokeuttavaa ja harhauttavaakin. Ajattelu on osa ihmisen sielunelämän monipuolista dynamiikkaa.

2. Ihmisen minä nykyajassa

Ihminen on erikoisella tavalla minäinen olento. Ilmiöt ja asiat, hänessä ja hänen ympäristössään saavat minäisen leiman. Minuun kuuluvat erityisesti ajatukseni, tunteeni ja pyrkimykseni. Voidaan myös sanoa, että ajatukseni, tunteeni ja pyrkimykseni ovat minäisiä. Ehkei niiden sitä välttämättä tarvitsisi olla. Ihmisen kohdalla on kuitenkin vaikea ajatella minättömiä ajatuksia tai tunteita. Sielunsisälöt (”sisämaailma”) ovat siis erityisesti minäisiä.

Luonnollisesti oma kehoni on tärkeä osa minää; sekin on minäinen, minän ”tartuttama” tai minään ”tarttunut”. Minuus tuntuu laajenevan myös ympäristöön, ystävyysuhteisiin ja esineiden omistamiseen. Ystävät ovat ainakin jossain mielessä minun, samoin kuin tavaran.

Jokin asema yhteiskunnan rakenteissa voi olla minun. Kuten myöhemmin näemme, tällaiset minän ”jatkeet” ovat tärkeä osa ihmisen identiteettiä, tosin samalla myös mahdollisia minuuden hukkumisen teitä. On syytä huomata, että monia asioita ihminen ei ole lainkaan tehnyt tai erityisesti ansainnut. Tämä koskee niin omaa kehoani, omaa kyvykkyyttäni, kuin usein myös tavaroitani ja asemaani. Silti

ihmiselle voi tulla niistä keskeinen identiteetikysymys.

Ehkä menneisyyden ihminen oli monin tavoin välittömämmin kietoutunut sekä itseensä että ympäristöönsä, niin ettei kyennyt siinä ja siitä crottamaan minuuttaan. Samalla tavalla lapsi on yhtä ympäristönsä kanssa. Kehitys on kuitenkin kulkenut niin, että ihminen on ajautunut yhä suurempaan tarkastelun valmiuteen jopa suhteessa omiin sielunsisältöihinsä. Tämän suuntainen paine kulttuurissa kohdistuu (varsinkin koulutuksen, mutta myös yleisen ilmapiirin vuoksi) kaikkiin ihmisiin.

Käytännössä ihmisten minuudet ovat myös ”sammuksisia”, kullakin omaan sammumisen, identiteettinsä suuntaan. Minuuden sammuminen tarkoittaa sellaista samastumista johonkin koettuun tai ehkä myös alitajuiseen sielunmuodotelmiaan, jonka todellista vaikutusta ja merkitystä omassa olemuksessa ei tarkkaan tiedosteta. Paine kohti ehdotonta riippumattomuutta, pistemäistä, ”pienää” minätietoisuutta on kuitenkin myös olemassa.

Ihminen voi olla vahvasti samastunut ajatuksiinsa, käsitteiksiinsä, teorioihinsa, tarpeisiinsa, tunteisiinsa, ihmissuhteiksiinsä, asemaansa, tavaroihinsa, päämääriinsä jne. Tietoisuus on sammunut nimenomaan sielullisten ilmiöiden suhteen. Minuuden sammuneisuus jossain ulottuvuudessa on riippuvaisuutta maailman asioista, koska sielullisuus on juuri yhteyttä maailmaan. Näin voimme aavistaa ja tunnistaa, että itse tietoisuus (ei-samastuminen) on muuta kuin sielullisuutta. Samastuneisuus johonkin merkitsee sitä, ettei ihminen näe samastumiskohteen ehdotonta suhteellisuutta ja suhteellista satunnaisuutta. Samastumien purkautuminen elämän koettelemuksissa tai niiden tietoinen purkaminen on aina kipeätä.

Kaikilla meillä on omat samastumiskohteemme, minuuden sammumisen, elämän myönteisenkin ylläpitämisen suuntamme. Kulttuurissamme on kuitenkin painetta myös

samastuskohteiden purkamiseen ja tarkasteluun. Voidaan puhua minän paineesta tai minän kitkasta. Ei-samastuminen on yksi puoli kriittistä maailman asennetta, irti pyrkimistä ”luonnollisesta tilasta”, kohti ”aitoa” eksistenssiä (kuten eräät eksistentialistis-fenomenologiset filosofit ovat asian ilmaisseet).

Paine vapauteen, minän riippumattomuuteen, irti pelkästä samastumisesta sielunsisältöihinsä, ts. särö minuuden ja välittömien elämänimujen välillä tekee ihmisen elämäkokemuksen ristiriitaiseksi ja tuskaiseksi. Useimmilla on näin ainakin aika-ajoittain, mutta joillakin tämä on melkein jatkuva elämäntunto.

Ottakaamme esimerkki ajallisesti kaukaa. Apostoli Paavali sanoi ”synnin” tulleen suureksi lain kautta. Ei-juutalaiset kansat eivät samalla tavalla tienneet syntiä tekevänsä, koska eivät olleet tietoisia laista, eivät olleet ”lain alaisia”. Tietoisuus synnistä teki kuitenkin synnin teräväksi. Se merkitsi olennaisesti toista tietoisuuden astetta kuin ei-juutalaisten viattomampi suhde yllykkeisiinsä. Juutalainen kamppaili todella synnin kanssa ja lankesi siihen raskaamin. Nykyaikainen ihminen on astunut tavallaan vielä askeleen pitemmälle, koska hänen minuutensa on alkanut törmätä tietoisemmin (tai vaikkapa vain puolietoisesti aavistaen) suoraan omiin yllykkeisiinsä. Ne voivat tuntua hänestä raastavilta ja yllättäviltä. Syntyy mieleen kuva, ikään kuin minuus terävöityen joutuisi laskeutumaan alemmaksi sielun olemukseen. Tietoisuus (teoreettinen tieto ja kulttuurinen ilmapiiri) vahvistaa näin itseytemme raastavia (narsistisia) voimia.

Vuosisatainen ja vuosituhantinen kulttuuri on aina kantanut moraalisia arvoja sukupolvelta toiselle. ”Laki” (moraali) sekä myönteisine, elämää kantavine ja vapauttavine piirteineen että myös tukahduttavine ja kahlitsevine piirteineen on osa elämäämme. Tilanne on kuitenkin jälleen

muuttumassa uudeksi. Teoreettisesti ja yhä vahvemmin myös koetusti ihminen löytää ne ”todelliset” yllykkeet, jotka hänen toimissaan ovat mukana. Niin kauan, kun ihminen ei niitä tunnista, hän on ”viaton” eikä ole samalla terävyydellä näiden voimien viemänä. Yllykkeiden tunnistaminen aivan kuin terävöittää niitä ja ”pahan” mahdollisuus tuntuu ainakin elämyksellisesti kasvavan ja joskus muuttuvan uhkaavaksi. Minuus terävöityy ja sisäiset yllykkeet voimistuvat, ikään kuin toistensa vastakuvina.

Paha voi tuntua jopa rannattomalta ja vastustamattomalta. Ihminen voi näin ajoittain kokea olevansa todella huono. Samalla tietysti alkaa kasvaa myönteinen mahdollisuus itseyden voimien muuntamiseen ja niiden hallitsemiseen tätä kautta.

Ihminen voi myös uudesta näkemyksestään ja yllykkeidensä tunnistamisesta tehdä sellaisen maailmankatsomuksen, jossa ihminen ”on vain” näitä yllykkeitä. Tällöin esim. moraalit ja kulttuuriset arvot voivat tästä näkökulmasta osoittautua ”vain” yllykkeistä johdettaviksi muodosteeksi. Jos nuo yllykkeet katsotaan esim. ”vieteiksi”, on ihminen eräänlainen eläin. Tällainen maailmankuva oikeuttaa oman suhtautumisensa maailmaan, josta voi kehittyä ikäviä seurausilmiöitä.

Nimettiin psykodynaamiset voimat teoreettisesti miksi tahansa, voi mieleen kehittyä maailmankatsomuksellista paatosta, joka pyhittää kyseenalaista toimintaa. Nykyään on liikkeellä paljon esim. ryhmädynaamisia suuntauksia, joita leimaa psykodynaaminen ”riehunta”. Psykodynaaminen tietokin voi kehittää oman kulttuurin tuhoavan kyynisyyden muotonsa.

Ihmisen on siis opittava tunnistamaan itsessään vaikuttavia voimia että kyettävä ne tunnustamaan. Ihmisen on eletävä niiden kanssa, joskus ankarastikin ”läpielettävä” (prosessoitava) jotkin sielunmuodosteensa. Kehitys näyttää kul-

kevan tähän suuntaan. Terävöityvä minuus ajaa ihmisiä törmäämään omiin ylläkkeisiinsä.

Ei ole mikään sattuma, että ns. narsismin (käsitteestä narsismi tarkemmin myöhemmin) teoreettinen tarkastelu on herännyt juuri meidän aikanamme. Ihminen joutuu kampailuun omien itseyttä rakentavien voimiensa kanssa. Tässä tilanteessa on kehityttävä myös uuden moraalin, joka kykenee elämään tämän ihmisen aukeavan narsismin kanssa.

Uusi moraalit ei varmaankaan merkitse vanhojen moraalisten sisältöjen hylkäämistä, vaan moraalin uutta asemaa ihmisen vapaammassa, mutta myös ahdistetummassa asemassa. Ilman uutta moraalista asennetta ihminen voi periaatteessa ”hukkua” narsistisiin voimiin ja jopa teorioihin näistä voimista. Eräänlaisen oman narsisminsa ”kärsivä”, minuutensa vapaana, vapaassa asemassa pitävä, tunnistava ja tunnustava lujus lienee tuon uuden moraalin sisältö.

Tässä en halua puuttua tarkemmin moraalisiin kysymyksiin. Haluan vain korostaa, että syntyvä uusi tietoisuus sielunelämästä ei sekään voi olla ilman moraalisia ulottuvuuksia, vaikka moraalin luonteen tulee vastata ihmisen uutta tietoisuutta. Moraali merkitsee yhä enemmän oman vapaan moraalisen suhteen löytämistä, ei pelkästään vanhan moraalisen päätöksen korostamista tai moraalin unohtamista uusien ”on vain”-teorioiden imussa.

Narsismi on osaltaan myös kehittyvän minätietoisuuden ongelma. On kuitenkin syytä huomata, että siellä, missä ei näytä olevan narsistisia ongelmia vaan pikemminkin hyvää sopeutumista vallitsevaan, ei narsismi vain ole vielä puhjennut kärjekkäänä ongelmana esiin. Siellä missä ollaan hyvin sopeutuneita, on narsismi vielä ”viatonta”, mutta silti tapahtumia ohjaamassa.

Ovatko kulttuurivirtaukset (taiteessa, tieteessä, uskonnossa jne.) suurin syy ihmisen kokemuksen kehitykseen, vai onko maailmanhistoriassa vielä syvempiä tuntematto-

mia kehityspaineita (joita aatteet vain heijastavat), sen jätän tässä vastaamatta. Historian kulussa aatteelliset virtaukset ovat kuitenkin osa tapahtumista. Aatteellinen kulttuuri on se taustavaikuttaja, jonka ”lapsia” meidän kaikkien mieleme ovat. Aatteellinen tausta heijastuu yksilöllisissä kokemuksissamme jäsentäen niitä ja antaen niille merkityksen. Näin aatteelliset (usein tiedostamatta jäävät) virtaukset ovat osa persoonallisuuttamme.

Minän eriytyemisessä on yksilöpsykologisella tasolla kysymys myös muusta kuin vain sielussa vaikuttavien voimien tunnistamisesta ja tunnustamisesta. Eksistentiaaliset ajattelijat ovat puhuneet monista ahdistavista tunteista, jotka liittyvät minän erillistymiseen. Tällaisia tunteita ovat varsinkin juuri ns. eksistentiaaliset tunteet, joita tarkemmin myöhemmin. Juuri modernin tiedon paineessa ihmisen elämä saattaa näyttäytyä merkityksettömänä, ahdistavana, inhottavana, hävettävänä, kammottavaan kuolemaan päättyvänä ”hyödyttömänä intohimona”, ”turhana kärsimyksenä”.

Näyttäisi siltä, että ihmisen minuudella olisi vain kaksi huonoa vaihtoehtoa: joko samastua sielunenergioihinsa, sammua sielullisuuteen, tai herätä yhä uudestaan minuutensa, ”turhaa kärsimystä” aiheuttavaan tietoisuuteen. Käytännössä me ehkä taiteilemme elämässä näiden ääripäiden välissä. Mutta ehkä tilanteessa vaikuttaa myös tekijöitä, joista emme ole tietoisia, koska maailmankatsomuksellinen päätös ei niitä tunnusta, emmekä mekään niitä näin muodoin tunnista. Jos tähän ankaraan inhimilliseen paradoksiin ei tulisi mukaan mitään ”kolmatta” elementtiä, olisi ihminen jätetty täysin yksin.

Ihminen voi minuuteen yksinäistyessään kokea myös aika ajoittain täyttyvänsä jollakin lohduttavalla ja merkitystä luovalla. Tosin tämä ”kolmas voima” ei suo mitään lopullista sekään ja kaikissa tällaisissa kokemuksissa ovat

myös monet harhauttavat voimat mukana. Vaikka nussa voi olla jotain tottakin, on niissä myös jotain ”vääriä luuloa” työntymässä heti mukaan. Ihminenhan on taitava harhauttamaan ja pyhittämään itseään. Kuitenkin voimme kokea myös jotakin hyvää, joka sekin hakee toteutumistaan meissä.

Itseytemme voi täytyä aivan ilmeisesti jollakin ei-sielullisella; jollain, mikä on laadultaan aivan jotakin muuta kuin sielullinen, kun sen kohtaa. Sitä lienee kutsuttava henkiseksi. Se henkinen, jota tässä tarkoitan, on jotain mikä tulee yksinäistyvän, pisteistyvän, ”pienentyvän” minuuden kautta, ei sielullisen suorana kosketuksena henkiin, kuten ilmeisesti monissa henkisissä liikkeissä väitetään. Minuuden puristuvaa, ei-samastuvaa kriittistä tietoisuutta sen nykyaikaisessa mielessä on arvostettava. Kiirehtivä henkinen kuvittelu tai siitä johdettu teoretisointi saattaa olla paha inhimillinen kiusaus.

Minuus voi siis täytyä, mikä ei saa merkitä sen pöhöttymistä, vaan eräänlaisena porttina olemista henkisen vaikutuksessa sielulliseen. Ehdoton minäinen kriittisyys on jatkuvasti välttämätöntä. Mihinkään ihmistä kohottavaan teoretisointiin ei ole syytä, kun sielunvoimien luonteen tiedottaa. Eikä ihmisen ilmeisesti tarvitse heti tai välttämättä mennä ehdottomaan ja raskaaseen minän erillisyyteen, vaan minäinen riippumattomuus voi pieninäkin saavutuksina suoda mahdollisuuksia ”täytyä” ei-sielullisella ja myös ei-harhauttavalla. Tosin näidenkin kokemusten tulee aina uusiintua, niiden tulee ”joutua häpeään”.

Ihmisen on aina uudestaan luovuttava entisestä sielullisestaan ja uusittava sitä. Näin siksi, että harhautus ottaa aina osansa. Minuuden riippumattomuus on kehityksen vaatimus. Tosin se saa riippumattomuutensa vain liittymisen ja eroamisen vaihtelusta. Mieluummin pieni riippumaton minä kuin suuri hukkunut minä.

Paine erillistyvään, näköalattomaan, tuskaiseen minuuteen elää kulttuurissamme. Meidän on yritettävä löytää tästä paineesta myönteistä, ihmistä kriittiseen itsenäisyyteen kasvattavaa voimaa. Samalla yritämme löytää myös elämälle myönteisiä sisältöjä, huolimatta näköalattomuuden päätöksistä.

Tässä on pyritty luonnehtimaan asioita, joiden lopullinen merkitys selviää varsinaisesti vasta tuonnempana. Siksi edellä sanottua ei tule ottaa liian kirjaimellisesti, vaan spekulatiivisena johdatuksena myöhemmin esille otettavaan.

3. Triadinen ajattelu

Nykyistä länsimaista ajattelua on moitittu monilla käsitteillä. Sitä on sanottu mekanistiseksi, lineaariseksi, diakroniseksi (epäsynkroniseksi), epädialektiseksi, epäsynteettiseksi (analyyttiseksi), abstraktiksi (sisällyksettömäksi), elottomaksi, rationaaliseksi, kaavamaiseksi (malleja rakentavaksi), hypoteettiseksi (ei-olemukselliseksi), atomistiseksi (epäholistiseksi), paloittelevaksi, matemaattiseksi jne. Tällainen luettelo sisältää ankaraa kritiikkiä, vaikka edellisten käsitteiden ei sinänsä tarvitse mitään kielteistä merkitäkään; kaikilla on suhteellinen oikeutuksensa. Kuitenkin noilla sanoilla on haluttu ilmaista painetta ajattelun ulottuvuuksien surkastumiseen. Nämä paineet syntyvät tietysti vallitsevasta tiedon käsityksestä ja maailmankuvan päätöksestä. Leikkisästi surkastuvaa ajattelua voisi kutsua ”töks-töks” -ajatteluksi. Vakavammin sitä voisi kutsua monoliittiseksi ajatteluksi.

On ehkä kohtuutonta väittää kaikkea nykyaikaista tieteellistä ajattelua ehdottoman monoliittiseksi, mutta lienee kuitenkin selvää, että monoliittisuuden paine on kulttuurisessa ilmapiirissä ja kasvatuksessa vahva. Monoliittisellä ajattelulla on omat ehdottomat ansionsa teknisessä kulttuurissamme, mutta sen dynaaminen vaikutus ihmisen persoonal-

lisuuteen voi olla kyseenalainen. Käytännössä monoliittiseen ajatteluun kuuluu olla tiedostamatta ajattelua persoonassa energieettisenä sielunvoimana, eräänä persoonallisuuden ilmentymänä.

Ne, jotka ovat kaivanneet elävämpää ajattelua, ovat yleensä tarjonneet vaihtoehdoksi dialektista ajattelua. Dialektinen ajattelu merkitsee sitä, ettei lähdetä liikkeelle yksiköistä, atomeista tai muuttujista, joilla on oma ehdoton, muista riippumaton olemassaolonsa, mutta joiden yhteyksiä (usein: funktionaalisia yhteyksiä) yritetään karvoittaa. Dialektinen ajattelu lähtee edellytyksestä, että todellisuudessa on sisäänrakennettuja olemuksellisia riippuvuuksia. Todellisuus ajatellaan perimmältään dynaamiseksi, ei funktionaaliseksi, vaikka siinä ilmenee funktionaalisiaakin suhteita. Tämä on ilmaistu usein sanomalla: ”Kun sanot A, et voi olla sanomatta B, mikä ehkä pakottaa sinut ottamaan A:n uudella tavalla huomioon tai pakottaa sanomaan C ja niin edespäin.”

Dialektisessa ajattelussa korostetaan kokonaisuuksia, joita ei voi pirstoa ehdottomasti riippumattomiin osiin tekemättä väkivaltaa ymmärryksellemme. Ajattelu koetaan tällöin dynaamisena prosessina, joka tavoittaakseen todellisuuden, joutuu tavallaan samaan moninaisten jännitysten ristiriitaiseen prosessiin, missä todellisuus itsessäänkin on. Tämä edellyttää, että ajatteluun kehittyy erityistä liikkuvuutta. Muutoin dialektisen metodin merkitystä ei ymmärretä.

Dialektisen ajattelun ominaispiirre on erityisesti polariiteettien korostaminen. Todellisuuden nähdään koostuvan momenteista (käsitteistä, olemuksista), jotka toisaalta edellyttävät toisiaan, mutta ovat myös toisilleen jotenkin vastakkaisia, jännitteisessä suhteessa toisiinsa. Tässä vastakoh-tien jännitteisessä kentässä voi sitten syntyä uusia muodosteita (joskus niitä voidaan kutsua ”dialektisiksi harppauk-

siksi”), jotka vastakohtaparien jännitys on synnyttänyt ”dialektisella välttämättömyydellä”. Näin dialektinen lainalaisuus on jotain muuta kuin mekanistinen lainalaisuus.

Dialektiseen ajatteluun kuuluu näin toisaalta kokonaisuuden ja toisaalta osien tarkkailu. Osat saavat mielensä ja merkityksensä vain suhteessa kokonaisuuteen, mutta toisaalta kokonaisuus syntyy osien välisten suhteiden jännitteisestä kentästä. Näin dialektista ajattelua on kutsuttu holistiseksi, synteettiseksi, synkroniseksi, olemukselliseksi, konkreettiseksi jne. Tunnetuimpia edustajia ovat olleet G.W.F. Hegel ja K. Marx (1818–1883). Myöskin ns. hermeneuttisessa ajattelussa on vahva dialektisuuden sävy. Sana ”dialektinen” viittaa toisaalta sanaan ”kaksi” ja toisaalta ”dialogiin”, kahden vuoropuheluun. Näkemys dialektiikasta voi korostaa myös sitä, että totuus elää vuoropuhelussa, ei yksittäisessä näkemyksessä. Dialektista ajattelua on viljelty hyvin monenkirjavissa ajatussuunnissa. Emme voi tässä paneutua kaikkiin sen yksityiskohtiin.

Dialektista ajattelua voidaan pitää tärkeänä ajatuksen kehityssuuntana ja siihen voi harjaantua. Näin oppii tarkastelemaan todellisuuden moninaisuutta ja asioiden monipuolista toisiinsa kietoutumista. Dialektiseen ajatteluun kasvamista voidaan hyvällä syyllä pitää viisastumisena, koska se monilla elämänaloilla merkitsee realistisuutta. Sen oppimisen ja hyväksymisen vaikeutena on juuri ajattelun dynaamisuus ja elävyys. Näin ei nimittäin synny erityisen kiinteitä ajatustuloksia, teorioita ja väittämiä, joita monoliittinen ajattelu kaipaa. Dialektiseen ajatteluun ei sovi myöskään sellainen propositionaalinen (propositio = väittäjä) asenne totuuteen, jonka mukaan väittämät ovat joko tosia tai epätosia.

Dialektisessa ajattelussa ajattelun liike (”tie”) itsessään on osa totuutta. Dialektista ajattelua kuvataan usein kohoavaksi spiraaliksi, joten spiraalin kiemuroiden oma läpityös-

kentely on myös välttämätön lopullisen näkemyksen ymmärtämiseksi. Näin ajattelu pyrkii siis näkemykseen, ei yksiselitteisten väitteiden kokoelmaan. Tietäminen on siis aito persoonallinen tapahtuma, joka parhaimmillaan avartaa persoonallisuutta kohtaamaan todellisuutta monipuolisemmin. On erityisesti syytä korostaa käsitettä ”näkemys” tässä yhteydessä. Näkemyksellisyyden ymmärtäminen voi heiketä monoliittisen ajattelun seurauksena. Ihmisen käytännöllinen toiminta perustuu kykyyn muodostaa näkemyksiä.

Tosin on sanottava, että kaikki todellisuuden ymmärtäminen edellyttää näkemyksellisyyttä, oli kysymys minkälaisesta ajattelusta tahansa. Yksiköitäkään ei voi ymmärtää kuin kokonaisnäkemyksen taustaa vasten. Näin on aritmetiikkakin, puhumattakaan geometriasta, näkemyksellistä. Näkemyksellisyys syntyy ihmisessä ajattelun ja tunnon-omaisten voimien yhteistyönä kuten myöhemmin näemme. (Seuraavassa puhutaan paljon ajattelusta, tunteesta ja tahdosta, vaikka niitä selvitellään tarkemmin myöhemmin.)

Kun alamme tutkia ihmisen sielullista olemusta, ei dialektinen ajattelu enää yksin riitä. Ilmiöt eivät suinkaan osoittaudu pelkästään polariteeteiksi, eivät edes jatkuvasti uudestaan kutoutuviksi polariteeteiksi, jotka perustuvat edellisen polariteetin ykseyteen. Sielunilmiöt osoittautuvat itse asiassa kolminaisiksi. Siksi sitä ajattelua, jota sielunilmiöiden tutkimiseen joudutaan soveltamaan, kutsun triadiseksi ajatteluksi.

Dialektisessa ajattelussa riittää vastakohtien ja niiden muodostaman jännitteen hahmottaminen. Triadisessa ajattelussa havaitsemme kolmen peruslaadullisuuden (perusenergian) esiintyvän vaihtuvissa muodoissa ilmiöiden yhteydessä. Ilmiöissä esiintyvä jännitteisyys on kolmen peruslaadun tai perusvoiman aikaansaamaa. Kolmas voima ei ole kahden muun yhdistäjä, vaan kaikki kolme momenttia ovat yhtä olennaisina alusta alkaen mukana. Näistä kolmesta

muodostuu peruskuviona ”kolmio” (triadi). Mistä tahansa kolmion kulmasta (momentista) voi kutoutua uusia kolmioita, ainakin periaatteessa, vaikkei ajattelumme aina kaikkia yhteyksiä löytäisikään. Itse asiassa vasta kolminaisuudessa on kyse todellisesta dynamiikasta. Triadisen ajattelun reaalin luonne selviää myöhemmissä tarkasteluissa.

Ihmisen olemuksessa ilmenee lähes loputon kolminaisuus, kun tietoisuutemme ihmisestä syvenee. Itse asiassa kolminaisuus heijastuu jo tässä ajattelun laatujen erottelemisessä monoliittiseen, dialektiseen ja triadiseen. Erilaiset tutkimuskohteet vaativat erilaista ajattelun tyyliä, vaikka toisaalta ilmeisesti millä tahansa elämän alueella voidaan käyttää mitä tahansa ajattelua. Ei ole aivan asiallista arvostella erityyppisiä ajattelutapoja toisiinsa nähden paremmiksi tai huonommiksi. Kuitenkin dialektinen ajattelu aivan ilmeisesti vaatii ajattelun liikkuvuudelta ja elävyydeltä enemmän kuin monoliittinen, kun taas triadinen edellyttää lisäksi kykyä tunnistaa ja kohdata todellisuutta.

MONOLIITTINEN

TRIADINEN

DIALEKTINEN

Kuvio 1. Ajattelun laadut.

Monoliittiseen perättäisyysajatteluun nähden dialektinen ajattelu astuu jännitteiseen energettiseen maailmaan, jonka voi kokea mielessään vahvoina ajattelun jäntevän voiman liikkahduksina. Triadisessa ajattelussa ei niinkään olennaista ole ajattelun latautuneisuus kuin uuden näkemyksellisyyden aukeaminen. Triadisen ajattelun alueella sanan varsinaisessa

ja puhtaimmassa mielessä voidaan puhua näkemyksestä. On luonnollista, että monoliittisenkin ajattelun alueella syntyy näkemyksellisyyttä, samoin kuin erityisesti dialektisen ajattelun alueella. Kuitenkin triadisen ajattelun omaksuminen varsinaisesti avaa koskettavan näkemyksellisyyden.

Monoliittisessa ajattelussa ajatuksemme ovat ulkoisessa suhteessa todellisuuteen. Kohtaamme todellisuutta kapeasti, pyrkien hallitsemaan sitä sen teknisten ulottuvuuksien (esim. aineen kimmoisuuden) kautta. Siinä tulee ajattelun pelkkä kuvaluonne kaikista pelkistyneimmistä näkyviin. Ajatukset ovat informaattisessa suhteessa maailmaan. Ne eivät ole mitenkään erityisesti osallisia kuvan kohteisiin, vaan ovat merkkejä, joilla informoidaan.

Informaattinen asenne on erittäin syvälle syöpynyt kulttuuriimme ja mielteisiimme. Varsinkin viime aikoina on ajauduttu kasvatuksessa, nuorten ajattelun käsittelyssä, äärimmäisen informaattiseen suuntaan. Aukeaminen muunlaiselle ajattelulle on tällöin myöhemmin vaikeaa, kun virikkeet ovat olleet yksipuolisia. Käytetty kieli on myös käynyt erittäin kuolleeksi monoliittisen ajattelun ja informaattisen maailmankuvan paineessa.

Monoliittisessa ajattelussa tulee keskeiseksi muistitiedon ja mieleenpainamisen merkitys. Tieto on jotain varastoitavaa ja yksikköinä lähinnä lisääntyvää, ei syvenevää. Tosin tieteissä ei ole koskaan tultu toimeen näin pelkistyneellä tiedon käsityksellä, mutta paine käsittää tieto monoliittisesti on lisääntynyt. Ehkä tietokoneiden ja inhimillisen ajattelun väärät analogiat ovat osaltaan olleet tähän syynä. On kuitenkin syytä korostaa, että tämäntyyppisellä tiedolla on aina osansa ihmisen maailmassa, ehkä varsin keskeinenkin osa. Mutta voitaneen myös ankarasti sanoa, että yksinomaan tällaisen tiedon viljely tekee ihmisen jollakin tavalla tyhmäksi suhteessa elämän ilmiöihin.

Monoliittinen ajattelu merkitsee ajattelun pitäytymistä

tavallaan puhtaan rationaalsiin sfääreihin. Ainakin näennäisesti ajattelu sisältää tällöin vain käsitteellis-ajatuksellisia (rationaalisia) sisältöjä. Näin voidaan tosin ajatella vain silloin, kun ei ajattelulle ominaista olemusta tunneta. Yleisesti voidaan luonnehtia monoliittisen ajattelun korkeinta muotoa eräänlaiseksi ”kovaksi rationalismiksi”. Tällainen rationalismi ei yleensä ole lainkaan tietoinen ajattelutoiminnasta, mutta jos se pyrkii refleктоimaan ajattelua, se reflektoi sitä vain rationaalisesti, pelkistettyjen merkityssuhteiden piirissä. Tällä on oma oikeutuksensa, mutta se myös sokeuttaa ja estää tiedostamasta ajattelun alueella vaikuttavia muita voimia.

Kovassa rationalismissa on pyrkimys eristää ainakin näennäisesti muiden sielunenergioiden vaikutus ajattelusta. Tästä taas voi olla seurauksena ajattelun rationaalinen kirkkaus, mutta olennaisesti myös sen tavoittavuuden, kohtaamisen kyvyn kapeutuminen. Ajattelu käyttäytyy tällöin lähinnä defensiivisesti (puolustautuvasti), koska muut sielunenergiat voisivat pakottaa sitä muuttumaan. Se voi muuttua panssariksi, joka estää kohtaamisen. Monoliittiseen ajatteluun takertuminen on erittäin helppoa, koska koko kulttuuriympäristö on sen kyllästävä.

Voi olla, että on elämänilmiöitä (esim. kuollut aine), joita ei lainkaan kannata yrittää käsittää muutoin kuin monoliittisesti. (Tulevaisuus voi tietysti osoittaa muutakin.) Ajattelun ja ihmisen mielen selittämiseksi saattaa riittää tällöin heijastusteoria. Ajattelu (ihmisen mieli) on vain peili, joka heijastaa todellisuutta. Tämän peilin kuva ei ole täysin voimaton todellisuuden suhteen, vaan tällä kuvalla voidaan hallita teknisesti maailmaa. Tekniseen ajatteluun liittyy myös propositionaalinen tiedon käsitys, jonka mukaan tieto on esitettävissä yksiselitteisinä väitteinä. Voidaan puhua teknisestä maailmankuvasta.

Monoliittisen ajattelun mukaan tahdon ja tunteiden maa-

ilmat ovat jotain ajattelusta täysin erillistä. Tunteet eivät ainakaan kuulu ajatteluun, paitsi siltä osin kuin näköaistimukset ovat laskettavissa tunto-olemuksien (kohtaamisen) piiriin (rationalisti tuskin kuitenkaan näin ajattelee). Aistimukset ovat todellisuus ja ajatus sen abstrakti kuva. Tahto on oma erillinen tekoihin ja toimintaan kuuluva alueensa, jolla ei ajattelun sisällä sinänsä ole mitään tekemistä. Oma-alueenaan se tulee esiin tietysti ihmisen toiminnassa, esim. kokeellisen tutkimuksen järjestämisessä tai tiedon soveltamisessa, mutta itse tiedossa tahto ei millään tavalla näy. Näin myöskään tutkijan ei useinkaan katsota olevan tiedosta vastuussa, vaan vastuussa ovat sen soveltajat. Tiedon luonteen moraalisiin syviin kysymyksiin emme tässä kuitenkaan voi puuttua, vaikka ne nousevatkin esiin tästä näkökulmasta.

Dialektisessa ajattelussa me pyrimme astumaan tietoisesti kokonaisnäkemysten hallintaan ja ajatteluamme heijastuvien ristiriitaisten jännitteiden maailmaan. Vaikka moni dialektikko ei sitä ehkä myöntäisikään, on dialektisessa ajattelussa kyse siitä, että ajattelun liikkeisiin tulee mukaan uusi sielullinen elementti. Tuo uusi elementti on tunne. Tosin se on vääjäämättömästi mukana kaikessa ajattelussa, ajattelun fenomenologisessa perusrakenteessa, mutta tunteen energeettiset mahdollisuudet voivat jäädä torjutuiksi tai rajoitetuiksi. Koska tunne ei suinkaan esiinny ajattelussa suoraan omassa hahmossaan, on tässä yhteydessä pakko puhua ajattelun tunnonomaisesta elementistä.

Kuten myöhemmissä tarkasteluissa käy ilmi, on ihmisen mielen tunnonomainen perusaines se, joka viime kädessä mahdollistaa kokonaisuusien kokemuksen, synteettisen näkemyksen. Tunto esiintyy tällöin ajattelussa tiettyinä koskettavuutena, kokonaisuutta luovana voimana ja jännitteisytenä. Kysymys ei ole missään nimessä mistään tunteilusta, vaikka tietysti tunnonomaisen laadun mukaantulo ajatteluun, voi merkitä myös helpompaa hairautumista aja-

tuskulussa.

Dialektikot korostavat varmasti mielellään ajattelunsa rationaalisuutta, mikä ei suinkaan ole väärin. Ajattelussa on kuitenkin selvästi myös jokin uusi kokoava voima mukana, minkä vuoksi se tuntuukin elämyksellisesti sattuvamalta ja voimakkaammalta kuin monoliittinen ajattelu. Todelliset intellektuellit ovat olleet usein dialektikkoja.

Dialektisessa ajattelussa tieto muuttuu selvästi näkemykselliseksi luonteeltaan. Kuitenkin on kyse aidosta ajatuksesta asioiden tavoittamisesta, tavallaan kohonneesta rationaalisuudesta. J.W. Goethen (1749–1832) käyttämä käsite ”anschauende Urteilskraft” voi olla tässä avuksi. Goethe oli dialektikko, joka pyrkii tarkastelemaan todellisuutta polaarisesti. Voisimme kääntää tuon Goethen ilmaisen suomeksi ”näkemykselliseksi käsittämiseksi” ja pitää sitä dialektisen ajattelun huippuilmiönä. Sen voi ymmärtää se, joka on sen tavoittanut. Käytännössä se merkitsee usein syvää, sykhdyttävää oivallusta.

Dialektisessa ajattelussa tahdon ja ajattelun suhde jää vielä erilliseksi, vaikka ajattelussa onkin jo vahva tunnonomainen voima. Tunnoissa elää vahvaa sisäistä motivaatiota ja liikettä. Näin dialektinenkin ajattelu voi ajautua ankaraksi teoreettiseksi ja käytännölliseksi päätökseksi (ajatellaan vaikka marxismia). Silläkin on silti rajoittunut sovellusalueensa. Se ei voi hallita koko ajattelun kenttää, niin kuin ei monoliittinenkään ajattelu. Jähmettyessään se voi muuttua sisäisesti monoliittiseksi.

Triadisessa ajattelussa astuu jo tahdonomainen elementti itse ajattelun peruskulkuun. Näin sen huippuilmiötä voi kutsua kohtaavaksi näkemyksellisyydeksi. Itse ilmiöt ovat ikään kuin läsnä ajattelussa ja näin ne voivat kypsyä tavaksi kohtaavasti orientoitua maailmaan. Kysymys on edelleenkin pelkästä ajattelusta, mutta kohtaava näkemys elää sisäänkirjoitettuna tässä ajattelussa.

Elämyksellisesti voi kokea, että ajattelun kehittyminen monoliittisesta, dialektisen kautta kohti triadista on eräänlainen ajattelun vapautumisen tie. Triadisessa ajattelussa ei enää kovin helposti samastu ajatteluun sielunenergeettisenä voimana, vaan pystyy myös ajattelun ohi ilmiöiden kohtaamiseen. Ajattelu muuttuu enemmän välineelliseksi. Se ei ole enää mikään absoluuttinen todellisuuden kuva, vaan on ihmisen sisäistä dynamiikkaa. Kohtaava näkemyskyky on aidoimmin dynaamista, koska kolmen elementin yhteisvaikutus tekee tarkastelun monivaikutteiseksi ja monipuoliseksi.

Kohtaava näkemyskyky ei kuitenkaan merkitse, että ajatukset antautuisivat meille kovinkaan helposti jäsentämään kohdattua. Ajattelumme luonnollinen jähmeys edellyttää usein hyvin pitkää ajatusten kypsytystä, ennen kuin ne ovat valmiit kohdatun jäsentymiseen. Ajatusten rooli on kuitenkin kahtalainen. Toisaalta ne hahmottavat ja jäsentävät kohdattua. Näin todellisuus ei ole meille kaaosta, vaan se pikemminkin tulee meille henkilökohtaisesti saavutetuksi. Toisaalta ajattelulla on myös se tehtävä, että se avaa kohtaamista. Ajatuksemme ja näkemysme voivat olla virikkeenä toiselle, niin että hänessä avautuisi uutta todellisuuden kohtaamista, ehkä uudella persoonallisella ja yhteisesti rikastuttavalla tavalla. Ajattelu ei ole siis ylipäätään merkityksetön elementti sen suhteen, mitä kykenemme todellisuudesta kohtaamaan. Ajattelun hidas prosessuaalinen muuttuminen tekee kuitenkin kaiken tutkimisen ja kehityksen vaativaksi ajatusponnistukseksi.

Triadiseen ajatteluun liittyy luontevasti eräitä muita ajattelun ominaisuuksia. Ajattelun tulee olla hahmollista. Jo dialektisessa ajattelussa hahmollisuus korostuu holistisen otteen vuoksi. Kuten myöhemmin konkreettisesti näemme, edellyttää triadinen ajattelu kehittyvää kykyä erottaa eräänlaisina virtoina toisiinsa kietoutuvat sielunlaadut. Koh-

datut laadut ovat kuin värejä, jotka eri sävyinä ja muunnoksina esiintyvät erilaisten ilmiöiden yhteydessä. Kun värit saattavat olla ulkoisessa suhteessa johonkin kohteeseen, ovat kuitenkin sielunelämän läpäisevät laadut aina myös olemuksellisesti mukana muodostamassa kohdattua ilmiötä.

Triadinen ajattelu on luonteeltaan olemuksellista. Ajattelun olemuksellisuus merkitsee sitä, että ajattelu pyrkii olemaan mahdollisimman uskollista kohdatun suhteen. Siksi se parhaimmillaan kuljettaa mukanaan kohdatun laatuja. Triadinen ajattelu ei siis ole hypoteettista tai malleja laativaa (vaikka joitakin kuvioita voidaan käyttää hahmotusta auttamassa).

Yksilöllisellä tasolla ajattelun olemuksellisuus saattaa tuntua ankarana paineena kohtaavaan rehellisyyteen; ts. voin muodostaa ajatuksia vain asioista, jotka olen kohdannut. Jopa pelkkä muistaminen ja sen varainen ajatusten esittäminen voi tuntua ongelmalliselta, jos ei saa asioita mielikuvissa tai elämyksellisesti näkyviinsä. Muistinvaraisuus on tietysti monessa yhteydessä välttämätöntä, vaikka se voi aiheuttaa epärehellisyyden tunnetta. Pelkkä monoliittinen rationaalisuus kulkee usein pelkkiä muistiratoja; sitä ei koeta välttämättä ongelmaksi.

Triadista ajattelua kuvaa hyvin kolme käsitettä. Triadinen ajattelu on dynaamista, hahmollista ja olemuksellista. Itse asiassa tähän kolmijakoon on sisäänkirjoitettuna se, että triadinen ajattelu sisältää itsessään sekä tahdon-, tunteen- että ajattelunomaisen laadun. Kuitenkin se on nimenomaan ajattelua, ei ensisijaisesti tunnetta ja tahtoa.

Edellä on oltu varsin kriittisiä monoliittista ajattelua kohtaan. Tämä ei ole täysin oikeutettua, koska kaikki ajattelu sisältää aina tietynlaista monoliittisyyttä. Monoliittistä ajattelua voisikin kutsua yksikköajatteluksi. Se pyrkii ennen kaikkea identifioimaan yksiköitä. Todellisuuden hahmottaminen yksiköinä on ihmisen ajattelulle myös välttämätöntä.

Ihmisen on pakko paikantaa ajattelunsa kohteita kuin pisteinä, ankkurikohtina.

Edellä esitettiin, että monoliittinen ajattelu on vain ajattelun rationaaliin funktioihin pitäytyvää, siis ajattelun pyrkimystä pysyä vain ajattelunomaisen piirissä. Itse asiassa monoliittinen ajattelu on toisesta näkökulmasta katsottuna yksikköajatteluna tahdonomaista. Tahdon eräs funktio on pelkistää, eristää, yksiköidä. Käsitteellinen pelkistäminen, pitäytyminen kapeaan rationaalisuuteen, merkitsee kuitenkin suppeata sielunenergioiden käyttöä, mihin liittyy yleensä tiedottomuus ajattelun funktiosta ihmisen olemuksessa.

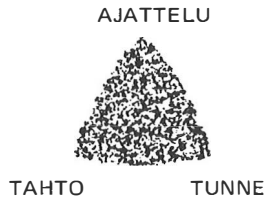
Dialektisessa ajattelussa on selvästi tunteenomaisen synnyttämää täyteläisyyttä ja voimaa. Triadisessa ajattelussa astuu ihmisen sielullinen energeettinen olemus kokonaisuutensa mukaan. Ajattelu pyrkii olemaan tosi muodostumisen hetkellä, muodostuessaan. Tahtova, aidommin tietoinen, kohtaava orientaatio pyrkii olemaan ajatuksen synnyssä mukana.

Voinee kai perustellusti sanoa, että olemuksellinen, hahmollinen ja dynaaminen ajattelu sielun näkökulmasta on erityisen täyteläistä. Seuraavassa yritän soveltaa tätä ajattelua sielunilmiöihin. Voi ainakin aavistella, että tämä ajattelun laatu voi sopia muillekin elämänaloille, mutta sielunelämästä muunlaisella ajattelulla ei saa otetta.

SIELUNLAATUJEN FENOMENOLOGIASTA

Edellisessä pääluvussa pohdittiin mm. minuuden ongelmaa. Mitä inhimillinen minuus syvimmiltään on, sielullisen aineksen merestä erottautuva katoava momentti vai jokin alkuperäinen olemus, siihen ei tässä oteta kantaa. Jollakin tavalla minuus on kokemuksellisesti olemassa.

Minuus on liittynyt läheisesti moniin laatuihin ja energioihin sielunmaisemassamme. Seuraavat tarkastelut perustuvat näkemykseen, että ihmisen sielunelämä koostuu kolmesta peruslaadusta: ajattelusta, tunteesta ja tahdosta.

Kuvio 2. Sielun peruslaadut.

Ajattelu, tunne ja tahto ovat toisistaan erottuvia laadullisia ja energeettisiä ilmentymiä. Ne kuitenkin kietoutuvat monin tavoin toisiinsa kuten myöhemmin näemme. En ryhdy tässä ennakoivasti kuvaamaan näitä sielunlaatuja, vaan niiden luonne selviää myöhemmän erittelyn yhteydessä.

Ihmisen sisäisyydestä nousee kuitenkin tarpeita, joiden merkitys on syvempi kuin sielun peruslaatuisten. Kutsun näitä eksistentiaalisiksi tarpeiksi. Eksistentiaaliset perustar-

peet sisäisen elämämme näkökulmasta ovat jäsentyminen, liittyminen ja tekeminen.

JÄSENTYMINEN

TEKEMINEN

LIITTYMINEN

Kuvio 3. Eksistentiaaliset tarpeet.

Sielunlaadut ovat tärkeitä energioita eksistentiaalisten tarpeiden välittäjinä, muotoilijoina ja mahdollistajina. Ajattelu on jäsentymisen keskeinen välittäjä ja toteuttajakin, samoin tunne liittymisen ja tahto tekemisen.

4. Jäsentyminen ja ajattelu

Tarve jäsentyä ympäristöön ja itseen on niin alkuvoimainen ja luonnollinen, ettei sitä useinkaan tule ajatelleeksi. Käsitteet ja ajatukset huolehtivat merkittäväällä tavalla jäsentymisen edellytyksistä, mutta jäsentyminen on vielä jotain alkuvoimaisempaa. Jäsentymisessä on hyvin paljon ”auto-maattista”, tiedotonta. Varsinkin lapsuudessa jäsentyminen ympäristöön kehittyy ja toteutuu ilman tietoista ponnistusta.

Jäsentymisen perustaso on aistimusten jäsentyminen havainnoksi ja tästä syntyvä maailman vakioituminen. Maailman tunnistaminen ja merkityksien liittäminen asioihin ja tapahtumiin on seuraava taso. Jäsentyminen on erittäin monitahoinen ihmisen sisäisyydestä nouseva reaktiivinen pyrkimys. Jäsentymispyrkimys läpäisee koko ihmisen sisäi-

sen ja ulkoisen olemisen. Ihminen antaa kaikelle kohtamalleen jonkin mielen ja merkityksen, suhteuttaa ne johonkin, ainakin tiedottomasti. Näiden mielten varassa ihminen orientoituu maailmaan.

Jäsentyminen on niin luonnollinen pyrkimys, että sen saatamme huomata usein vain, kun jäsentyminen jostain syystä horjuu. Näin käy silloin, kun joudumme kovin uuteen tai outoon tilanteeseen tai jos vamman tai psyykkisen häiriön vuoksi kadotamme orientoitumisen ympäristöömme. Jos joudumme uuteen työpaikkaan tai vaativampiin tehtäviin, saatamme kokea pitkäänkin jäsentymättömyyden tunteita. Jos olemme väsyneitä, peloissamme, ahdistuneita jne., saatamme kadottaa kyvyn jäsentyä ja saatamme toimia ajattelemattomalla tavalla.

Jäsentyminen on vähittäin tapahtuva prosessuaalinen ilmiö. Jäsennymme vähin erin uusiin asioihin, uuteen paikkaan, uusiin ihmisiin, uusiin sisäisiin kokemuksiimme, uusiin opittaviin asioihin ja uusiin käsitteisiin. Jäsentyminen uuteen kuluttaa meissä energiaa.

Jos joudumme uuteen elämäntilanteeseen, on meidän usein paljon ajateltava, jotta asiat selviäisivät. Näin ajattelu on läheisessä yhteydessä jäsentymiseen, vaikka on paljon jäsentymistä (esim. uuteen paikkakuntaan), joka sivuuttaa tietoisena ajattelun.

Jokin energia toteuttaa siis ihmisessä jäsentymisen. Tuon energian tunnistamme aluksi ajatteluksi. Tosin ajatteluksi nimitämme yleensä vain tiettyjä koettuja mielenliikahduksia, ajatuksien virtaa mielessämme. Ajattelu on kuitenkin hyvin monitasoinen sielunenergia, josta vain osa ilmenee koetusti. Suurin osa ympäristön tunnistamista tutussa ympäristössä on varsin huomaamatonta. Eikä kaikkea voi millään ilmaista ajatuksin, vaikka koemmekin olevamme hyvin jäsentyneitä todellisuuteen.

Me kannamme mukanaamme myös potentiaalisia ajatus-

mahdollisuuksia, jotka eivät syystä tai toisesta toteudu. Kaikkien ajatusten ei tarvitse toteutua käytännöllisistä syistä. Ajatteluun kuuluu lisäksi myös alitajuisia tiedostumattomia aiheita sekä muistista kadonneita mahdollisuuksia. Itse jäsentymisen ilmiö on niin kokonaisvaltaisesti olemuksemme ja olemisemme täyttävä, että sen täytyy olla peräisin jostain perusenergiasta, josta ajatukset ovat vain osa.

Koulutus on keino, jolla jäsentymistä asioihin pyritään tavallaan keinotekoisesti jouduttamaan. Koulutuksessa pyritään antamaan koulutettavalle sellaisia ajatusvirikkeitä, että hän voisi muodostaa käsitteitä ja ajatuksia, joilla hän selviäisi kohdatessaan työssään koulutusalan ilmiöitä. Asian tuntijan tuntomerkki on mm. se, että hän tunnistaa ja käsittelee kohtaamansa ilmiöt, tietää niiden merkityksen ja löytää sopivat toimenpiteet. Elämässä ja työssä tulee tietysti jatkuvasti eteen tilanteita, joissa emme ole täysin jäsentyneitä, vaan joudumme miettimään ja pohtimaan, mistä on kysymys. Tunnumme tällöin jäsentymättömyyden paineena. Koemme olevamme kykenemättömiä tai perehtymättömiä.

Erehdys joidenkin asioiden hoitamisessa johtuu mm. siitä, ettei meillä ole riittäviä käsitteitä ja käsityksiä ja me olemme siten orientoituneet asiaan puutteellisesti tai väärin. Jäsentymisemme häiriintyy, jos meillä ei ole lainkaan käsitteitä joillekin ilmiöille, jotka kuitenkin todellisuudessa vaikuttavat.

Ajattelu on olemukseltaan varsin jähmeä ja hitaasti muuttuva. Se kypsyy hitaasti, prosessuaalisesti, sulattaen uusia virikkeitä. Tällä jähmeydellä on se myönteinen puoli, että maailmamme pysyy kokemuksessamme kohtuullisen vakioisena, ts. jäsentyneenä, kun ajattelu ei muuttelehdi. Haitallisen ajattelun jähmeys tulee usein esiin oppimisessa ja opetuksessa. Ihminen tarvitsee aikaa sulattaakseen uudet virikkeet ajatteluunsa; oppiminen on aina hidasta. Opetuksessa tarvitaankin kärsivällisyyttä, odotusta ja virikkeiden oikeaa

annostelua. Jähmeys on haitallista myös silloin, kun pitäisi muuttaa käsityksiään. Ajattelun jähmeys, käsitteiden ja käsitysten vakioisuus viittaa ajattelun muistinomaiseen perusolemukseen, joka pyrkii säilyttämään.

Ajattelu on minäinen perusenergia. Kun tarkastelee itseään, huomaa, että varsin pitkälle samastaa itsensä ajatuksiinsa. Ihminen on aina luisumassa siihen, että pitää itseään lähinnä niinä ajatuksina, joita mielessään (joskus kiihkeästikin) kantaa. Kun tiedostaa ihmisen ajattelun jähmeyden ja sisältöjen rajoittuneisuuden, on siinä omaa koomisuuttaankin. Ihminen tarvitsee kuitenkin vähäisetkin ajatuksensa identiteetiksi, jäsenyäkseen elämäänsä. Ihminen elää usein kuin hänellä olisi jotenkin erityisen merkittäviä ajatuksia. Meillä on taipumus olla sokeita ajattelumme suhteen. Liika tietoisuus ajattelustaan ja sen ominaislaadusta voi tosin sekin olla elämän kannalta häiritsevää.

Ajattelun prosessuaalinen luonne näkyy sen polaarissa olemuksessa. Toisaalta ajattelu pyrkii sulkeutumaan, sopeuttamaan uudet virikkeet vanhoihin ajatusaiheisiin tai torjumaan ne. Se pyrkii sisäisellä dynamiikallaan pelkistyneisiin rakenteisiin. Kun ajattelu on nimenomaan voima, jolla ihminen pyrkii ja pystyy käsittämään maailmaa, on hämmentävää arvailla, mikä syvempi merkitys sen sulkeutumispyrkimyksellä on. Ajattelu pyrkii luomaan johdonmukaisia, käsitteiltään niukkoja, ehjiä kokonaisuuksia. Tällä on sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia.

Pelkistymisen pyrkimys on ajattelun sisäistä ”tahtoluonetta”, joka toimii itsestäänkin eikä vaadi käynnistyäkseen kuin tietoisien ponnistuksen ja suuntaamisen, jos sitäkään. Ihmisen persoonasta tulee näin koostunut ja kompakti. Jäsentymisprosessi on mielessämme aina käynnissä sulattaen kohtaamiamme virikkeitä, ilmiöitä ja asioita. Näin vaikeatkin asiat aina lopulta ottavat ja saavat mielessämme jonkun muodon. Pitkäjänteinen opiskelu tuottaa aina

tulosta, vaikka jäsentyminen näyttäisi välillä vaikealta.

Ajattelussa on myös avautumista, sulkeutumisen polaarisena vastakohtana. Kohtaamme ilmiöitä ja näin vedämme ne ajattelun vaikutuspiiriin. Tällöin ne joutuvat tietysti myös sulkeutumispyrkimyksen alaiseksi. Ajattelun avoimuudessa voidaan nähdä eräänlaista ”tuntoluonnetta”. On syytä korostaa sitä ajattelun olennaista ominaisuutta, että ajattelu todella avaa meitä näkemään esim. jotakin, mitä emme olisi nähneet ilman uusia käsitteitä ja ajatuksia. Tämä on sulkeutumisen polaarinen vastakohta. Ajattelussa on aina todellisuutta avaava, kohtaava funktio. Näin ajattelussa elää kolme edellä väljästi luonnehdittua ominaisuutta: jäsentyminen ajattelun varsinaisena erityisominaisuutena, sulkeutuminen ja avautuminen.

Ajattelu on ikään kuin orgaaninen kenttä, joka toisaalta pyrkii kulkemaan vanhoja ratojaan, mutta myös uudistumaan. Se on yksi inhimillinen olomuoto, ihmisen toteutumisen alue. Se on tärkeä osa ihmisen todellisuutta. Ihminen elää ajatuksissaan ja kokee ne yleensä vahvasti todellisuudeksi.

Hämmentävää on herätä aitoon kokemukseen siitä, kuinka ajattelu todella antaa ”mielen” kohtaamalleen. Ajattelu ei ole mitään tasalaatuista, ”tasaenergeettistä” kenttää, vaan sen kentässä laadulliset erot ovat juuri mielten eroja. Koivun mieli on eri kuin männyn tai kuusen mieli. Pinnalta katsoen tämä on itsestään selvä asia, mutta herääminen siihen, että tämä todella tapahtuu, ja sen kysyminen, mihin se perustuu, on olennaisesti syventynyttä ajattelun tiedostamista. Lähestytään kokemusta, joka on saanut monet filosofit ajattelemaan, että ajattelu todella tavoittaa itse todellisuudessa olevia olemuksia tai ainakin heijastaa niitä. Todellisuus itsekin näyttää olevan jäsentynyt eikä suinkaan yhtenäistä puuromaista massaa.

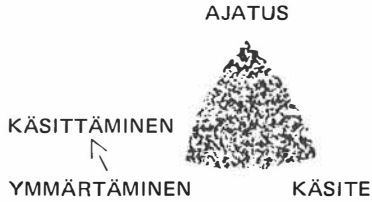
Paljon käytetty käsite ”järki” liittyy läheisesti ajattelun

mielellisyyteen. Järki myönteisesti käsitettynä merkinnee erityistä tahtovaa valveillaoloa ajattelun piirissä, tietoista suhteessaoloa kohdattuihin ilmiöihin. Järkevyys on pyrkimystä seurata asioiden mieltä eikä esimerkiksi omia mielihalujaan. Käytännössä ”järki” voi kyllä merkitä myös erityistä konservatiivisuutta ja pitäytymistä ”koeteltuihin” ajattelun uriin. Myönteisessä mielessä järki on eräänlaista ajattelun automatiikan voittamista, jossa tarpeen mukaan vaiennetaan muut sielunvoimat. Näin voidaan löytää käsitteelle ”järki” hyvin selkeä ja tahdon kirkkautta uhkuva hahmo.

Järki voi tosin joskus merkitä pakoa ajatuksia uhkaavien ja identiteettiä murentavien paineiden edessä. Kun ihminen ”menettää järkensä”, ei hänen ajattelussa vaikuttava kokoaiva tahtonsa pysty kestävään muista sielunvoimista tulevaa painetta. Vanha järki myös järkkyy, kun kohtaamme jotain uutta. Ollessaan järkevä persoonallisuus pyrkii kiinteytymään jonkin ajatuskulun ympärille.

5. Ajattelun fenomenologinen rakenne

Seuraavaksi paneudutaan ajattelun fenomenologiseen ytimeen. Ajattelun olemukseen kuuluu kolme ilmiötä: käsite, ajatus ja ymmärtäminen. Käsitteet ovat ajattelun yksiköitä, ajatukset näiden yksiköiden yhteyksiä ja ymmärtäminen jonkin kohteen saavuttamista ja sisäistämistä.

Kuvio 4. Ajattelun fenomenologinen rakenne.

Ymmärtäminen ilmentää parhaiten itse ajattelua. Sen seurauksena jäsennymme paremmin todellisuuteen. Suuri osa ymmärtämisestä on lähes huomaamatonta ajattelun kypsymistä. Ajattelun elämyksellinen tiedostaminen auttaa meitä tunnustelemaan itse ymmärtämisen energeettistä ilmiötä. Helpoimmin tunnistamme sen yhtäkkisenä mielenliikkeenä, oivalluksena.

Ymmärtämisen ilmiö on ytimessään ilmeisesti ainutkertainen tapahtuma, jossa jokin ajatuksellinen aihe tulee persoonalliseksi omaisuudeksi. Uusi ymmärtäminen merkitsee aina jotain uudistumista ajatusrakenteissa. Laajemmin ottaen voidaan ymmärtämisenä pitää myös vanhojen ajatusaiheiden käynnistymistä tunnistaessamme ympäristöä ja jäsenyessämme siihen. Se on koko ajattelumme läpäisevä perusilmiö. Voi sanoa, että ajattelu pyrkii ymmärtämiseen. Siksi se on ajattelua sanan varsinaisessa mielessä.

Ymmärtäminen on mielen hetkittäistä hukkumista saavutettuun asiaan. Se tuntuu usein hyvin tyydyttävältä. Siihen katkeutuu kuitenkin oma vaaransa. Ihminen voi menettää minuutensa sille, minkä ymmärtää. Meillä on toinenkin sana, joka on lähellä sitä, mitä kutsumme ymmärtämiseksi. Tuo sana on käsittäminen.

Käsittämisestä puhuessamme korostamme ajattelun ikään kuin tahtovampaa, tietoisempaa käyttöä. Käsittäminen on lähempänä käsitettä, jota myöhemmin luonnehditaan ajatte-

lun tahdonomaiseksi osaksi. Ymmärtäminen on ikään kuin enemmän tunnonomainen olemukseltaan, siis lähempänä ajatusta, joka on ajattelun tunteenomaisin osa. Seuraavassa käytän etupäässä sanaa käsittäminen, koska se kuvastaa tietoisempaa, tahtovampaa ymmärrystä, asioiden haltuunottoa. Se kuvastaa näin myös omaa aikaamme. Alkuperäinen sana tässä yhteydessä on mielestäni kuitenkin ymmärtäminen. Käsittäminen on lähellä myös järjen käsitettä.

Myös käsittäessään jotain ihminen antautuu osittain sille, minkä käsittää. Käsitys on nielaissut osan minuutta. Vasta kun käsittäminen neutralisoituu, sulaa persoonallisuuteen, muuttuu jäsentämiseksi ja jäsentymiseksi, on se osa vapaita persoonallisia edellytyksiä. Käsittämiseen liittyy aina sekä saavuttaminen että käsityksen rajoittuminen. Ihminenhan ei voi käsittää kaikkea, vaikka voi aina pyrkiä laajentamaan käsittämisensä mahdollisuuksia. Ajatusmuodosteiden tulisi sulaa ihmisen persoonallisuudessa, jotta ajatukset eivät jäisi mieltä vangitseviksi möykyiksi. Keskustelu ja kokemus sulattavat usein käsitykset ja opit pelkiksi jäsentymisen viritäjiksi.

Käsittäminen tapahtuu käsitteiden varassa. Tavanomaisesti huomio kiintyykin ajattelun analyysissä lähinnä käsitteisiin. Käsite on erikoisella tavalla todellisuutta pelkistävä ja ilmiöitä toisistaan erottava voima. Kun pyrimme tunnus-telemaan käsitteiden olemusta inhimillisessä ajatuskentässä, ne tuntuvat eräänlaisilta ”syövereiltä”, jotka reiittävät mielteiden kenttää. Silloin voimme tunnistaa käsitteissä tahdonomaisen perusimpulssin. Käsitteet ovatkin tahdonomaisen energian vaikutusta ajattelun piirissä. Siitä johtuu myös käsitteiden erottava voima ja niiden pistemäinen (abstrahoiava = irtirepäisevä) olemus. Ajattelu ”porautuu” todellisuuteen juuri käsittein.

Käsite itsessään vaikuttaa sielun tasolla tyhjältä. Se on ikään kuin tyhjä kohta mielteiden meressä. Sen mieli tulee

ilmi vasta sen yhteyksistä muihin käsitteisiin. Käsitteen mielellä voidaankin ymmärtää (matemaattisesti) sen ympäristöä. Mikä sitten tekee mahdolliseksi käsitteiden yhdistymisen toisiinsa, ts. mikä tekee mahdolliseksi ajatuksen? Ajatuksethan punoutuvat yleensä niin luontevasti toisiinsa. Ajatus yhdistää toisiinsa vähintään kaksi käsitettä. Missä esiintyvät käsitteen kohteet niin yhdessä, että ne voidaan yhdistää tai ne yhdistyvät usein kuin itsestään?

Ajatus merkitsee käsitteiden yhdistämistä eli kokonaisuuden rakentamista. Kokonaisuuksia luova voima ihmisen olemuksessa on tunto-olemus. Perustasolla tunto-olemus toimii aistimuksina. Havainnoissa esineet esiintyvät ”rinnakkain”, ”vierekkäin”, ”yhdessä” jne. Havainto tarjoaa meille aina näkyviin kokonaisuutta. Perustasolla ajattelu voi siis yhdistää asioita, jotka ovat yhdessä nähtävissä. Näin on erityisesti näköhavainnoissa, mutta samanlaista kokonaistuntoa on muissakin aisteissa, vaikka ne eivät ole jäsenyneet niin pitkälle kuin näköaistimus.

Tunto-olemuksen laaja kokonaishahmo auttaa meitä ymmärtämään, että kaikessa ajattelussa toimii jokin yhteyksiä, kosketuksia muodostava voima, joka tavallaan ”maistelee” todellisuutta. Löytääkseen oikeat ajatukset ihmisen on usein tunnusteltava tähänastisia kokemuksiaan asioista. Itse asiassa ajatuksen taustalla on alun perin ollut aina tietty perustuntuma (perusaistima) asioiden välisestä yhteydestä. Voidaan siis sanoa, että käsitteet yhdistää ajatustoiminnan piirissä ajatukseksi tunnonomainen perusenergia.

Kun tunto-olemuksen oppii näkemään sielunelämän peruskudoksena ja kun oppii olemaan liittämättä siihen mitään ”tunteilevia” mielikuvia, voi ymmärtää, että ihmisen ajatukset nojaavat aina johonkin tunnonomaiseen perusainekseen. Näin on silloinkin, kun luullaan, että ollaan rationaalisia. Tällöin ajatusten synnyn taustalla olevat kosketukset todellisuuteen ovat vain unohtuneet. Tunnon-

omainen kuuluu siis ajattelun mahdolliseksi tekevään fenomenologiseen perusrakenteeseen. Ajatteluun liittyy tunnonomaisia aiheita. Ne voidaan nähdä täysin neutraaleina elementteinä, vaikka niissä on myös jotain ajatusta motivoivaa energiaa. Toinen taso asiaa ovat sellaiset tunteet, jotka selvästi johtavat ajatuksia (joskus esim. harhauttavat) johonkin suuntaan, mutta eivät välttämättä ole ajatuksen fenomenologisen rakenteen aiheita.

Itse asiassa näin voi aavistaa, kuinka ajattelulle on tärkeää myös tunto-olemuksen kyvykkyys kohdata ilmiöitä tai tunnustella uusia ajatuksia. Tunne-elämän häiriöt voivat aiheuttaa kyvyttömyyttä muodostaa asiaankuuluvia ajatuksia. Kosketus maailmaan on tällöin vääristynyt.

Energinen ajattelu (intellektuaalisuus) edellyttää herkkää ja elävää tunne-elämää. Luonnollista on, että tunne-elämä voi harhauttaa ajattelua, mutta ajattelu ilman tunto-olemusta on jo alunperin mahdotonta. Ilman tunteja ei ajatusten muodostaminen ole lainkaan mahdollista. Tämä on ajattelun rakenteeseen kuuluva tosiasia.

Ajattelu on aina ajattelua, mutta sen toimintaedellytyksiin ja rakenteeseen kuuluu muitakin sielunenergioita kuin puhdasta ajattelunomaista energiaa. Näiden muiden sielunenergioiden halveksiminen voi köyhdyttää ajattelun mahdollisuuksia. Eri elämän alueet vaativat erilaista ajattelua, mutta jonkinlainen ihanne olisi ajattelu, jossa eri energiat olisivat tasapainossa.

Yksi keskeinen tunto-olemuksen osa, joka voidaan nähdä suorastaan omana sielunenergianaan, on mielikuvien muodostuminen. Mielikuvat, joita on kaikkien aistien alueella, ovat erityisen tärkeä aines ajattelulle. Ajattelu perustuu keskeisesti mielikuviin, vaikka unohtaa ei saa ajattelun omaa, mielikuvia jäsentävää ja pelkistävää energeettistä olemusta. Kun ihminen pohtii jotakin asiaa, merkitsee se, että hän tavallaan ”selaa” mielikuviaan ja tuntejaan näiden yhtey-

dessä. Näin hän hakee oikeata ajatusta jostakin kohtaamastaan. Myös ajatusten kuuleminen (puhe, kirjoitus) herättää aina mielikuvia, ja näin on selvää, että se mitä miellän ja kykenen mieltämään riippuu mielikuvistani. Opetuksessa olisi varsinkin kouluiässä ajattelun perustaksi yritettävä muodostaa rikas mielikuvamaailma. Mielikuvien ja tunteiden rikkaus on ajattelun voiman edellytyksiä.

Mielikuvat ovat erikoisia ”häiviä” ja ”jämiä” kokemukstamme. Abstrahoituneina (jäljentävän kovaluonteensa lähes menettäneenä) ne muistuttavat ajattelua sinänsä. Ne aivan ilmeisesti jäävät meissä elämään sen seurauksena, että ajattelu kohtaa todellisuuden. Ne ovat ajattelun varassa eläviä sielunmuodosteita, vaikka niissä on omaa energeettistä luonnettaan. Aikamme kulttuuri on melkein tyystin kadottanut suhteensa mielikuvitukseen luovana energiana. Ehkä tämän vuoksi mielikuvituksen sisäinen rikkaus on niin kulttuurielämässä kuin kasvatuksessakin laiminlyöty.

Hyvin abstraktissa ajattelussa mielikuvat supistuvat tunnonomaisiksi häiviksi. Jopa matematiikkakin toimii tällaisten tunnonomaisten hävien varassa, olkoot ne vaikka kuinka abstrakteja. Pedagogiikalle mielikuvien merkityksen oivaltamisella on paljon annettavaa. Ajattelu jäsentää kohdattua. Kohdattu elää meissä edelleen mm. mielikuvina.

Ajattelu on olemukseltaan lähellä muistia. Ehkä jollakin tasolla ajattelu ja muisti ovat yhtä. Käsitteet erityisesti ovat muistinomaisia, pysyviä ja säilyviä muodosteita. Käsitteillä on hämmentävän vahva jatkuvuuden voima. Kulttuurissa elää vuosisatoja, jopa vuosituhansia käsitteitä (peruskategorioita), jotka jäsentävät ajatuskulttuurille yhteäisen ilmeen.

Ainakin osa mielikuvista on myös yksilön kohdalla hyvin pysyviä (esim. mielikuvat lapsuuden ajoilta). Mielikuvat ovat kuitenkin liikkuvampia kuin käsitteet. Itse käsittäminen (ymmärtäminen) on puhtaimmin persoonan

jäsentymisedellytysten rakentamista. Ymmärrys on parhaimmillaan liikkuva ja prosessuaalisesti kehittyvä ilmiö. Tunnot ovat usein kaikista liikkuvin sielunilmiö, minkä avulla ajattelu voi uudistua ja hakea uusia ajatusmuodosteita.

Käsitteiden ja tahdon välinen yhteys antaa aavistaa, että tahdolla ja tahdonomaisella energialla on keskeinen merkitys muistamisen kykyyn. Muistot ilmeisesti syntyvät tahdonomaisen kohtaamisen voimasta. Kaikki tahto (tahdonomainen) ei suinkaan ole tiedostettua, niin kuin eivät fyysilogiset elimistön prosessitkaan tiedostu.

Ajattelun hidas muuttuvuus ja jähmeys sopii yhteen muistin ilmiön kanssa. Näin ajattelulla on keskeinen merkitys persoonallisuuden jatkuvuuden tunteen, identiteetin kannalta. Ajattelu pitää meidät siis tavallaan koossa. Näin vahvistuu se näkemys, jonka mukaan me olemme paljolti yhtä kuin ajatuksemme. Ei ole myöskään mikään ihme, että ihminen haluaa kokea selkeyttä juuri ajatuksissaan. Ihmisen juurevuus on ajatusten jäsenytyneisyyttä.

Edellisen perusteella voimme myös luonnehtia erilaisia ajatustyyplejä. Pitäytyminen rationalismiin on selvästi pyrkimystä käsitteiden korostamiseen. Ajatteluun tulee tahdovaa suoraviivaisuutta, ehkäpä aggressiivisuuttakin. Se erottaa tällöin itsensä omaan sfääriinsä. Syvimmiltään ajattelu ei voi toimia täysin puhtaasti käsitteiden varassa, mutta se voi valita tämän tyylin, joka sopii ainakin muodollisiin ongelmiin.

Ajattelu voi myös nojautua runsaisiin mielikuviin tai tuntemuksiin. Se vaikuttaa tällöin elävältä ja rikkaaltakin. Vaarana voi olla kurinalaisuuden puute. Runsaat mielikuvat ja rikkaat elämykset lienevät kuitenkin luovuuden edellytyksiä.

Kuvitelkaamme ajattelua, josta puuttuu sekä tahdova käsitteellinen terävyys että mielikuvien ja tuntojen elävyys;

jäljelle jää kohdatun välitön käsittäminen. Voimme muodostaa kuvan ihmisestä, jolla ei ehkä ole laajaa, välittömän todellisuuden yli ulottuvaa ajatuselämää, mutta hän voi hämmästyttävällä välittömyydellä käsittää tilanteen. Tällaisesta ajattelusta voi löytää ehkä vakavia laaja-alaisuuden puutteita, mutta yksinkertaisissa elämän perustilanteissa se voi olla tehokas. Monella toiminnallisesti tehokkaalla ihmisellä ajattelu on jotain tällaista.

Edellä esitetyt ajatustyylien suppeat luonnehdinnat ovat kaikkea muuta kuin täydelliset. Niiden tarkoitus on vain viitata mahdollisuuteen tunnustella ajattelua myös näissä ulottuvuuksissa. Siten voimme saada paremman kuvan ajattelusta aitona sielullis-energeettisenä ilmiönä. Ajattelu ”luonnonilmiönä” on samaa keskeytymätöntä arkipäivää kuin muutkin elämän ilmiöt.

Todettakoon lopuksi, että tieto ja ajatus ovat kaksi olennaisesti eri asiaa. Usein ne tosin huolimattomassa puheessa yhdistetään, varsinkin kun puhutaan ajattelevasta ja tiedävästä ihmisestä samaa tarkoittaen. Ajattelu on sielunenergeettinen prosessi, jolla on hyvin laaja merkitys ihmisen olemuksessa. Tieto on sellaisia ajatuksia, joilla katsotaan olevan jokin perustelu. Sisältönsä puolesta ajatuksia on monenlaisia eikä niitä kaikkia katsota tiedoksi. Ajattelu on kyky, joka tuottaa ajatuksia. Tieto on idea eli näkemys siitä, minkälaiset ajatukset ovat tietoa.

Erityisesti ns. tieteellisen tiedon suhteen ollaan tarkkoja tietona esitettyjen ajatusten perusteltavuudesta. Voidaan pitää ihmisen (ja ihmiskunnan) tärkeänä kehitystuloksena sitä, että tieto (ideana) ja ajatus (kykynä) pystytään erottamaan toisistaan. Tämä edellyttää, että erehdyksen, epätoden (ja valheenkin) mahdollisuus on tullut tietoisemmaksi. Erehdyksen mahdollisuudella on suuri metafyyssinen merkitys ihmisen sielunelämässä. Ihmisen on valittava toden ja epätoden välillä.

6. Liittyminen ja tunteet

Liittyminen on sekä elämän välttämättömyys että syvä eksistentiaalinen tarve ihmisessä. Kaikki elämän tilanteet ovat liittymistilanteita. Liittymisen luonne ja laatu heijastuu tunteissa. Suurin osa liittymisessä vaikuttavista tunteista on alitajuisia, joten suhteemme todellisuuteen on sen syvimmissä poimuissaan meille itsellemmekin arvoituksellinen ja joskus myös raskas.

Lapsen kehittymättömässä olemuksessa heijastuvat monet inhimilliset asiat vielä yksinkertaisesti. Näin on liittymisenkin kohdalla. Lapsi on ennen kaikkea liittyvä olento, jonka maailma vähin erin jäsentyy ja laajenee. Ehkä aivan aluksi lapsi ei erota maailmassa mitään erillisyyksiä, ei edes itseään äidistä. Vähän kerrassaan lapsen maailmankuvaan syntyy erillisyyksiä, jotka jäsentyvät lapsen kokemuksessa. Liittyminen on lapsen olemisen perusta ja leimallista hänen elämälleen. Vakavat puutteet lapsuuden liittymissä heijastuvat aikuisuuteen, joskus ehkä korjaamattomina häiriöinä. Ihminen voi kasvaa näin ”liittymisvammaiseksi”. Terapeuttinen hoitotyö pyrkii korjaamaan ja korvaamaan huonoja liittymiskokemuksia.

Ihminen ei voi kehittyä muuta kuin liittymällä. Perustavaa on tietysti liittyminen ihmisiin. Liittymättömyys lukitsee kehitysmahdollisuuksia. Oppiminen edellyttää liittymistä asioihin. Pedagogiikan keskeisiä kysymyksiä on se, kuinka auttaa lasta liittymään opetettaviin asioihin.

Ihminen liittyy myös luonnonmaisemaan, paikkakuntaan, asuinpaikkaan, kulttuuriin, aatteisiin, oppeihin ja kieleen. Usein fyysisenkin ympäristöön liittyminen jättää meihin jälkiä, joita joudumme prosessoimaan myöhemmin elämässämme. Syväälle käyvästi meihin jättää jälkiä erityisesti lapsuudessa se elämäntapa ja kulttuuri, johon liitymme. Ympäristöstä tulee väkevä osa lapsen sielunmaisemaa,

koska eriytymätön ja jäsentymätön olemus kiinnittää (liittää) hänet ympäristöön toisella tavalla kuin aikuisen, jolla ajattelun jäsentävät, arvioivat ja suojaavat voimat pitävät hänet enemmän erillään ympäristöstä.

Liittymisten alueella (tunteissa) näytellään ihmisen elämän dramaattiset kohtaukset johtuen siitä, että ollaan tekemisissä hyvin alitajuisten voimien (liitosten) kanssa. Elämä on liittymisiä, niiden herättämiä tunteita ja elämyksiä sekä niitä energioita, joita näissä liittymissä pinnan alla elää. Tunteet ovat näin elämän vastustamaton liima. Elämämme arvoa ja merkitystä me arvioimme tunteiden ja liittymisen näkökulmasta.

Liittyminen on elämän välttämättömyys, mutta toisaalta se on syvä kaipauskin ihmisessä. Ihminen toivoo elämältä paljon juuri liittymisten alueella, olipa kysymys sitten ihmisistä, ihmisyyhteisöistä, työyhteisöistä, kulttuurista, asioista, harrastuksista tai mistä vain. Liittyminen on kuitenkin myös ongelmallista ja me saatamme vältellä joitakin liittymiä, koska sisimpämme tunnemuodostelmat tekevät liittymisen vaikeaksi tai uhkaavaksi.

Lapsen liittyminen näyttää käsittämättömän välittömältä, varsinkin jos lapsi kokee olonsa turvalliseksi. Aikuisen liittyminen ei ole näin välitöntä, vaan se on usein vähin erin kehittyvää, kohdistuipa liittyminen mihin tahansa. Liittymisessä on kyse tärkeistä inhimillisistä energioista, jotka hakevat muotoansa vähin erin. Liitymme uusiin yhteisöihin tai ympäristöihin askel askeleelta. Miten liittyminen onnistuu ja kehittyy, riippuu molemmissa puolissa elävistä voimista ja asioista. Liittyminen on siis prosessuaalinen ilmiö samoin kuin jäsentyminenkin. Ihmisten välisissä liittymissä on kysymys molemmin puolisesta prosessoinnista, jossa vaikuttavat molempien osapuolten aikaisemmat kokemukset.

Edellä olen usein käyttänyt ilmaisua ”kohtaaminen”.

Liittyminen ja kohtaaminen näyttävät olevan lähellä toisiaan. Kohtaaminen on kuitenkin minän ominaisuus, kun taas liittymisessä on kyse energioista, jotka kiinnittävät ihmistä todellisuuteen. Kohtaamisen ja liittymisen ero on tärkeä, koska ihminen voi kohdata (ja sitten tiedostaa) myös liittävät energiansa, tunteensa ja tunnonomaiset energiansa (samoin kuin ajatuksensakin). Suurin osa tunteista ja liittymistä jää pinnan alle, kohtaamattomiin. Liittyminen on ihmisessä näin eräänlainen ”luonnonvoima”, joka joka tapauksessa toteutuu. Kohtaaminen voi olla jo hyvin tietoista suhdetta, jopa liittäviin voimiin. Väljemmin voidaan kuitenkin sanoa, että tunto-olemus välittää todellisuuden kohtaamista.

Tunne ilmaisee aina suhdettani johonkin. Periaatteessa ei ole eristynyttä, yksinäistä, itsestään syntynyttä tunnetta. Tunne on suhteen ilmaisija, niinpä se välittää liittymistä. Tunteet ovat myös tavallaan aina vastavuoroisia, ainakin ihmisten välillä. Tunne on sen heijastuma minussa, mitä minä koen toisessa ihmisessä, ts. mitä koen hänessä olevan ja elävän. Myös yksilön liittyessä yhteisöön tai yhteisöjen liittyessä toisiinsa tapahtuu vastavuoroista prosessointia, joka voi olla joskus kiivastakin. Liittyjä tuo aina sielun-energiansa yhteisöön, jossa on puolestaan omat dynaamiset kuvionsa.

Tunteeni voivat välittää aivan vääristyneen kuvan kohtamastani, mutta ne kuvaavat joka tapauksessa suhdettani kohdattuun. Tunteen vastavuoroisuudessa piilee muitakin mahdollisuuksia. Tunne voi myös kertoa jotain siitä kohteesta, johon se liittää minua. Tunteet voivat olla informatiivisia, kun pyrin mahdollisuuksien mukaan eliminoimaan niistä oman sielunelämäni harhauttavat voimat tai erikoispiirteet. Tähän ”tunnekuunteluun” voi harjaantua. Toisaalta tunne voi tuskin koskaan olla täysin objektiivinen joh-tuen juuri vastavuoroisuudesta, mutta se on erittäin tärkeä

(ehkä tärkein) informaatiokanava ihmissuhdetyössä (esim. terapiassa).

Tunteissa voi nähdä eräänlaisen ihmisten yhteisyyden tason. Mitä pitemmälle olen onnistunut prosessoimaan ja selkeyttämään oman tunne-elämäni, sitä objektiivisemmän ja ehkä hienostuneemmankin suhteen voin luoda ihmisiin ja asioihin. Ehkä tällöin voin auttaakin ihmisiä ymmärtämällä omia ja muiden tunteita sekä niiden punoutumista toisiinsa.

Ajatusten muuttaminen ja kehittäminen on vaikeaa, kun tunteet puolestaan ovat omalla tavallaan pakottavia ja vääjäämättömiä. Emme useinkaan pysty väistämään jotain tunnetilaa vaikka haluaisimmekin. Siksi tunteet (ja liittymiset) ovat jotain, jotka täytyy työskennellä läpi. Voimme tietysti paeta ja välttää asioita, joita emme kestä tai halua kohdata. Usein tietämättämmekin torjumme kokemuksestamme joutain. Tämä on hyvin tyypillistä elämässä. Mutta ajan kanssa emme useinkaan voi välttää joidenkin tunnemuodostelmien läpityöskentelyä. Elämä on joskus vaikeatakin räppimistä sitovien tunteiden suossa. Se on luonnollinen osa elämää.

Ihmisen elämä on sarja liittymisiä ja eroamisia. Liittymisissä me kasvamme, saavutamme suhteen asioihin ja kannamme näistä kokemuksista jälkiä persoonallisuudessamme. Liittymisissä me prosessoimme tietoisesti tai useimmin tiedottomasti tunteitamme. Myös eroamiset ovat tärkeitä prosesseja, silloinkin kun ne käydään läpi huomaamatta, mutta erityisesti silloin kun aiheuttavat ankaria myllerryksiä sielunelämässämme. Eroaminen on aina vaikea prosessi, johon voi liittyä kipeitäkin jaksoja. Kun liittyminen opettaa, niin eroaminen usein tekee riippumattomaksi. Riippumattomuutta ei kuitenkaan saa ilman prosessia, joka selkeyttää suhteemme asioihin.

Oikeastaan ihminen tuntee asiallisesti vain sen, mihin on iittynyt. Niinpä aito asiantuntemus on myös sitä, että on ollut asian kanssa tekemisissä. Siksi eristäytyjä voi tulla kor-

keintaan teoreettisesti asiantuntijaksi, mutta siinä on vakava erehtymisen vaara, koska suhde asioihin ei ole aito. Toisaalta liian kiinteä liittyminen arjen rutiineihin ja ihmissuhteisiin voi sekin sokeuttaa. Silloin etäisyyttä ottavan ajattelun tarve tulee näkyviin.

Mielestäni voidaan puhua tunteiden avaruudesta. Tunnot ovat kuin rannaton meri, joka erikoisella tavalla yhdistää ihmisiä, usein heidän sitä tietämättään. Tunnoilla ja tunteilla voi olla maailman selvittämisessä syvempikin merkitys, kuin rationaalisuutta ja näköaistimuksia korostava aikamme osaa ajatella. Ehkäpä tunnoissa asuvat juuri ”synnyt syvät”.

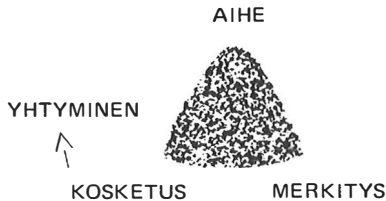
Juuri tunteminen ja tunne yleensä yhdistetään sieluun ja sielullisuuteen. Tunto-olemus merkitseekin eräänlaista perussuhdetta maailmaan ja sen ilmiöihin. Ilmeisesti tunto-olemus tekee ihmisestä tajuisen olennon, kun taas käsitteellä tietoisuus ilmaistaan jotain minäistä tai henkistä. Voi jopa aavistella, että ihmisen suhde todellisuuteen on ollut aluksi tunnonomainen ja vuosituhtauskehityksen seurauksena tästä perusaineksesta on sitten ”kuoriutunut” muita aineksia, ajattelu, minuus, tietoisuus jne. Kulttuurielämä viljelee näitä aineksia nykyään omalla tavallaan eteenpäin. Koska koko inhimillinen sieluelämä on ilmeisesti kehittynyt alkeellisemmista aineksista, saattaa olla perusteltua ajatella, että se edelleenkin sisältää ”korkeampia” inhimillisiä kerroksia ja ”alempia” eläimellisiä kerroksia.

Tunto-olemuksen perustavaa merkitystä kuvastaa se, että kielessä esiintyy paljon sanontoja, jotka suoraan tai välillisesti kuvaavat ihmisen tuntevaa suhdetta maailmaan. Tällaisia sanontoja ovat esim. itsetunto, omatunto, elämän tunto, vapauden tunne, hengen tunto jne. Itse asiassa lähes kaikki sanat sisältävät myös jonkinlaisen tuntokomponentin. Tietäminenkin lienee aluksi ollut tuntemista, mistä

se on sitten eriytynyt ja lopulta kehittynyt tietoiseksi tiedon ideaksi.

7. Tunteen fenomenologinen rakenne

Kolminainen perusrakenne ilmenee tunteissakin, vaikka tunteiden maailma vaikuttaa kovin kirjavalta. Liittymisen perusilmiönä voitaneen pitää jonkin koskettamista. Samoin kuin ymmärtäminen (käsittäminen) on ajattelun huippuilmiö, on koskettaminen tunteen alueen huippuilmiö. Yhtyminen johonkin on koskettamista voimakkaampi ilmiö, samoin kuin käsittäminen on ymmärtämistä voimakkaampaa. Yhtyminen voi olla huomaamatonta tai yhtäkkistä, jolloin siihen voi liittyä esim. vahvoja tyydytyksen tunteita. Ihmisessä elää vahvoja yhtymisen paineita ja tarpeita. Emme voi kuitenkaan yhtyä johonkin asiaan, jos emme ole onnistuneet sitä koskettamaan.

Kuvio 5. Tunteen fenomenologinen rakenne.

Yhtymisessä voimme saavuttaa tyydytystä ja iloa. Yhtymisessä on kuitenkin omat vaaransakin (kuten käsittämisesäkin). Jokin asia (ihminen, ilmiö, aate, sielunmuodostelma, yhteisö jne.) voi myös nielaista ja sammuttaa minuutemme. Tulemme riippuvaiseksi kohteesta. Kohde imee ja ehkä suo tyydytystä, mutta voi alkaa myös vangita, jolloin tyydytys-

kin alkaa horjua. Ihmisen on monesti vaikea yhtyä asioihin menettämättä riippumattomuuttaan, minuuttansa. Tämä on tietoisuuskysymys.

Ihminen pyrkii aina yhteyteen, yhteyteen itsensä, ihmisten, yhteisöjen, aatteiden maailman, Jumalan kanssa. Ihminen haluaa harjoittaa yhteyttä, koska se on varsinainen tyydytyksen lähde hänen elämässään. Ihminen myös aina kärsii yhteyden puutetta. Elämä ei ole tässä suhteessa täydellistä. Yhteydet ovat myös rajoittavia, koska ihminen ei voi olla kaikkeen yhteydessä, vaikka haluaisikin. Hänessä voi myös olla liiallista liittymisen ahneutta, etujen toivossa. Yhteydet rakentavat kuitenkin monin tavoin ihmisen mahdollisuuksia, perustasolla elämyksellisiä mahdollisuuksia. Ihmisen kannalta tyydyttävä yhteys lienee juuri onnellisuutta sanan varsinaisessa merkityksessä.

Liittyminen on yhtymisen neutralisoitumista, samoin kuin jäsentyminen on parhaimmillaan käsittämisen neutraali muoto. Fyysisellä tasolla miehen ja naisen yhdyntä on yhtymisen peruskuva. Fyysinen yhtyminen ei kuitenkaan välttämättä ole tyydyttävää, jos ei kehity kohtuullista sielullista ja henkistä yhteyttä. Tyydytystä (iloa) voi kutsua tunteiden tunteeksi.

Samoin kuin ymmärtäminen merkitsee jotain olennaista saavutusta henkilön kannalta, niin myös kosketus on nähtävä persoonallisuuden avautumisena. Koskettamista voidaan pitää kykyä ja lahjakkuutena, niinkuin ymmärrystäkin. Toisilla on parempi ja laajempi kosketus asioihin. Ihmiset ovat toisaalta erilaisia sen suhteen, mihin he saavuttavat kosketuksen. Kosketuksen puute todellisuuteen on vakava häiriö. Toisaalta jotkut asiat ovat niin koskettavia, ettemme voi vastustaa niiden vaikutusta.

Kosketus moniin asioihin avautuu vasta vähitellen, vaikka se voi joskus tapahtua nopeastikin. Monesti vasta pitkä harastus ja työ tuo meille merkityksellisen kosketuksen johon-

kin elämän alueeseen. Usein ihmiselle on vain se todellista, mihin hän on saanut kosketuksen. Vasta sitten hän voi alkaa työstää sitä eteenpäin.

Tunne siis merkitsee kosketusta, yhtymistä, liittymistä ja parhaimmillaan tyydytystä. Tunteeseen kuuluu muutakin. Tunne itse asiassa ilmaisee aina itse itsensä. Jos katselemme outoa esinettä, saatamme aprikoida, mikä se on. Tunteen kohdalla meidän ei yleensä tarvitse miettiä, mikä se on. Tunne on jo sitä, mitä se on. Tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, ettemme aina tiedä, mitä jokin epämääräinen tunto, joka pyrkii mieleemme, merkitsee. Kätkeytymätön tunne ei yleensä aiheuta epävarmuutta itsestään. ”Tiedämme”, mitä häpeä, viha, pelko, ilo, hämmästyminen jne. ovat. Tunteessa on siis merkitys itsessään. Tämä merkitys on tunteessa olevaa ajatuksenomaista.

Ajattelussa merkitys ilmenee välittömästi mielenä, käsitteen merkityksenä. Siksi käsitteen mielellisyys on usein itsestään selvää, eikä tunnu ongelmalliselta (jos ei herää ihmettelemään itse mielellisyyden energeettistä ilmiötä). Ajattelun mielellisyys on kristallisoitunutta ja pelkistynyttä. Tunteen epämääräisempi (vaikka usein perustasolla välittömästi tunnistettava) merkityksellisyys tuntuu arvoituksellisemmalta, mutta se luo elämään erityisesti merkitystä. Arvoituksellinenkin tunto voi olla hyvin merkityksellinen. Se voi ohjata toimiamme ja aiheuttaa pohdiskelua.

Tunteissa elää siis merkitystä. Tunnot, tunnemuodostelmat eivät aina ole selkeitä ja puhtaita, vaan koostuneita ja rakenteensa kätkeviä. Vaikka tunnot voivat olla epäselviä ja arvoituksellisia, ne kuitenkin ilmaisevat jotain. Tuntojen välittämä informaatio maailmasta on tavallaan nopeaa, vaikkakin helposti harhaanjohtavaa, ja emme tiedosta tunteen syntyyn vaikuttavia omia motiivejamme. Ihminen joutuu kuitenkin elämässään toimimaan tunteiden varassa arjen vaihtuvissa tilanteissa.

Voidaan painokkaasti sanoa, että nimenomaan tunteet ja tunnot tekevät elämän merkitykselliseksi. Niiden kautta itse teossa asiat inhimillisessä mielessä merkitsevät jotain. Ihmisen näkökulmasta ei muuta merkitysulottuvuutta voida löytää. Ilmiöiden arvo mitataan tunteiden ulottuvuuksissa nopeasti vaihtuvissa arkisissa tilanteissa. Ilmeisesti tunteiden kehittyneisyydestä riippuu, kuinka paljon merkitystä kohdatuista ilmiöistä löydetään. Merkityksen löytäminen voi olla toki sekin liioittelevaa.

Tunnoissa on kuitenkin myös tahdonomainen elementti. Tunnot ja tunteet ovat syitä, aiheita. Selvästi se näkyy tietysti siinä, että tunteet ovat toiminnan aiheita. Mutta aivan perusrakenteessa tunteeseen kuuluu aiheenomaisuus. Jos käsite on ajattelussa oleva tahdon pyörre, on aihe tunteessa oleva syöverinomainen laatu. Juuri tästä johtuen tunne voi myös kiusata, piinata ja syövyttää. Tunne voi olla ajatuksen tai toiminnan aihe joko ulkonaisesti tai sisäänrakennetusti.

Näin voidaankin sanoa, että elämä on aiheellista juuri tunteiden vuoksi. Tunne siis nousee motiiviksi, syiksi. Näin tunnoissa voidaan tavoittaa myös ”synnyn syvät”. Synty viittaa tahdonomaiseen. Ajatuksella me tavoitamme lainomaisuutta, tunnoissa kohtaamme synnyn.

Tuntoja voisi jonkin verran luokitellakin sen suhteen, kuinka niissä on painottunut kosketus, merkitys ja aihe. Tosin kaikissa tunteissa ilmenee nämä kaikki. Aiheen puolelle pinoutuvia ovat sellaiset tunnot, joita ilmaistaan sanoilla tarve, halu, himo, pyyde jne. Aiheenomaista on monissa sellaisissakin sielunsisällöissä, jotka muuten ovat monimutkaisesti koostuneita, kuten kaipaus, unelma, toive, uteliaisuus jne. Merkitys puolestaan korostuu esimerkiksi sellaisissa tunteissa kuin häpeä, pelko, ahdistus, turhautuneisuus jne.

Luonnollisesti monissa sielunmuodosteissa on merkitys-

tä mukana. Puhtaimmin kosketusta ilmaisevat sellaiset tuntemukset kuin miellyttävä, hauska, tyydyttävä jne. Kuitenkin heti on huomattavissa, että kaikki edellä mainitut tunteet ja tuntemukset ovat kolminaisesti koostuneita, joten tällainen ryhmittely on jonkin verran keinotekoinen. Ehkä se kuitenkin auttaa saamaan otetta tunteen kolminaisuudesta.

Näin olemme siis hahmottaneet tunteenkin alueelle kolminaisen rakenteen. Tunteiden merkitys ihmisen elämässä on usein ratkaiseva, koska tunteissamme me emme voi niin eristyä ympäristöstämme kuin ajatuksissamme. Erakkokin peilaa tunteitaan menneisiin suhteisiinsa. Vaikka ajatukset ovat tietenkin sanan vahvassa mielessä yhteisiä (harvalla on kovin omaperäisiä ajatuksia tai omaperäisesti jäsentyneitä näkemyksiä, vaan ne ovat ympäristöstä omaksuttuja), niin ajatuksissa me voimme kokoontua itsemme ympärille, omiin ajatuksiimme. Tunteemme sen sijaan liittävät meidät ”väkisin” johonkin. Tunteiden hallitseminen ei ole suinkaan helppoa. Tunteiden kautta me levitämme omat ongelmamme ympäristöömme ja joudumme vastaanottamaan toisten ongelmat omaksemme. Hyvin alitajuisilla punoksilla ihmisuhteet kietoutuvat monimutkaiseksi vyyhdiksi.

Suuri osa ihmisen elämää määräävistä tunteista on tiedottomia. Siksi tunteiden hallinta on ongelmallista. Tasapainoisen ja eheän elämän toivossa ihminen kuitenkin pyrkii tunteiden hallintaan. Tunteiden hallinnasta puhuminen voi johtaa kuitenkin väärään mielikuvaan tunteiden tukahduttamisesta. Tosin tämäkin on usein paikallaan silloin kun emme ole perillä tunteistamme ja ne tuntuvat uhkaavilta.

Lopulliseen tunteiden hallintaan (kypsyyteen) voi päästä vain tunnistamalla ja tunnustamalla tunteensa, ei niitä kieltämällä. Tunteiden kypsytminen ja jäsentyminen edellyttää kuitenkin mielestäni, että myös moraalinen arviointi on heinäntynyt suhteessa omiin tunteisiin. Moraalisen arvioinnin ei

suinkaan tarvitse olla tietoista ja piinallista, vaan se voi olla kehityksen kuluessa saaduista kulttuurisista virikkeistä johdun luonnollista. Emme voi sillekään mitään, että tunteemme saattavat vapautua myrskyisesti. Näin silloin, kun ne ovat kauan olleet patoutuneina.

Tunteiden tunnistaminen ja niiden olemassaolon tunnistaminen on hidas prosessi. Meissä on aina tiedostumattomia tunteita ja niiden tunnistaminen tulee ajankohtaiseksi vasta silloin, kun niiden paine omissa kokemuksissamme tai ihmisuhteissamme tulee riittävän suureksi. Tunteiden hallinnassa on tiettyä myönteisyyttä, silloin kun se estää ympäristön vahingoittumisen, mutta se voi merkittävästi myös vääristää paineen kasvua, joka myös aiheuttaa jollakin tavalla vahinkoa. Tunnistettu ja tunnustettu tunne aivan kuin vähin erin hellittää otteensa ja sulaa muuhun kokemusyhteyteen. Sisäinen elämä rikastuu näin ulottuvuuksiltaan. Tunteiden avoimuuteen ja niistä puhumisen vapauteen on pyrittävä, vaikka toisaalta on kunnioitettava ihmisen vaikeutta kohdata tunteitaan. Joskus vaikuttaa siltä, että sielunmuodostelmiin (joissa tunteella on keskeinen osa) on kätkeyty meidän kehitystiemme. Sitä mukaa kuin nämä muodostelmat nousevat pintaan, purkautuvat ja sulavat uudella tavalla muuhun sielunyhteyteen, sitä mukaa saamme uusia ulottuvuuksia elämäämme.

Tunteista puhuminen ei saa johtaa liioittelevaan tunteiluun. On tilanteita, joissa luja ja määrätietoinen toiminta voi estää alkeellisten tunteiden esiinpäätymisen. Tunteet ovat myös vaarallisia, koska niiden kautta voidaan hallita ihmisiä. Poliittisesti tarkoituksenmukaisilla tunteilla voidaan johtaa ihmisiä harhaan antamalla heille korvaavia tunteita, jotta heidän ei tarvitse tunnistaa omia vaikeita tunteitaan.

Oman tunnemaailmansa tunnistaminen on koko elämän läpi ulottuva tehtävä. Kohtuullinen pyrkimys tässä suhteessa tuskin häiritsee elämän sujuvaa kulkemista. Elämä tar-

joaa joka tapauksessa kiperiä paikkoja, joissa tunnistaminen käy välttämättömäksi. Ihmisen kehitykseen kuuluvat olennaisena osana jatkuvat prosessit tunne-elämässä. Nämä prosessit aiheuttavat myös ristiriitoja.

8. Tekeminen ja tahto

Ihmisen kolmas eksistentiaalinen perustarve on tekeminen. Ihmisellä on suorastaan fysiologinen pakko liikkua, toimia ja tehdä. Ei vain elämän ylläpitämiseksi, vaan yksinkertaisesti siitä syystä, että elimistössämme on liikkumisen painetta.

Lapsen olemuksessa kuvastuu tekemisen fysiologinen luonne havainnollisesti. Hän on aivan pienenä eräänlainen refleksikimppu ja elämä säilyy refleksien varassa (esim. imemisrefleksi). Lapsi tuntee aivan ilmeisesti myös nautintoa jäsentensä liikkeestä ja liikkeiden kehittämisestä.

Lapsi on itse asiassa lähinnä tekevä olento, jonka liittyminen todellisuuteen alkaa siitä, kun ympäristö vastaa hänen refleksihinsä (esim. itkuun). Jo varhain liittyminen saa hienostuneempiakin inhimillisiä ulottuvuuksia (esim. hymy), mikä osoittaa, että lapsi liittyy maailmaan toisin kuin eläin, orastavin inhimillisin tuntemuksin.

Lapsen toiminnallinen ote todellisuuteen säilyy silmiinpistäväenä vielä pitkälle kouluikään. Näin itse asiassa lapsen kehitys näyttäisi alkavan tekemisestä, josta seuraa erilaista liittymistä ympäristöön. Kaiken aikaa kehittyy myös jäsentyneempi kuva todellisuudesta. Jäsentyminen toteutuu kuitenkin hitaimmin johtuen sielunelämän energioiden vähittäisestä heräämisestä ja muotoutumisesta (erityisesti ajattelun hitaasta kehityksestä).

Pienen lapsen tekemisessä voidaan nähdä paljon jäseny-

mättömyyttä. Lapsen kasvaessa myös leikit alkavat osoittaa uusia jäsentymisen piirteitä. Aikuisen tekeminen on yleensä hyvin pitkälle jäsentynyttä ja jäsenettyä. Näin on sekä yksilön kohdalla että myös sen suhteen, kuinka aikuisten työt jäsentyvät (organisoituvat) toisiinsa.

Aikuinen ei suinkaan näytä kaipaavan vain tekemistä sinänsä, vaan hän kaippaa yhteiskunnallisesti hyväksyttävää tekemistä. Me yleensä haluamme liittyä johonkin ammattikuntaan, johonkin työryhmään, laitokseen, yritykseen jne. Tekeminen palvelee aikuisen itsearvostusta, ja itsearvostus näyttää olevan usein riippuvainen yhteiskunnassa elävistä arvostuksista.

Ehkä ihminen syvimmitään kaippaa juuri tekevää otetta todellisuuteen. Tekevä suhde tuntuu erityisen terveeltä ja tervehdyttävältä. Tahdossa elää selkeyttävää voimaa. Tahdon energia vaikuttaa suoraviivaiselta ja kirkkaalta. Tahdomme voi olla itsessäänkin kehittymätön, mutta usein tahtoa sitovat muut sielunlaadut ja siellä olevat hämäryydet.

Toisaalta eri sielunenergioiden välillä on selvä ja ehdoton erilaisuus, mutta toisaalta ne kietoutuvat siten toisiinsa, että niitä on joskus vaikea erottaa. Usein vaikuttaa siltä kuin olisi kyse vain saman sielullisen perusenergian aste-eroista. Sielunelämän tarkastelu opettaa meitä tunnistamaan ja jäsentämään erilleen nämä peruslaadut. Ajattelu, tunne ja tahto muodostavat ihmisen olemuksessa eräänlaisen peruskolmion, missä nämä perusenergiat edustavat äärimmäistä erilaisuutta suhteessa toisiinsa.

Pelkistyneimmillään tahto tulee esiin teossa, varsinkin ulkoiseen maailmaan suuntautuvassa teossa. Tahto toimii myös energiana sisäisessä todellisuudessamme, vaikka sen tunnistaminen on vaikeaa. Ajattelussa jääme suhteellisessa mielessä sisäisyyteemme. Tunnoissa joudumme kohtaamaan maailman ja kietoudumme ympäristön tapahtumiin. Teko on jo suoraa vaikutusta ja puuttumista ympäristöön. Sel-

keän kuvan saamista asiasta mutkistaa tietysti se, että tekoa sen kaikissa vaiheissa saattelevat sekä tunteet että ajatukset. Tästä johtuen tahtoa on vaikea erottaa itsenäisenä elementtinä.

Tahto itsessään on erikoisella tavalla ”tuntumaton” energia. Sen seuraukset ja vaikutukset näkyvät teoissa ja muissa sielunlaaduissa. Tahto on teossa, katoaa tekoon, teonomaiseen ihmisen mielessäkin. Sitä, mikä saa aikaan välittömänä aiheuttajana kehon jäsenen liikkeen, mielenliikkeenkin (esim. päätöksen), on vaikea tavoittaa. Sen voi erottaa oikeastaan vain ihmisen kokonaishahmosta, välttämättömänä alkukuvan kaltaisena selityspäätteena. Emme tunne sitä, mikä saa aikaan esim. käden ja sormien liikkeen. Ne vain toteuttavat tahtomme, mitä emme edes aina sitäkään ole tietoisesti kokeneet. Välittömyys tahdossa on hämmentävä, vaikka se on niin luonnollista ja ehdotonta todellisuutta arjessa.

Tahto näkyy seurauksissaan, fyysisinä liikkeinä tai mielenliikkeinä. Tahdolle voimme tietysti löytää syyt ulkoisesta maailmasta ja sielunelämästä, mutta ne eivät ole vielä itse suoritettava tahto.

Vaikka tahto itse ei ”tunnu”, se on selkein ja kirkkain sielunvoima. Tahdossamme olemme selvimmän elimistössämme, erityisesti tahdonalaisessa elimistössä. Ajattelun ja tunteen yhteys kehollisiin ilmiöihin on toisenlainen eikä niin suoraviivainen. Voimme vain havaita tekemämme suoritetuamme sen, tuntee sen vastuksen tai seuraukset sekä todeta edeltävät mielikuvat ja tekoa ohjaavat ajatukset. Elimistömme on meille ikään kuin tahdottavana olemassa. Tahtomisen kehittyminen on ilmeisesti pääsemistä elimistönsä sisään, pääsemistä ”tahtoelimistönsä”.

Tahdolle on ominaista paikka ja aika (kuten ihmisen keuhollekin). Samoin kuin fyysinen elimistömme on erityinen (vaikka ajatus voi antaa sille yleisen nimilapun ”ihminen”),

ovat tekommekin aina erityisiä (vaikka ne ehkä ovat luokiteltavissa johonkin kategoriaan). Tekomme ovat paikan ja ajan suhteen erityisiä. Elämämme voi toteutua vain ”yhdessä paikassa”, olemme aina sijoittuneet erityisyyteen. Tavallaan kohtalomme on tässä erityisyydessä.

Tahto on taitoa erityisyydessä, erityisyyden hallitsemisen taitoa. Se on läsnäoloa ajassa ja paikassa. Se on myös välitöntä, toteutuvaa tietoisuutta, tietoisuutta myös hereilläolemisen mielessä. Hereilläolemistakin on vaikea selittää, se vain on niin kuin tahtokin. Nukkuessamme ovat sekä tahto (teot) että tietoisuus sammuneet.

Tahtovina me teemme ratkaisuja, päätöksiä ja tekoja. Ajatuksemme ovat tahtoessamme alistettuja tilanteen välitömään havainnointiin. Ajatuksissaan voimakkaasti elävällä ihmisellä voi olla puutteita tahdon ja tekemisen alueilla. Erityisyyden havainnointi voi olla heikkoa. Koska ihminen orientoituu maailmaan ajatuksin, toimivat ajatukset tahtoessamme erityisyyden jäsentäjänä. Tahtovassa orientoitumisessa ihminen käyttää menneitä kokemuksiaan hyväkseen. Kokemukset ovat ajattelunomaista jäsentynyttä muistia, mutta myös tahdon hiotuneita liikeratoja tai mielenratoja.

Tahdon alueella on omaa muihin sielunlaatuihin palautumatonta lahjakkuuttaan ja kehitystään. Teon ja taidon alueella ihminen voi kehittyä huimaavaan täydellisyyteen. Kykyä tehdä, toimia, tahtovasti orientoitua ei voi selittää muilla sielunvoimilla (vaikka ne ovat aina mukana), vaan voidaan erottaa tahdon hahmo, tahdon ”runko” kaikessa inhimillisessä olemisessa.

Teon ja havainnon yhteistyö osoittaa, kuinka havainnossa on samaa erityisyyttä kuin tahdossakin. Katseen ja käden yhteys on tahdon perusilmentymiä. Katseessa elää tietoisuus, havainto ja ajatus. Teossa taas elää oma taitamisen pyrkimyksensä. Ihmisen tietoisuuden kohtaa katseessa. Katsominen on tahtovaa orientoitumista maailmaan. Kat-

seessa (silmissä) ”elää” tietysti paljon muutakin.

Ajatuksissaan elävä ihminen voi kadottaa kosketuksen maailmaan, mutta pelkkään tekemiseenkin voi hukkoa ilman ajattelun avartavaa vaikutusta. Tekoihin uppoutumalla voi menettää perspektiivin ja sokeutua nykyhetkeen ja välittömään. Ajatuksissaan voi ajautua kiertämään todellisuuskittakattomaan ja myllertävään sisäiseen maailmaan.

Tahdon suunta on ehkä tärkein tuntomerkki ihmisessä. Tietoisuus ja minus herää, kun tahtovina törmäämme maailmaan. Kuitenkin voidaan sanoa, että juuri tahdossaan vaikuttavista voimista ihminen on kaikista vähiten tietoinen. Yksityisen ihmisen elämänkohtalo erityisyydessään on sekä muille että hänelle itselleen vaikeasti tiedostettava tosiasia. Yhä uudestaan syttyvä, uudistuva ja elämää ylläpitävä tahto on melkoinen arvoitus. Silti ihminen aika ajoin ja parhaimpina hetkinään tuntee löytäneensä tahtonsa suunnan.

Ihminen on monenlaisissa tahtojen virroissa, joita hän ei suinkaan ole itse valinnut tai luonut. Ihminen elää alitajuntansa tahtoissa, syvälle kätkeytyvissä elämän suuntaajissa ja muotoilijoissa. Alitajuisissa sielunmuodosteissa elää omaa tiedostumatonta tahtoansa.

Ihminen joutuu myös sijoittumaan yhteiskunnan pyrkimysten ja toimintojen, ts. yhteiskunnan tahtojen joukkoon. Usein hänelle jää vain mahdollisuus ottaa vastaan yhteiskunnan hänelle valitsema tahto, esim. jokin pitkälle jäsenetty ja rajattu työ.

Tahdon ja ajattelun välillä vallitsee itse asiassa erittäin mielenkiintoinen polariteetti. Ytimessään ajatuksetkin ovat tahdottuja. Ajatusten jatkuva virta on sekin eräänlaista tiedotonta, pakonomaista tahtoa. Ajattelu on toisaalta joskus tietoista voimakasta ponnistusta. Vain ajattelun jäsentämässä ja mielellistämässä maailmassa tahto voi toimia.

Myös tunteiden alueella vaikuttaa tahto. Me voimme

pyrkiä hallitsemaan tai tiedostamaan tunteitamme tai voimme pyrkiä vahvistamaan jotakin tunnettamme. Esimerkiksi rakkauden tunteessa on paljon tahdottua.

On useita tilanteita, joissa ihmisen on vain pakko tehdä jotain eikä hänellä ole ehdotonta varmuutta teon tuloksesta. Hyvinkin suunniteltu (ajateltu) teko voi tuottaa tuloksia, joita ei voitu tai osattu ennakoida. Ajattelu liittyy tekoihin siten, että me voimme arvioida tekojamme ja niiden seurauksia. Tunteissamme me voimme syventyä tekojen seurausten inhimilliseen merkitykseen. Tekojen välittömästä luonteesta johtuu, että me kehitymme vain tekemällä. Toisaalta me kehitymme taidossa, mutta myös opimme menneitä tekojamme pohtimalla ennakoimaan tulevia tekojamme. Muuta tietä ei ole.

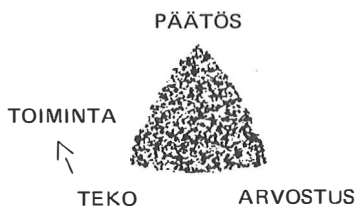
9. Tahdon fenomenologinen rakenne

Seuraavassa syvennyttään tahdon fenomenologiseen ytimeen. Tahdon voi sanoa pyrkivän ”aikaansaamaan”. Sana ”aikaansaada” on monella tavalla hienovivahteinen, kaunis ja juuri tahdon alueelle sopiva sana. Esimerkiksi voidaan saada aikaan talo, sävellys tai kirja. Teos, työn tulos on saatava ”aikaan”, muuten se ei ole olemassa.

Lopputulokset on aina tietty, tietynlainen, ei koskaan yleinen. Sillä on oma elinaikansa, kun se on ensin jossain ajassa aikaansaatu. Monet aikaansaannokset (esim. ruoka) ovat väliaikaisuudesta huolimatta ihmisen elämän kannalta hyvin tärkeitä.

Tahdon perusmuoto on teko. Ihmisen ”liikkeitä” on oikeus kutsua teoiksi, koska tämä sana ilmaisee sitä, että ihmisen tekojen taustalla voi olla laajoja yhteyksiä ja inhimillisiä merkitysrakenteita. Ihmisen teko ilmaisee aina jota-

kin. Näin teko kuuluu samaan sarjaan ymmärryksen ja kosketuksen kanssa. Kaikissa niissä ”soi” jotain inhimillistä. Sanalla ”toiminta” ilmaistaan yleensä hyvin tietoisia ja suunniteltuja tekoja (koneen toimintakin on suunniteltu edeltä käsin).

Kuvio 6. Tabdon fenomenologinen rakenne.

Ajattelu on monella tavalla tahtoa ohjaamassa. Selvimmin ajattelunomainen ilmenee tahdon yhteydessä siinä sielullisessa liikeyhdessä, jota kutsumme päätökseksi. Päätös voi ilmetä ajatuksena, mutta itse päätöksen energettinen ilmiö on tahdonomainen liikeyhdus ihmisen sielunelämässä. Miksi johonkin päätökseen päädytään, voi olla seuraus vaikeaselkoisista dynaamisista prosesseista sielunelämässä.

Päätökset ja niiden kantava voima ovat erittäin olennaisia tekijöitä arkisessa puuhailussa. Päivittäinen elämä on itse asiassa sarja päätöksiä, vaikka suurin osa niistä on niin luonteva osa tekojemme virtaa, ettei päätöksenteon momenttia juuri huomaa. Merkittävien ratkaisujen yhteydessä päätöksen kauas kantava ja vastuuta vaativa merkitys huomataan helpommin. Valinnan vaikeus ja tiedon puute ovat tyypillisiä päätöksen hankaloittajia.

Ihminen tarvitsee kykyä päästä päätökseen ja pysyä siinä. Tässäkin suhteessa kyvykkyys vaihtelee, niin kuin kaikissa muissakin suhteissa. Päätökseen pääseminen on kyvykkyyttä, mutta hätäinen päättäminen voi olla merkki joistakin

ongelmista sielun dynamiikassa. Päätökseen pääsemisen vaikeus voi kuvastaa esim. liittymisen vaikeuksia. Ajatus on päätöksen ilmaisija, mutta ennen kaikkea sen jäsentäjä ja nimenomaan sen tietoiseksi nostaja, tiedostaja. Tiedottomiakin päätöksiä tietenkin tehdään monella tasolla sielunelämässämme. Jokin alitajuinen päätös (esim. koston ajatus) voi viedä minut mukanaan tavallaan vasten ”parempaa” tahtoa. Alitajuntani on täynnä tiedottomia päätöksiä.

Päätöksiä täytyy tietysti tarvittaessa voida korjata. Päätöksen korjaaminen on nimenomaan arviointia ja päätöksenteoa. Päätämisen kaikenkattavuus ja tahdonomainen läpivirtaus sielunelämässä tulee näin havainnollisesti esiin. Tärkeätä on korostaa, että päätöksessä tahto tulee tietoiseksi, ainakin joiltakin osin. Päätös on ennakoivaa tietoisuutta tahdon suunnasta, vaikka lopultakin tekoa voi tarkastella vain tehtynä.

Tunteenomainen ilmenee tahdon alueella arvostuksena. Periaatteessa jokainen teko tai muu sisäisempi tahdon liikkahdus aina ilmaisee jonkin arvostamista. Tekeminen on arvostamista. Arvostaminen on tunteenomainen kokemus, joskus voimakkaitakin tunteita herättävä. Kuitenkin itse arvostus puhtaana ilmiönä kuuluu ensisijaisesti tahtoon.

Ihminen ei voi olla arvostamatta jotakin. Koko inhimillinen sielunelämä samoin kuin ympäröivä yhteiskunta tosin vaikuttavat siihen, mitä arvostamme. Arvostus kuuluu tahdotaan orientaatioon yhtä olennaisesti ja luonnollisesti kuin käsitteet ajatteluun. Ihmisen ei tietysti tarvitse olla lainkaan tietoinen arvostamisestaan ja arvostamisen kohteista. Tietoiset arvostukset voivat myös olla ristiriidassa todellisten arvostusten kanssa. Tyypillistä on se, ettei ihminen huomaa arvostavansa teollansa jotakin.

Arvostaminen ei suinkaan ole suoraviivaisesti yhteydessä ns. arvoihin, vaan se voi johtua hyvin monin tavoin ihmisen kokemuksesta. Arvot liittyvät nekin olennaisesti tahtoon.

koska ne ovat nimenomaan tahdottuja, olipa tämä tahto sitten tietoista tai huomaamatta ympäristöstä omaksuttua. Arvojen tarkastelussa astumme kuitenkin jo ihmisen henkiskulttuurisen olemuksen alueelle, mitä käsittelen tuonnempana. Arvot vaikuttavat arvostusten luonteeseen ja suuntaan, ja ennen kaikkea kehittävät arvostuksia. Arvostaminen voidaan kuitenkin sinänsä käsittää lähinnä sielulliseksi ilmiöksi.

Tahtoon liittyy myös ponnistuksen ja vastuksen tunteita. Tämä johtuu siitä, että tahtoessamme joudumme aina vastastusten jonkin kanssa tai ainakin kohtaamme ilmiöitä, joita tahtomme pyrkii muotoilemaan. Vastus voi johtua käsitelystä aineesta, ihmisistä tai omasta itsestämme. Meidän täytyy usein työstää kärsivällisesti tahtoamme ja sen kohdetta. Jos tahdon kohteena on ihmisiä (esim. koulutuksessa), on myös koulutettaville annettava aikaa työstää itseänsä. Tahotovina joudumme kohtaamaan ja ottamaan huomioon maailman lainalaisuudet, mikä puolestaan kehittää todellisuuden tajuamme.

10. Käytännölliset tarpeet

Ihmisen sielunvoimat toteutuvat ja elävät arkisissa touhuisamme. Sieluun tuijottaminen voi kuitenkin hämärtää näkyvistä elämän käytännölliset päämäärät. Siksi on elämän käytäntöönkin kiinnitettävä lyhyesti huomiota. Jos syvältä kumpuavia eksistentiaalisia tarpeita ovat jäsentyminen, liittyminen ja tekeminen, ovat elämän käytännöllisiä tarpeita vastaavasti hallitseminen, tyydytys ja saavuttaminen.

HALLITSEMINEN

SAAVUTTAMINEN

TYYYDYTYS

Kuvio 7. Käytännölliset tarpeet.

Jäsentymisen sisäisessä liikkeessä ja jäsentämisen tietoisemmassa pyrkimyksessä on tavoitteena elämän, työn jne. hallitseminen. Elämän hallitsemattomuutta on vaikea kestää tai jos siihen ajaudutaan, voi se kieliä esim. jostain kohtaamisen vaikeudesta. Yhteiskuntakin edellyttää jonkinasteista hallittua elämää kansalaisiltaan.

Yhteiskunnan perusilme on hallitseminen. Se ei sinänsä merkitse välttämättä sitä, että kansalaiset kokisivat elämässä rajoittuneeksi, vaan ihmiset tuntevat hallituissa olosuhteissa pikemminkin turvallisuutta. Hallitsemisessa ongelma nousee siitä, kuinka pitkälle yhteiskunnan elimet saavat puuttua yksityisten ihmisten elämään, heidän omiin tapoihinsa hallita asioitansa. Hallitsemisen aste on aina ongelma.

Yksityisinä ihmisinä me aina hallitsemme välttämättä omalla tavallamme elämäämme. Välillä koemme asioiden luisuvan hallinnastamme ja tunnemme sen paineena. Toisinaan asiat tuntuvat olevan hyvin meidän otteessamme. Elämä lienee aina hajoittavien (kaoottisten) ja hallitsevien (jähmettävien) voimien välistä kamppailua. Jokin tapa hallita elämää voi jäykistää elämän kehitysmahdollisuuksia, mutta kaoottisuuskin voi tuhota elämän edellytyksiä. Tässä suhteessa elämässä lienee välttämättömät prosessinsa niin yksityisen ihmisen elämässä kuin myös yhteisöissäkkin.

Toinen elämän käytännöllinen tarve on tyydyttävyys.

Emme juuri jaksakaan elää, jos elämä ei joiltakin osin ole tyydyttävää. Ihmisen tyydytys on vain hyvin monitasoista, tarvitsemme niin aistinautintoja kuin henkistäkin tyydytystä. Mielestäni on luonnollista, että ihminen etsii elämästä tyydytystä. Kyky kokea tyydytystä kehittyy sekä ja voi olla, että jossain elämän vaiheessa luovumme joistakin tyydytyksen aiheista ja siirrymme mielestämme parempiin tai hienostuneempiin. Eristäytynyt munkki tai nunna hakee mahdollisesti hyvin syvää henkistä tyydytystä.

Tyydytys toteutuu elämän yhteyksissä, liittymissä, olipa tuo liittyminen sitten fyysistä tai henkistä. Ihmisellä on taipumus välttää epätydyttäviä kokemuksia tai yhteyksiä. Tämä ei ole ristiriidassa sen kanssa, että ihminen voi sietää pitkiäkin jaksoja epätydyttävää elämää, koska asettaa jonkin asian (ehkä usein juuri korkeamman tyydytyksen) välittömän tyydytyksen edelle. Epätydyttävyyden sietämistä kannustaa usein ajatus jostain inhimillisesti merkityksellisestä tyydytyksestä. Monesti elämä tietysti näyttää umpikujalta siten, ettei näköpiirissä ole tyydyttäviä vaihtoehtoja. Tällöin sisäistä elämäämme tietysti koetellaan ankarasti. Ehkä silläkin on jokin syvempi tarkoitus tai ainakin mielekkyytensä, vaikkamme niitä pitkään aikaan näekään.

Kaikkeen tekemiseen puolestaan kuuluu saavuttaminen. Tuskin voidaan ajatella tekemistä ja toimintaa, jossa ei olisi jokin saavuttamisen näkökulma mukana. Tekemistä yleensä edeltää saavuttamisen ajatus. Meneminen jonnekin on jonkin paikan saavuttamista, mikä puolestaan auttaa jonkin asian saavuttamista. Suunnitelmallinen työ on aina saavuttamista.

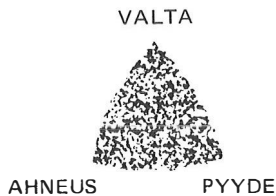
Samaan tehtävään voi liittyä monenlaista ja monitasoista saavuttamista riippuen siitä, tarkastellaanko yksilöä vai yhteisöä (esim. työyhteisöä), sisäisiä vai ulkoisia pyrkimyksiä. Työllä pyritään saavuttamaan jokin tuote, mutta työntekijällä voi olla työhön liittyneenä henkilökohtaistakin saa-

vuttamista, esim. uralla kehittyminen jne. Henkilökohtaisten ja yhteisöllisten tavoitteiden yhteensopimattomuus aiheuttaa usein ristiriitoja yhteisössä.

Saavuttaminen on kietoutunut elämäämme monin tavoin. Sitä on pidettävä luonnollisena ja inhimillisenä pyrkimyksenä. Siihen liittyvät tietysti omat ongelmansa kuten kaikkien inhimilliseen. Ihmisen lienee mahdoton olla jotain tavoittelematta, mutta itsekäs ja sokea tavoitteleminen voi johtaa vaikeuksiin. Voidaan tietysti kysyä, mikä on epäitsestä tavoittelemista. Tavoittelu sisältää aina moraalisia ongelmia, mutta se kuuluu välttämättömänä osana ihmisen olemassaoloon.

Jos ihminen kokee, ettei hän kykenekään saavuttamaan sitä, mitä on tavoitellut, se voi johtaa hänet sisäiseen prosessiin, jonka tuloksena hän lopulta pystyy toivottavasti arvioimaan uudestaan tavoitteensa. Elämä pakottaa meidät usein myös näkemään, että se, mitä me tavoittelimme ja kuinka sitä tavoittelimme, ei kestä syvempää moraalista arviointia, vaikkemme sitä aikaisemmin huomanneetkaan. Saavuttaminen on usein ankara identiteettikysymys.

Käytännöllisten tarpeittemme, hallitsemisen, tyydytyksen ja saavuttamisen tarkastelu on hyvä välivaihe siirtäessä ihmisen psykodynamiikan tutkailuun. Käytännöllisiin tarpeisiin liittyvät luontevasti ihmisen narsistiset tarpeet, valta, pyyde ja ahneus.

Kuvio 8. Narsistiset tarpeet.

Itse asiassa jäsentymisen, hallitsemisen ja vallan välillä on luonteva yhteys. Niissä heijastuu eksistentiaalinen, käytännöllinen ja psykodynaaminen puoli ihmistä. Samoin on liittymisen, tyydytyksen ja pyyteen kohdalla. Vastavalla tavalla tahdon alueella meillä ovat käsitteet tekeminen, saavuttaminen ja ahneus. Narsistisiin tarpeisiin paneudun seuraavassa pääluvussa.

SELUNELÄMÄN DYNAMIIKASTA

Käytän mielelläni sellaisia sanontoja kuin ”tunteiden avaruus” tai ”kohtaamisen ulottuvuudet”. Tässä luvussa pyrin kuvaamaan niitä psykodynaamisia ulottuvuuksia, joilla kohtaamme maailmaa. Psykodynamiikan monet suuntauokset ovat selvittäneet sielunelämän rakenteita, toiminnan periaatteita ja kehityksen lainalaisuuksia. Alan kirjallisuus on nykyään erittäin runsas ja monipuolinen. Esitän seuraavassa oman näkemykseni asiasta.

Tarkasteluani voisi kutsua nimellä ”emotiologia”, koska se selvittää erityisesti kohtaamisen tunteenomaisia laatuja ja voimia. Sitä voisi pitää myös eräänlaisena sielunelämän geometriana, koska siinä pyritään tavallaan ilmaisemaan se ”emotiologinen koordinaatisto”, jossa inhimillinen kokemus toteutuu. Käsitteykseni mukaan voidaan päästä eräässä mielessä matemaattiseen tarkkuuteen sielunilmiöiden ulottuvuuksien kartoituksessa. Selkeys ja tarkkuus on olemassa itse ilmiöissä, vaikka sielunlaatuja kietoutuneisuus toisiinsa, niiden tiedostumattomuus ja kokemuksen puuromaisuus vaikeuttavat laatuja ja prosessien erottamista.

Emotiologisen avaruuden kuvaus pyritään seuraavassa tekemään mahdollisimman tutuin sanoin, niin että käsitteellinen monimutkaisuus ei estäisi ketään tunnistamasta näitä ilmiöitä. Itse asiassa luonnollinen kieli on sielunelämän ilmiöiden suhteen paljon viisaampi kuin luullaan. Se erottelee hyvin tarkkaan ilmiöt toisistaan, ja näin teemme sen usein luonnostaan itsekin, vaikkei meillä ole herännyt teoreettista tietoisuutta sielunilmiöiden suhteen. Kielen sisäinen tuntuma ohjaa meitä usein oikeisiin havaintoihin ja toteamuksiin.

Sielunelämän dynamiikkaa tiedostava, luonnolliseen kieleen perustuva kuvaus on tärkeitä käytännöllisistä syistä, koska yhteiskunnassa pyritään ohjaamaan ihmisiä esimeidän ongelmissaan työssään ja työyhteisössä. Ns. työnohjaukseen kuuluu monenlaista asioihin perehdyttämistä, mutta yksi puoli työnohjausta on ollut työntekijöiden tuntemusten selvittäminen suhteessa työhön ja työtovereihin. Työnohjaus sanana on ollut tässä suhteessa epämääräinen ja usein harhaanjohtava. Tässä esitettävien näkemysten perusteella voisi sielullista ja yhteisöllistä puolta työnohjauksesta kutsua kohtaamisen opastukseksi. Kohtaamisen opastuksessa ovat tärkeitä sellaiset luonnolliset sanat, joilla saavutetaan aito dynaaminen näkemys, sillä teoreettisten monimutkaisuusien selvittämiseen ei useinkaan ole mahdollisuutta.

Hypoteettinen, malleja rakentava psykodynaaminen ajattelu (esim. psykoanalyysi) sisältää jotain arveluttavaa, ansioidensa ohella. Hypoteettisten konstruktioiden käyttö ajattelussa voi vääristää sielunilmiöiden kohtaamista ja vangita ne johonkin näkökulmaan. Suora tunnistaminen pyrkii välttämään teorioiden kaappaavan vallan.

11. Ajattelun psykodynamiikka

Edellä on todettu, että jäsentyminen todellisuuteen on yksi ihmisen kokemuksen välttämättömyyksiä. On luonnollista nähdä ajattelun suorittavan jäsentämisen tehtävää. Tosin vain ponnistellessamme käsittämään uusia asioita saatamme huomata ajattelun jäsentävän vaikutuksen. Muulloin jäsentyminen on jotenkin automaattista eikä tietoisesti koettua.

Tuttujen asioiden käsittäminen (esim. ympäristön tunnistaminen) muuttuu suorastaan tahdonomaiseksi itsestäänselvytydeksi. Perusteellisesti omaksuttu tulee automaatti-

seksi. Se ikään kuin katoaa tietoisuuden valokeilasta ja painuu syvemmälle, eräänlaiseksi tahtovaksi reaktiivisuudeksi. Tämä on myönteistä elämän sujumisen kannalta, mutta on luonnollista, että liiat itsestäänselvyydet voivat olla myös harhauttavia tai urauttavia.

Sanoilla jäsentymisen, hallitseminen ja valta (ks. edellinen luku) voi ilmaista jotain olennaista ja keskeistä ajattelun merkityksestä ja tehtävästä. Itsessään jäsentymisen, hallitsemisen ja vallan ilmiöt ovat luonnollisia ja neutraaleja ilmiöitä. Niitä voi pitää myönteisinä ilmiöinä, jotka selkeyttävät olemistamme. Valta on ajattelun dynaaminen perusilmiö. Ajattelulla pyrimme saamaan ilmiöt, asiat ja tapahtumat haltuumme, valtaamme.

Ensimmäinen ajatus vallasta on yleensä se, että se on erityisesti tahtoa, tekoja. On kuitenkin pyrittävä erottamaan valta niistä toimista, joilla siihen pyritään, tai joilla sitä pidetään yllä. Valtaa voidaan harjoittaa väkivallalla tai erilaisilla pakotteilla (pakkovallalla), mutta vallan alkutilmiö on muualla. (Ohimennen todettakoon, että kielen hieno viisaus heijastuu sellaisissa käsitteissä kuin väkivalta ja pakkovalta. Seuraava tarkastelu valaisee näitäkin käsitteitä epäsuorasti.)

Niin kuin ajattelukin on valta ennen kaikkea muotoa. Yhteiskunta on loputtomien muotojen moninaisuus. Kaikilla täytyy noudattaa muotoja, virastoissa, pankeissa, liikenteessä, kokouksissa, käytöksessä, tavoissa, seremonioissa jne. Muodot tekevät yhteiskunnan jäsentyneeksi. Yleensä se merkitsee turvallisuutta, varmuutta ja ennakoitavuutta. Yhteiskunnassa saattaa tietysti syntyä kamppailua siitä, kuka saa määrätä sen muotoja. Mutta tällekin kamppailulle (esim. politiikalle) on pyritty antamaan muodot. Jotkut katsovat nekin epäoikeutetuiksi.

Joskus voi syntyä ankaria muutosvaatimuksia (esim. kapina, vallankumous) vallitsevia muotoja kohtaan, jos nii-

den katsotaan kahlitsevan tai sortavan. Eritasoiset elämän (jäsentävät) muodot ovat valtoja, jotka hallitsevat käyttäytymistä, mutta myös ihmisten mieliä. Ne voidaan tuntea oikeutetuiksi, mutta myös epäoikeutetuiksi. Muotojen säilymisen takeena on usein oikeus käyttää pakkoa tai väkivaltaa, jos muotoja ei noudateta. Valtaa ei tule samastaa vallankäyttöön, koska vallankäyttö tulee esiin yleensä vasta, kun muotoja ei noudateta. Valta edellyttää siis noudattamista.

Valta (muoto) näyttää täysin neutraalilta silloin, kun kaikki sitä noudattavat. Mutta jos joku alkaa käyttäytyä poikkeavasti, saatamme huomata itsessämme, että alamme vaatia ”sääntöjen” noudattamista. Olemme siis sisäistäneet monia yhteiskunnan muotoja ja ehkä tietämättämmekin hyväksyneet ne niin, että saatamme vihastua, jos niitä ei noudateta. Näin voimme aavistaa, että valtaan liittyy joitakin psykodynaamisiakin ehtoja. Poikkeaminen voi herättää halveksuntaa ja torjuntaa.

Yleisesti ottaen ei ihminen koe suinkaan valtoja pahaksi, vaan erittäin tärkeäksi todellisuutta jäsentäväksi voimaksi. Valtojen murtuminen tai murtaminen aiheuttaa aina kiihkeitä tunteita. Valtojen sisäistämiseen kuuluu luonnollisena osana se, että hyväksymällä vallat ihminen kokee nimenomaan itse, että asiat ovat myös hänen näkökulmastaan hallinnassa. Näin voi aavistaa sen, kuinka keskeinen osa ihmisen identiteettiä vallat voivat olla. Me olemme kaikki hyväksyneet moninaisia valtamuotoja.

Samalla kun hyväksymme suurimman osan valloista, voi olla joitakin yhteiskunnan jäsentämisen ja jäsentymisen muotoja, joihin haluaisin uudenlaista jäsentymistä (esim. vaikkapa luonnonsuojelijana suhteessa luonnon käsittelyyn). Ihmiset kannattavat erilaisia elämänmuotoja. Ristiriitoja syntyy, kun vaatimukset elämän jäsentämiseen ovat vastakkaisia.

Muotovaltoja pidetään myönteisinä myös sen vuoksi, että niiden katsotaan ilmentävän joitakin inhimillisiä arvoja ja ihanteita. Kun ne muuttuvat, muuttuu elämänmuotokin.

Yhteiskunnassa muodot ovat kehittyneet vähin erin historiallisen prosessin kuluessa. Ne ovat syntyneet osaksi itsestään ihmisten kanssakäymisen tuloksena. Toisaalta yhteiskuntaa on pyritty jatkuvasti tietoisesti jäsentämään. Myös pakkovallalla on ajettu muotoja yhteiskuntaan. Nykyaikaisessa yhteiskunnassa on käytetty erittäin paljon inhimillistä ajattelua monien käytänteiden jäsentämiseen (vrt. pankin toimintoja), joten yhteiskunta on kuin valtava ”ajatuskone”, muotojen verkosto. Tämän jäsentymisen takana on aina myös ideoita ihmisestä, oikeudesta, vapaudesta, velvollisuudesta, kansalaisuudesta jne. Jäsentävät yleisideat eivät suinkaan ole merkityksettömiä.

Edelliset luonnehdinnat ovat pyrkineet johdattamaan mieleen näkemyksen vallasta kiinteinä muotoina. Yksilön sielunelämässä ajattelu edustaa jähmeää, hitaasti muuttuvaa muotoa. Ajattelun suhteellinen muuttumattomuus antaa yksilölle tunteen pysyvyydestä ja jatkuvuudesta. Sen kiinteys pitää yksilön koossa. Näin yksilö pitää itseään ”hallussaan”. Ajattelu onkin usein luonteeltaan defensiivistä (puolustavaa, torjuvaa). Sitä voi pitää eräänlaisena panssarina, jolla yksilö puolustautuu sekä itsessään että ympäristössään syntyvää kaotisuutta vastaan.

On eräänlainen sielullinen perusilmiö, että ihminen luottaa varsin ehdottomasti ajatteluunsa. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö ihminen voi epäillä ajattelunsa oikellisuutta (esim. äärimmäinen epäilijä) ja merkitystä ilmiöiden ymmärtämisessä. Mutta lienee täysin mahdotonta asettaa ajattelua sinänsä kyseenalaiseksi. Epäilijäkin uskoo epäilyynsä. Näin ihminen elää aina ajattelussaan, ajattelunsa varassa. Ajattelu on jokaisen ihmisen oma valta. Äärimmäisissä häiriötiloissa itse ajattelukin voi tietysti joutua kaaokseen, ts. se ei pysty

hallitsemaan tilannetta. Ajattelu on ihmisen persoona ja jos se murtuu, murtuu ihmisen persoonakin.

Ihmisellä on taipumus samastua ajatuksiinsa niin, että hän ei kykene näkemään niiden suhteellisuutta. Ajatukset, jotka kykenemme ajattelemaan ovat sekä määrällisesti, laadullisesti että näkökulman suhteellisuuden puolesta rajoittuneet. Kuitenkin ihmisen on elettävä juuri näiden ajatustensa varassa, ja on johonkin rajaan asti tervettä, että hän luottaa erityisesti omiin ajatuksiinsa.

Jokaisella yksilöllä on tietysti myös oma elämänmuotonsa, tapansa toimia, jäsentää ja kuluttaa aikaansa. Jokaisella on oma otteensa elämästä, vapaa-ajasta, harrastuksista ja työstä. Ajatukset liittyvät tietysti läheisesti näihin. On selvää, että ihmisten otteet asioista ja heidän ajatuksensa niistä saattavat törmätä toisiinsa. Ristiriitoja yksilöiden välille syntyy, kun ”vallat” joudutaan sovittamaan yhteen. Näin käy perheissä, työpaikoilla, politiikassa, harrastuksissa jne. On vaikea tietää milloin yksilöllä on oikeus pitää kiinni omasta vallastaan asioihin.

On luonnollista, että ihminen tukeutuu elämäntapaansa ja ajatteluunsa, sillä muuta vaihtoehtoa ei ole. Ihmisellä on vain taipumus pitää mielessään eläviä ajatuksia erityisen oikeina. Tämä on luonnollinen seuraus ajatteluun tukeutumisesta. Vallanomaisen luottaminen omaan ajatteluunsa ei ole välttämättä suinkaan tietoista. Ihminen voi useimmiten samastua ajatuksiinsa niin, ettei sitä tiedosta. Ajatusten ei myöskään tarvitse olla erityisen omaperäisiä. Harvoin ne sitä ovatkaan, vaan pikemminkin ne ovat yhteiskunnassa vallitsevia muotoja ja ajatuskäytänteitä myötäileviä. Yhteiskunnassa elävät vallat myös palkitsevat niitä, jotka noudattavat valtoja.

Opillinen kulttuuri tuottaa nykyään helposti mieleemme erityisen ajatuskierteen, ajatusvallan. Ihmiset takertuvat opillisiin näkökohtiin, ja näin opista ja sen mukanaan tuo-

masta roolista tulee ihmisen persoona. Vallalla on meistä ote, jos emme kykene ajattelemaan, että ajattelisimme toisin, vaikkapa täysin vastakkaisella tavalla. Valta voi näin sulkea meissä kohtaamisen ja uudistumisen mahdollisuuksia, vaikka sillä voi olla myös oma oikeutensa. Omaksumalla yhteiskunnassa eläviä oppeja, teorioita, uskomuksia ja aatteita, voimme yksilöinä laajentaa valtaamme, vaikka tällöin olemmekin tavallaan valtojen jatkeita.

Ihmisellä on taipumus levittää omaa persoonaansa ympäristöön. Siinä on kysymys oman vallan (jäsenyyksen) levittämisestä ympäristöön. Sekin on toisaalta luonnollista, sillä ihminen haluaa jäsentää ja hallita ympäristöään (kotona ja työssä). Valtamme alkaa kuitenkin luonnollisesti koskettaa myös muita ihmisiä. On tyypillistä, että ihminen alkaa edellyttää pian muidenkin noudattavan samaa järjestystä, muotoa, ajatusta kuin minkä hän katsoo oikeaksi. Jokin muoto ja järjestyshän elämässä aina on.

Näin luonnehdittu vallan ilmiö saattaa näyttää vielä varsin viattomalta. Mutta yhteisöissä ihmisten näkemykset oikeasta muodosta (ajatuksesta) voivat törmätä vahvastikin toisiinsa. Omiin ajatuksiinsa samastuminen voi saada suorastaan patologisen luonteen. Tietystä järjestyksestä tulee ihmiselle helposti identiteettikysymys. Toinen tai uusi järjestys, muoto tai ajatustapa koetaan persoonaa uhkaavana ja sitä vastaan puolustaudutaan kiivaasti.

Ihmiset tarvitsevat ajatusmuotonsa. Näin on myös ymmärrettävää, että heille on annettava aikaa, jos halutaan muutoksia. Ajattelun ja uusien muotojen kehittyminen on prosessuaalista. Ihmiset joutuvat helposti kriiseihin ja ylipääsemättömiin tunteisiin, jos asiat muuttuvat liian monesti.

Valta voi saada ajattelussamme patologiset mittasuhteet. Näin on käynyt usein yhteiskunnallisten levottomuuksien aikana, jolloin ihmiset ovat alkaneet kaivata järjestystä. Eri-laiset totalitaariset yhteiskuntamuodot sekä historiassa että

nykyajassa ovat tästä osoituksena. Valta voi muodostua kaikkea toisinajattelua torjuvaksi. Jokaisella meistä on taipumus torjua toisinajattelu suhteessa omiin käsityksiimme. Valta on aina meissä ”hirttämässä päälle”.

Yksityinen ihminen voi ajautua patologiseen ajatuspyörteeseen, jolloin hän elää vimmaisesti omissa ajatuksissaan. Se johtaa ihmisen vaikeuksiin kanssaihminen kanssa tai jopa sairaalloon eristymiseen muista. Tällöin ovat tyypillisiä kaikkivoipaisuuden (omnipotenssin) kokemukset ajattelun piirissä. Vallalle on tyypillistä kuurous ja sokeus suhteessa toisiin ihmisiin. Jonkinasteinen kuurous tuntuu lainomaisesti liittyvän ihmiseen. Usein ihminen ei kykene ylittämään ajatteluaan, vaikka kuinka tahtois. Esim. toisen ihmisen ymmärtäminen kehittyy usein hitaasti.

Yhteiskunnan muodot voidaan siis nähdä valtana. Vallan olemassaolo todetaan usein vasta, kun muotoa ei noudateta. Valta reagoi tällöin yleensä jollakin tavalla jonkun ihmisen tai ihmisten toimesta. Selvimmin valta näkyy yhteisöissä elävissä ajatusvalloissa, maailmankatsomuksellisissa, teoreettisissa, tieteellisissä ja uskonnollisissa näkemyksissä sekä arvostuksiin ja tapoihin liittyvissä mielipiteissä. Erilaiset teoriayhteisöt ovat usein hyvin mustasukkaisia valtansa suhteen.

Yksityisellä ihmisellä ei useinkaan ole henkilökohtaista valtaa, vaan hänen valtansa on peräisin yhteisön rakenteesta, hierarkiasta tai vallitsevasta ideologiasta. Valta on lähinnä vain poikkeustapauksissa yksilöllistä. Ihmiset ovat yleensä yhteiskunnan muoto- tai ideologiavaltojen edustajia, välittäjiä ja noudattajia. On aivan luonnollistakin, että yhteisöt antavat asemia sellaisille ihmisille, jotka noudattavat hyvin vallitsevaa ajatusvaltaa.

Valta rakentaa noudattajalle vahvan identiteetin, jonka suhteellisuutta henkilön saattaa olla vaikea itse nähdä. Tästä voi syntyä ristiriitoja. Toisaalta ei kuitenkaan ole mitään

yleistä sääntöä, jonka mukaan voisi erottaa, milloin valta on hyväksyttävää ja milloin kyseenalaista. Sen joutuu jokainen ratkaisemaan aina käsillä olevassa tilanteessa. Tämä ohjeettomuus kuuluu moraalisen ratkaisun luonteeseen. Olemme yleensä heikkoja tiedostamaan, että olemme toistuvasti tällaisten moraalisten ratkaisujen edessä, ja niinpä noudatamme vain omaksumiamme valtoja. Ajatusvallat ovat kuin refleksejä mielessämme.

Uskonnolliset, maailmankatsomukselliset tai tieteelliset ajatusvallat (ajatuspaatokset) eivät dynamiikaltaan poikkea toisistaan. Erityisen hankala tilanne on silloin, kun vallan edustaja (noudattaja) ei tiedosta ajatusvaltaansa liittyviä kätkeytyjä maailmankatsomuksellisia siteitä. Yksilö kokee ajatusvallan helposti itsestään oikeutetuksi tai ehdottomasti perustelluksi ja motivoituksi. Ainoa perustelu on monesti vain se, että tiettyihin ajatuksiin on totuttu ja ne ovat tulleet yleisesti hyväksytyiksi, osaksi identiteettiämme. Vallat ja valtojen edustajat herättävät pelkoa, joten ihmiset — usein varsin huomaamattomasti, valtaa tiedostamatta — ajautuvat valtojen noudattajiksi. Eivätkä vain ihmiset, vaan valtojen symbolitkin ovat pelottavia.

Lopulta ei ole mitään ehdotonta oikeaa ajatusvaltaa, vaan on vain ihmisten tapoja jäsentää ajatuksellisesti ja käytännöllisluodollisesti elämässä kohdattuja ongelmia. Väliaikaisesti olemme aina pakotettuja noudattamaan joitakin muotoja ja ajatuksia, mutta ehdotonta oikeutusta ei millään ajatusmuodolla ole. Tällaista epämääräisyyttä ja ”tietämättömyyttä” ihmisen on vain vaikea sietää. Hän haluaisi jotenkin ”jumalallistaa” ajattelunsa. Käytännössä näyttää olevan ylivoimaista tiedostaa olevansa jonkin ajatusvallan välikappaleena.

Ajattelun todellisuutta jäsentävä, vakioiva ja jähmeäkin olemus on keskeinen elämää kantava voima ihmisessä. Psykodynaamiselta kannalta siihen kätkeytyy kuitenkin myös

”kiusauksen” kaltainen ulottuvuus, jonka seurauksena ihminen on jatkuvasti taipuvainen (enimmäkseen täysin tietämättään ja ikään kuin automaattisesti) kohottamaan ajattelunsa erityiseen asemaan. Valtoihin liittyminen merkitsee yksilön kannalta mahdollisuutta nähdä oma persoonansa merkittävänä. Valta suo myös hyvin konkreettisesti voiman tunnetta. Se on itsessään ehkä ajatteluakin laajempi energettinen ilmiö, jonka voi aistia eräänlaisena virtana. Sen läsnäolon voi tuntea joskus uhkaavana ja tuhoa ennustavana.

Yksilöllisellä tasolla on aina olemassa kamppailu ympäristön valtojen itseensä kietovan voiman ja henkilön minuuden välillä. Ihmisellä on taipumus menettää minuuttaan valloille, koska vallat lupaavat aina jotain vastalahjaksi. Jos pyrkii säilyttämään minuutensa, joutuu ainakin mielensä tasolla käymään kamppailua ajatusvaltojen kanssa ja selvittämään välinsä niiden kanssa, yksi toisensa jälkeen. Tämän kamppailun moninaista, prosessuaalista ja identiteettiä läheltä riipaisevaa luonnetta on vaikea yksityiskohtaisesti kuvata. Valloilta (opeilta, yhteiskunnan asemilta) oppii aina jotain ja oppiminen edellyttää jonkinasteista liittymistä valtoihin.

Vallan olemus tulee havainnollisesti näkyviin, kun otamme esiin toisen sielullisen ilmiön, joka olennaisesti liittyy erityisesti valtaan, mutta myös inhimilliseen ajatteluun. Kysymys on tunteesta, jota kutsutaan häpeäksi.

Kuvio 9. Ajattelun psykodynaaminen rakenne.

Kuten ajattelu myös häpeä herää lapsen kehittyessä ja muuttaa muotoaan muun kehityksen myötä. Alun perin sekään ei ole ympäristön synnyttämä, vaan kuuluu ihmisen luonnollisiin kokemuksiin ja normaaliin kehitykseen. Ympäristö tosin herättää tämänkin sielunvoiman, ja tietysti myös pitkälti ehdollistaa sen omaan muottiinsa. Niin kuin muutkin sielun laadut on häpeä ihmisessä jo heti alussa aihiona olemassa. Ympäristö vaikuttaa siihen, miten tämä sielunenergia alkaa meissä toimia.

Häpeän tulee vähin erin herätä ihmisen kehittyessä ja jäsentyä osaksi ihmisen muuta kokemusta. Häpeä mahdollistaa sen, että ihminen ylipäätään sosiaalistuu ja oppii noudattamaan ympäristön muotoja. Jos häpeä ei jostain syystä herää tai se yritetään kokonaan torjua, aiheuttaa se ”häpeämättömyyttä” eli kyvyttömyyttä ottaa huomioon ympäristön edellyttämiä käyttäytymismuotoja. Toisaalta ankara tai epäjohdonmukainen ympäristö voi myös aiheuttaa kohtuuttomia tai ennakoimattomia häpeän tunteja, jolloin ihminen voi käpristyä häpeäänsä tai torjua häpeän antautumalla vihaan ja tuhoamiseen. Ympäristön jäsentymätön epäjohdonmukaisuus lapsuudessa lienee yleisin syy häpeän kehittymättömyyteen ja kypsymättömyyteen, mikä voi johtaa esim. rikollisuuteen.

Häpeä ja valta kytkeytyvät moni-ilmeisesti toisiinsa. Ensimmäisestään ne näyttävät tukevan toisiaan. Häpeää tunnemme silloin, kun arvelemme, että emme ole toimineet sen mukaan kuin muodot edellyttävät eli olemme toimineet, sanoneet, ajatelleet tai reagoineet ”väärin”, toisin kuin arvelemme vaadittavan. Valta saattaa myös pyrkiä häpäisemään tai rankaisemaan ”väärästä” käyttäytymisestä. Häpeäminen on monesti vain yliherkkyyttämme, luuloa, että jotain vaaditaan. Kuitenkin erilaiset ivan, pilkan ja torjunnan muodot osoittavat, että ihmiset tietämättäänkin edellyttävät jonkinlaista muotoa noudatettavaksi. Muodot voivat olla hyvin

tiedostumattomia ja mahdottomia lausua ääneen.

Näin häpeä on eräänlainen ”aisti”, joka ajaa meitä ottamaan huomioon ympäristön ihmiset ja elämänmuodot. Häpeä on usein huomaamatta jäävä voima (joten se ei siis mitenkään vaivaa), joka pitää meitä hereillä sosiaalisten muodosteitten, niitä edustavien ihmisten ja ihmisten käsitysten suhteen yleensäkin. Aikuinen ihminen on monesti oppinut jo erittäin hyvin ennakoimaan muita ihmisiä. Nuorempi voi kokea häpeän tunteita herkästi, koska ei ole ”oppinut” elämän muotoja tai löytänyt omaa asemaansa niissä. Uusissa ja oudoissa tilanteissa saatamme olla hyvin herkistyneitä ja varovaisia päästäksemme jäsentymään niihin. Ihminen voi ajautua myös äärimmäiseen mielistelyyn pyrkinessään tyydyttämään kaikkia ihmisiä ja heidän oletettuja valtojaan. Häpeän kehittymättömyys voi johtaa epäsosiaalisuuteen tai muuhun poikkeavuuteen.

Ihmisen elämä edellyttää jäsenyisyyttä ja muotoja. Sosiaalinen elämä ei ole mahdollista, jos toisia ei oteta huomioon. Tämä merkitsee myös kohtuullisen yhdenmukaisuuden hyväksymistä. Sekä suuri yhdenmukaisuus että muodottomuus ovat mahdottomia ja johtavat usein kielteisiin purkauksiin. Ihminen ei kestä varsinkaan epämääräisyyttä. Yhteiskunnan sosiaaliset muodosteet vaihtelevat kuitenkin sen suhteen, kuinka ankara valta niissä elää.

Yhteisöissä, joihin on muodostunut jähmeää valtaa, ihmiset on kytketty vahvoin häpeän sitein vallitseviin elämänmuotoihin, käsityksiin, uskomuksiin ja ideologioihin. Tällaisia yhteisöjä ovat usein uskonnolliset, aatteelliset, tieteelliset, poliittiset, teoreettiset jne. liikkeet. Niissä voi joskus vallita hyvinkin ankara (vaikka lausumaton) ”oikeaa ajattelua”, ”oikeaa puhetapaa”, ”oikeaa käytöstä” jne. edellyttävä paine. Elämyksissään tällaisen paineen tuntee usein hyvin helposti leijumassa ilmapiirissä, erityisesti jos tekee tai ajattelee jotenkin ”sopimattomasti”. Yhteisön vallalla

saattaa olla koko persoonamme hallussaan tai ainakin merkittäviä osia siitä ilman, että itse juuri olemme siitä tietoisia tai että pyrkisimme tästä vallasta eroon. Kiinteä ajatusvalta suo meille vahvan identiteetin, kun opimme sitä noudattamaan.

Valta voi muodostua yhteisöön hyvinkin huomattavaksi ilman, että kukaan on erityisesti tiedostanut ”oikean linjan” syntyä. Valta voi tietysti levitä yhteisöön jonkun tai joidenkin sellaisten persoonien kautta, jotka ovat ajautuneet ehkä huomaamattaankin ”oikeassaolijoiksi”, paineen lähtöpisteiksi. Valta ei suinkaan aina ole tietoista, vaan ihmiset ovat vain siihen samastuneet, omaksuneet sen identiteetiksensä ja alkaneet puolustaa sitä omissa psykodynaamisissa paineissaan. Kohtuullista valtaa voi aina pitää myöntäen, mutta valta myös helposti jähmettyy ja vakiintuu. Näin se alkaa vaikeuttaa sen piirissä olevien ihmisten elämää kahliten muutoksia ja luovuutta.

Valta (muodot ja ajatukset) on siis olemukseltaan sosiaalinen, mutta sen psykodynaamiset edellytykset ovat yksilöllisiä. Samoin kuin yksilö voi yhteisökin ylittää jonkun määrittelemättömän rajan, jonka jälkeen valta alkaa olla patologista luonteeltaan. Vallan yhteisöpatologian tiedostaminen on erittäin hankalaa, koska yksilöiden tasolla voi ilmetä vain hyvää sopeutumista, vaikka valta on jo kehittynyt ankarasti persoonallisuuksia kontrolloivaksi. Voi melkein sanoa, että tässä suhteessa täysin ”terveitä” yhteisöjä on harvassa. Siellä missä valta kiinteytyy, kasvaa myös oman häpeän ja toisten häpäisyn paine. Valta tuo mukanaan myös vihan.

Yksilön tasolla häpeä voi olla kiusallinen monella tavalla. Herkkyys häpeään merkitsee estymistä ja pidättäytymistä monista asioista. Tosin se tällöinkään ei varmasti aina merkitse vain kielteisiä asioita, vaan voi vahvistaa myös myönteisiä luonteenpiirteitä (esim. vaatimattomuus). Herkkyys

häpeään voi olla ilmeisesti rakenteellista tai kasvatuksen aiheuttamaa.

Uudistajat joutuvat usein kamppailemaan oman häpeänsä sekä ympäristön halveksunnan ja vihan kanssa. Uudistaja ajautuu usein itsekin vihan ja vallan kierteeseen yrittäessään hallita omaa häpeäänsä siitä, ettei noudata valtoja. Itse asiassa on osa yhteisöjen luonnollista kehitysprosessia, että siellä syntyy ajatusvaltojen välisiä törmäyksiä, joiden seurauksena parhaimmillaan löytyy uusia muotoja.

Hauskalla tavalla aistimme (tai kuvittelemme) valtojen todellisuutta silloin, kun häpeämme toisen puolesta. Jokainen on kokenut tällaista, jos ei ole aivan ”paatunut” tai muuten selvittänyt asiaa itselleen. Häpeä liittyy tällöin usein myös siihen luuloon, että on olemassa jokin täydellinen tai ihanteellinen suoritus jossain asiassa. Häpeämme toisen puolesta, kun huomaamme hänen arvioineen tilanteen täysin väärin. Toisen puolesta häpeäminen on tietysti riippuvainen siitä, kuinka läheinen (vaikkapa oman valtani kannalta) toinen ihminen on minulle. Myös korkea vaatimustaso on valta, joka aiheuttaa häpeää, kun emme saavuta sitä. Pätemisen tarpeessaan ihmiset kasaavat paljon paineita itselleen.

Joutuessamme uuteen yhteisöön (toiseen työpaikkaan, toiseen maahan, toiseen kulttuuriin) voivat häpeänsekaiset tunteet olla hyvinkin tyypillisiä, koska olemme kyvyttömiä ennakoimaan olemassaolevia muotoja. Pelkästä häpeästä voimme kokea olevamme kyvyttömiä johonkin asiaan, kun koemme, ettemme hallitse sitä.

Edellä sanottu ei suinkaan merkitse, että häpeää tarvitsisi useinkaan kovin tietoisesti tuntea. Ehkä arkisissa tilanteissa koemme sitä harvoin, mutta silti se voi sielun luonnollisena energiana olla sävyttämässä elämyksiämme a nain myös ohjaamassa tekojamme. Usein häpeä ”ajeehtii” ihmisen kokemuksessa täysin kohtaamattomana.

Koska todellisuus ei koskaan ole aivan loppuun asti jäsen-
tynyt, on ihmisten kohtaamisessa aina ennalta-arvaamat-
tomuutta, jota tarkkailemme joskus vaivautuneina ja johon
pyrimme sovittamaan itsemme. Hallitsemattomuus aiheut-
taa yleensä häpeän tai vihan sekaisia kokemuksia. Tunte-
mattomat ihmiset ovat varovasti lähestyttäviä, koska emme
tunne heidän valtaansa (käsityksiä, odotuksia, vaatimuksia
jne.).

Häpeä on siis sosiaalinen aisti. Häpeä näyttää ensisijai-
sesti ylläpitävän valtaa, koska ihmiset sitä varoessaan nou-
dattavat valtoja. Kuitenkin häpeän puuttuminen kuten
myös sen ylenmääräisyys ovat molemmat haitallisia. Hä-
peän myönteisiin piirteisiin kuuluu sen aiheuttama paine
uudistumiseen. Usein ryhdymme hakemaan uusia ajatuk-
sia, uusia muotoja, koska vanhat väljähtyvät mielessämme
ja tuntuvat hävettäviltä (aivan kuin vanha vitsi). Häpeä
saattaa olla yhteiskunnan uudistumisen kannalta paljon
suurempi dynaaminen voima (ajatellaan vaikka niin pinnal-
lista ilmiötä kuin muoti), kuin koskaan on ymmärretty-
kään. Vanhan toistaminen hävettää (ajatellaan vaikka ope-
tustyötä). Tämä edellyttää kuitenkin, että olemme säilyt-
täneet herkkyyden häpeään emmekä ole jäykistyneet ulkoi-
sesti tai sisäisesti joihinkin muotoihin. Herkkyys häpeään
on liikkuvuuden ja luovuuden ehtoja, vaikka se voi olla
piinallistakin.

Häpeää voi siis pitää myös eräänlaisena myönteisenä vi-
rikkeenä ihmisessä. Tiedostumatonkin häpeän värinä pi-
tää meidät hereillä ympäristön suhteen. Itse asiassa ihmi-
sessä toimii rytmien heilahtelu vallan ja häpeän välillä.
On hyvä tuntea hallitsevansa, osaavansa ja tietävänsä. Mutta
jottei syntyisi väärää vakioitumista, valtaa, on hyvä, että
oma häpeämme murtaa liikaa vakiintumista. Vanha elä-
mänmuoto ja vanhat näkemykset alkavat luonnostaan ajan
mittaan hävettää.

Jos kurkistamme ajattelun syvärakenteeseen, voimme havaita, että häpeä on ajattelun keskeisin motiivi. Tämä ilmenee selkeästi joissakin pinnallisissa arkisissa tilanteissa, joissa olemme tehneet jotenkin väärin. Tällöin selittelemme tapahtunutta tai koetamme nopeasti selvittää, kuinka siihen jouduttiin. Mutta aivan perusrakenteeseen kuuluu ajattelussa tietty puolustava, joskus torjuvakin olemus. Jäsentymättömyys (ajatusten puute) on aina jotenkin häpeän tunteita herättävää, vaikkei mitään erityistä valtaa ole osoitettavissakaan, vaan vain oman vallan (osaamisen) puutetta. Mutta vieläkin syvemmällä, aivan ajattelun ”synnyssä”, on häpeä aina luonnollisena kumppanina mukana. Siellä, missä on ajattelua, on häpeääkin aina taustalla mukana. Elämän kaoottisuutta, vaikutteiden liiallisuutta vastaan ihminen puolustautuu pelkistämällä todellisuutta ajatuksiin. Omat ajatukset ovat ihmisen turva.

Eräänlaisena nyrkkisääntönä voidaan sanoa, että aina kun koemme häpeää, on olemassa jokin valta, joka tuntuu meissä edellyttävän noudattamista. Se voi olla jokin selvästi osoitettava ulkoinen muoto- tai ajatusvalta tai syvälle meihin iskostunut ja sisäistynyt valta, jonka alkuperää ei ainaakaan heti voi osoittaa. Häpeä voi myös olla torjuttu, koska emme kykene myöntämään valtaa, joka on keskeinen osa identiteettiämme.

Häpeä on kiusallinen tunne, mutta se ajaa meidät parhaimmillaan selvittämään asiaa. Mitä ankarampaa häpeää kestämmme, sitä suurempaan selkeyteen ja rehellisyyteen voimme päästä. Ihminen on tavattoman altis lipsahtamaan noudattamaan ajatuksissaan totuttuja ja hyväksytyjä kaavoja. Tämä johtuu toisaalta siitä, että ajattelumme on häpeästä huolimatta jähmeä uudistumaan, mutta toisaalta myös houkutuksesta noudattaa valtoja. Haluamme välttää kaikkea uutta ja uhkaavaa.

Persoonallisuuttamme muokkaavat keskeiset muodot me

omaksumme lapsena. Ympäristön vallat muodostavat meissä eräänlaisen ”yliminän”, joka kontrolloi ja rankaisee meitä sisimmässämme. Ympäristön tärkeät hahmot (esim. isähahmo, äitihahmo) voivat elää meissä edelleen kuin omaa elämänsä, ehkä kahlitenkin mahdollisuuksiamme. Ihmisen kehitys on painimista ympäristön häneen rakentamien valtojen kanssa sekä pyrkimystä jäsentää niiden energiat ja muodot omaan itsenäiseen elämänsuuntaan. Valtojen opetukset ovat usein välttämättömiä kasvuedellytyksiä, mutta niin on itsenäistymisen pyrkimyskin. Usein tällaiset kamppailut tapahtuvat tietoisuuden pinnan alla, kriiseinä ja prosesseina, mutta ihmisen tietoisesta ponnistuksesta osuutta ei voi myöskään aliarvioida.

Häpeän ja vallan toisiaan tukevasta, mutta myös vastakaisesta asetelmasta puuttuu vielä kolmas tekijä. Sitä voimme luontevasti kutsua vihaksi. Itse asiassa ajattelussa on aina eräänlainen aggressiivinen piirre. Ajatus panee asioita järjestykseen, muotoon. Sen valtaan liittyy usein selvästi vihaisuutta muita muotoja kohtaan. Järjestyttömyys, jäsentymättömyys, ennakoimattomuus herättävät myös vihaa. Valta tai tarkemmin valtaa edustavat ihmiset ovat vihaisia heidän valtaansa tai identiteettiänsä uhkaaville voimille. Vallan tiivistyessä lisääntyy yleensä myös viha ja jopa väkivallan mahdollisuus. Vallat ovat usein tiivistetyn vihan pakkauksia.

Ihminen, joka joutuu häpeämään tai häväistyksi, muuntaa häpeänsä usein vihaksi. Jos ihminen joutuu kestäämään paljon häpeää esim. kasvatuksen seurauksena, hän voi joutua ankaraan vihan kierteeseen, joka on usein ainoa puolustuskeino raastavia ja hallitsemattomia häpeäntunteita vastaan.

Vihassa on aina tuhon siemen, mutta se ei merkitse, että viha olisi pelkästään ajateltava kielteiseksi sielunvoimaksi. Joskus viha on ainoa keino ihmiselle erota jonkun vallan piiristä, itsenäistyä, muodostaa omaa valtaa, uusia ajatuksia ja

elämänmuotoja jne. Itsenäistyvää nuori joutuu sekä kohtamaan oman vihansa että sen avulla saamaan etäisyyttä ja vapautta suhteessa vanhempiensa luonnolliseen valtaan. Viha on luonnollinen osa ihmisen energiataloutta, vaikka siinä on omat uhkaavat ulottuvuutensa. Se kuuluu osana ihmisen ja yhteisöjen kehitysprosesseihin. Niinpä vihan kohtaaminen ja tunnistaminen on välttämätöntä, ja juuri tunnistettuna viha voi muuttua rakentavaksi käyttöenergiaksi. Viha merkitsee myös otetta ja tarmokkuutta, varsinkin kypsyneenä energiana.

Yksilön kehityksessä voi käydä niin, että monet vihan tunteet ovat estyneet ja patoutuneet. Silloin ne hakevat jonkun purkautumistien, joka voi saada joskus psyykkisen häiriön muodon. On tietysti olemassa myös avointa patologista vihaa. Jos viha on jäsentynyt tasapainoisena energiana muihin sielunenergioihin, merkitsee se riippumattomuutta ja valveisuutta. Viha auttaa pitämään minua itseäni muista erillisenä, se auttaa muodostamaan minän rajat. Näin en luisu muiden piiriin tai valtaan. Kyvyttömyys vihata, silloin kun vihaa on tosiasiaassa sielun kätköissä, voi olla kohtalokasta. Kyvyttömyys liittyä vihaansa merkitsee minun ja muiden välisen rajan hämärtymistä. Ihmiset ikään kuin ”kävelevät” ylitseni, en voi heitä vastustaa.

Ajattelun perusrakenteessa voimme siis erottaa kolmen dynaamisen tekijän liittymisen toisiinsa. Olen ilmaissut noita dynaamisia tekijöitä sanoilla valta, häpeä ja viha. Tämä dynaaminen kolminaisuus voi saada loputtomasti erilaisia toteutumisen muotoja, varsinkin kun ne vielä yhdistetään seuraavissa luvuissa esitettäviin muihin sielunelämän dynaamisiin ulottuvuuksiin. Tässä olen halunnut esittää vain peruskehityksen, jonka avulla voi tunnistaa näiden ilmiöiden läsnäoloa ihmisten arkisissa askareissa ja elämän kohtaloissa.

Lopuksi kuitenkin vielä jotain näiden voimien rakentees-

ta. Valtaa voidaan pitää eräänlaisena ajattelun peruspyrkimyksenä, kun se erotetaan (tahtovasta) vallankäytöstä. Valta on siis puhtaimmin ajattelunomainen ilmiö ajattelun psykodynamiikan piirissä. Se jäsentää, pelkistää ja yhdistää.

Häpeä on selvästi tunne, siis tunteenomainen puoli ajattelussa. Tunteena häpeään kuuluu kolme eri puolta. Toisaalta se on olemukseltaan aistinomainen, koska se herättää meidät kokemaan sosiaalisia elämän ulottuvuuksia. Häpeä on selvästi myös aiheenomainen eli ajattelua ja käyttäytymistä motivoiva. Kolmanneksi se on selvästi tunne, jolla on merkitys. Häpeän tunteesta ei voi erehtyä. Tiedämme, mitä se merkitsee.

Viha on puolestaan tahdonomainen laatu ajattelussa. Viha saakin aikaan luontevasti toimintaa, joko sisäistä tai ulkoista aktiivisuutta. Ihminen, jonka viha on estynyt, on todennäköisesti myös toiminnaltaan estynyt tai sitten pakonomaisesti urautunut. Tahdonomaista on vihassa myös erottamisen ja päätöksen luonne. Vihatessamme me eroamme tai ainakin pyrimme eroon. Vihaan liittyy selvästi myös arvostus (tai ehkä nimenomaan epäarvostus) kuten tahdon kolminaiseen rakenteeseen kuuluu. Mutta viha on tietenkin myös tunne. Vihan merkityksestä kokemuksena ei voi erehtyä (merkitys). Sen motivoiva luonne on varsin selvä (aihe).

Valta, häpeä ja viha ovat eräänlaisia mihinkään muuhun palautumattomia perustunteita. Ihmisen kokemus ei suinkaan aina ilmaise näin suoraan näitä perusulottuvuuksia. Usein nämä perusvoimat jäävät kokonaan ”tuntumatta” ja tiedostumatta, vaikka ne ovat sielun toiminnassa mukana. Niiden suora, ”raaka” merkitys kokemuksessamme vähentyy myös, kun sisäinen elämämme kehittyy ja jalostuu, kuten myöhemmin näemme käsitellessämme kulttuurin herättämiä korkeampia elämyksiä.

Valta, häpeä ja viha eivät esiinny suoraan, koska ne muuntuvat toisiksi, usein tilanteiden kannalta asianmukai-

semmiksi kokonaiselämyksiksi. Esim. sanalla suuttumus (suuttuminen) saatetaan viitata hallitumpaan tai oikeutempaan vihaan. Häpeään voidaan joskus viitata sanalla nolo, tai ehkä joskus myös sellaisilla sanoilla kuin arka, avuton tai ujo. Valtaa voidaan kuvata myönteisemmillä sanoilla kuten hallitseminen ja jäsentyminen. Perustunteiden erilaiset muunnokset ovat olennainen osa monipuolista inhimillistä elämää, vaikka niiden sisältä ovatkin löydettävissä tietyt ”emotiologiset peruskoordinaatit”.

Tasapainoisessa sielunelämässä ajattelun kolme dynaamista voimaa ovat elävässä vuorovaikutuksessa. Kolmas voima on ikään kuin tasaannuttava neutralisoiva suhteessa kahden muun muodostamaan jännitykseen. Häiriintynyttä inhimillinen sielunelämä on silloin, kun jokin kolmesta dynaamisesta voimasta alkaa jäädä päälle. Tasapainon järkkymisestä on kyse myös silloin, kun jokin sielunvoima torjutaan niin, ettei sitä pystytä kohtaamaan. Olipa ihmisen vaikutusalue elämässä suppea tai laaja, on vaikeaa, jos valta jää päälle. Mutta vaikeaksi käy ihmisen elämä, jos hän on kyvytön saamaan elämää kohtuullisesti haltuunsa. Sama koskee häpeää ja vihaa. Tässä yhteydessä emme voi tarkemmin eritellä näiden voimien moninaisia korostumisia ja ehkäistymisiä sekä niistä aiheutuvia ongelmia. Todettakoon vain, että ihminen on eräässä mielessä aina jonkinlaisessa epätasapainotilassa suuntaan tai toiseen, mutta olennaista onkin liike ja palautuminen voimien välillä.

12. Tunteen psykodynaamiikka

Liittymisen välttämättömyys ja välittömyys on elämän keskeinen ulottuvuus. Liittymisen alueella näytellään tärkein osa inhimillisen elämän dramatiikasta ja tragiikasta. Elämän perusta on tunteenomainen.

Suurin osa liittymisen ja tunteen ilmiöistä on tiedotto-

mia. Tunteeksi sanomme yleensä tietoisesti tai ”tunnetusti” koettua. Meidän on opittava näkemään, että juuri tunteen alueella (niin kuin tosin koko sielunelämässä) keskeinen osa prosesseista tapahtuu tietämättämme ja ”tuntumattomasti”. On olemassa sielunilmiöitä, jotka elävät ”pinnan alla”, vaikka emme niitä kohtaa. ”Tuntumattomal” prosessit vaikuttavat nekin elämäämme ja ovat tuntuvien kokemusten taustalla.

Liittyminen itsessään on neutraali, välttämätön, mutta usein myös syvästi tyydyttävä sielunilmiö. Tyydytys seuraa onnistuneesta liittymisestä. Tyydyttymisen muodot ovat moninaiset. Näin myös tunteen dynamiikan ilmiöt ovat kaikkialle ihmisen elämään tunkeutuvia.

Tyydytyksen ”viaton” ilmiö vetää piiriinsä voiman, jota voimme yleisesti kutsua pyyteeksi tai ihmisen koko persoonallisuuden huomioon ottaen pyyteellisyudeksi. On mahdotonta millään yleisellä säännöllä luonnehtia sitä, milloin ihmiselle välttämätön liittyminen muuttuu pyyteelliseksi. Pyyteellisyys on mukana ihmisen kaikessa liittymisessä, usein hyvin syvinä tiedottomina virtoina. Pyyteellisyytensä loputtomuutta ihmisen on vaikea tiedostaa.

Nautinto, ilo ja hyväolo ovat hyvin tärkeitä kokemuksia ihmiselle, koska aivan ilmeisesti ihmisen sekä fyysinen että sielullinen terveys ja tasapaino ovat yhteydessä näihin ilmiöihin. Ihminen kaipaa elämältä tyydyttävyyttä; siihen hänellä on täysi oikeus. Elämän arkisissa tilanteissa on tietysti kysymys siitä, millä ehdoilla ihminen tämän oikeutensa toteuttaa. Neutraalin tyydytyksen ja vaativan pyyteellisyyden muodot kietoutuvat moninaisesti toisiinsa.

Ihmisen sielullisen olemuksen laadusta ja kehityksestä sekä yksilön iästä riippuu se, minkä hän kokee tyydytykseksi tai nautinnoksi. Toiselle voivat nautintoa merkitä erityisesti henkiset kokemukset tai sosiaaliset yhteisyyden tunteet, toiselle voivat fyysisen hyvinvoinnin tai fyysisen vapau-

den muodot olla tärkeitä. Pyyde on jotain, mikä alkaa sitoa ihmistä johonkin tyydytyksen muotoon. Pyyteellisen ja pyyteettömän tyydytyksen hahmon erottaminen toisistaan on vaikeaa. Ne esiintyvät yleensä saman asian yhteydessä.

Pyyteellisyyttä on vaikea määritellä, vaikka se onkin varsin ilmeinen tosiasia ihmisessä. Kyse on eräänlaisesta ahneesta vireestä sielunelämän jossain osassa kohti jotain liittymisen tai tyydytyksen muotoa. Pyyteellisyys voi saada loputtoman monia ilmeitä.

Ihminen voi kehittyä, monipuolistua ja avartua tyydytyksen muodoissa. Harjaantumattomuus jonkin tyydytyksen alueella (esim. vaikka musiikissa) tai kohtuuton pyyteellisyys ovat esteitä avartaville tyydytyksen muodoille. Askeettinen ajattelu saattaisi pitää ihmisen tyydytyshakuisuutta jotenkin vääränä pyrkimyksenä, mutta ilmeisesti se on ihmisen kehityksen ehto. Vaikka ihminen saattaa joutua kehityksensä kuluessa sietämään pitkiäkin epätydyttäviä ajanjaksoja, on luonnollista pyrkiä tyydyttävämpään elämään. Askeettinen elämänasenne voi tulla jossain elämänsä vaiheessa kysymykseen suureen lopulliseen tyydytykseen vievänä tienä. Mutta kuinka voimme erottaa pyyteellisyyden puhtaista tyydytyksen muodoista?

Mitään syvempää syytä ihmisen kehitykselle ei välttämättä tarvita kuin elämän tyydyttävyyys. Tällöin on kuitenkin opittava erottamaan siitä pyyteellisyyden monilukeroisuus. Ihminenhan voi kohdistaa kohtuutonta painetta muihin ihmisiin pyrkiessään tyydyttävään elämään. Tämän seurauksena elämä usein käy epätydyttäväksi. Syvimmät tyydytyksen muodot ovat ehkä henkisiä ja epäitsekkäitä. Ihmisen kehittyessä hänen tyydytyksensä elämästä niveltyy ilmeisesti entistä selvemmin muiden ihmisten elämän tyydyttävyyteen.

Ihmisen pyyteellisyyttä ilmaistaan usein sanalla ”halu”. Ihmisen ”halu-luonto” voi kiinnittää hänet moniin asioihin.

Lapsissa halun äkillinen tarttuminen johonkin kohteeseen näkyy usein selvästi. Halulla kuvataan yleensä jonkin verran pinnallista, vaikka ehkä kiivaastikin mieltämme vaivaavaa sielunliikettä, kun taas pyyteellisyys on syviä ja vahvoja pohjavirtoja sielumme pohjalla. Pyyteellisyyden muodot ovat kohtalomme. Ihminen ei useinkaan voi kuvitella edes olevansa olemassa ilman joitakin pyyteellisyyden muotoja.

Pyyteellisyyttä voidaan luonnehtia myös mm. sanoilla tunteenvoitelu ja itsevoitelu. Tunteenvoitelu kuvaa ihmisen taipumusta ajautua sellaiseen suhteeseen asioihin, että hän kaipaa juuri määrättyjä elämyksiä ja tunteita. Tämä voidaan nähdä ihmisen tunto-olemuksen perustason ”kiusauksena”. Jos jonkin tunnon tavoittaminen alkaa täyttää ihmisen mielen, merkitsee se aina jonkinasteista tietoisuuden sammumista ja huomion sulkemista asioilta, jotka ehkä puhuisivat tätä elämän suuntaa (tai osasuuntia) vastaan. Pyyteellisyys johonkin suuntaan rajoittaa kykyämme havainnoida ja ottaa huomioon esim. muiden ihmisten tarpeita. Se rajoittaa ja kaventaa myös tyydytyksen muotoja.

Käsitteellä ”itsevoitelu” voidaan paremmin kuvata nykyaikaisessa monimutkaisessa yhteiskunnassa heräävää pyyteellisyyttä. Itsevoitelu merkitsee sitä, että ihminen alkaa kokea jonkin asian (esine, virka, maine) kuuluvan erityisesti hänelle. Hän alkaa vaatia, että elämän on tässä suhteessa ehdottomasti tyydytettävä häntä. Ihmisen mieli voi kiinteästi ripustautua joihinkin ”välttämättä” saavutettaviin asioihin. Riippuvaisuus jostain itsevoitelun kohteesta voi olla niin voimakasta, että tuon kohteen (esim. aseman) menettäminen merkitsee suorastaan elämän menettämistä, joskus hyvin konkreettisesti.

Itsevoitelun ohella voidaan käyttää käsitettä itsensäkohtaminen. Ihminen haluaa tuntea itsensä tärkeäksi, merkitykselliseksi, hyväksi, hyväksytyksi jne. ainakin joissakin yhteyksissä. Tämä on toisaalta aivan inhimillistä, koska me

kaipaamme sitä, että olisimme hyväksytyjä ja tunnustetuja. Emme pidä hylkäämisestä. Mutta itsensäkohottaminen voi saada muotoja, jotka sokaisevat mielemme. Näin me joudumme usein vaikeuksiin itsemme ja muiden kanssa. Tätä on kutsuttu rajoittuneessa mielessä narsismiksi. Itsensäkohottamisen pyyde on itse asiassa hyvin voimakas ja ankara useimmissa ihmisissä, vaikka se kätkeytyykin katseeltamme.

Jos ihmisen olemus täyttyy hyvin kokonaisvaltaisesti itsensäkohottamisesta, merkitsee se jonkin asteista itseen keskittävää sulkeutumista ympäristöstä. Hyvin sattuvasti tällaista ihmistä voi kuvata ”tunnottomaksi”, ympäristön kokemuksiin ja kärsimykseen osallistumattomaksi. Ihminen voi patologisesti kääriytyä itsevoitelun vaippaan, syvään itsekkyyteen, joka äärimmäisenä merkitsee esimerkiksi työkyvyttömyyttä. Toisaalta kaikissa ihmisissä toimii erilaisia itsevoitelun muotoja, jotka merkitsevät tunnottomuutta jollekin elämän osa-alueelle.

Itsevoitelu liittyy usein ihmisen pyrkimykseen saavuttaa jokin asema yhteisössä, ihmisten silmissä. Ihminen kaipaa olla hyvä jossain, esim. suuri tietäjä, suuri parantaja, suuri ymmärtäjä, suuri taitaja, suuri uskovainen jne. Uskonnollisesti sävyttynyt käsite ”itsensäpyhittäminen” kuvaa varsin sattuvasti monia kiusauksen muotoja. Oman itsensä ja elämänsä pyhittäminen toimii meissä, joko hyvin hallittuna, ”matalalla profiililla”, tai räikeän silmiinpistävässä muodossa. Äärimmäisissä tapauksissa vaikuttaa siltä, kuin ihminen olisi menettänyt minuutensa kokonaan ja joutunut jonkin ulkopuolisen voiman käyttöön.

Itse asiassa sielunelämä koostuu pyydemuodostelmista eli komplekseista, jotka ohjaavat ihmisen kokemusta ja elämää. Sielullisilla muodosteilla on pysyvyyttä ja kykyä säädellä ihmisen elämää juuri siksi, että niissä elää eräänlaisena energiana jokin pyyde, joka voi olla hyvinkin tiedostumaton.

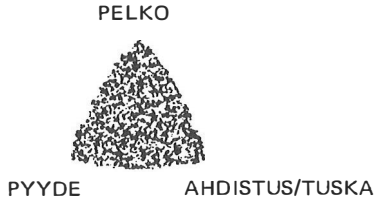
Pyydemuodostelmat ovat eräänlaisia sommeloita (keriä), jotka selkeytymättömänä ajatusten, tuntemusten ja tottumusten vyyhtenä vievät ainakin osan elämästämme haluamaansa suuntaan. Pyydemuodostelman luonne on usein jopa maailmankatsomuksilla, teoreettisilla asenteilla, makuarvostelmilla jne.

Pyyteisiin kuuluu usein suorastaan käsittämätön oveluus, joka ylittää tietoisien inhimillisen älykkyyden. Pyyteet pystyvät kietomaan mielet ja ihmissuhteet sellaisiksi solmuiksi, että niiden selvittäminen voi tuntua mahdottomalta. Jos jokin pyyde tuntee olonsa uhatuksi, kehittää se nopeita ja sokaisevia kuvioita, joihin voi teräväkatseinenkin ihminen sotkeutua. Kuitenkin pyydekin voi joutua lopulta ahtaalle. Ihminen tuntee silloin olevansa itse ahtaalla. Pyyteen käsittämättömän ovela puolustautuminen tällaisissa tilanteissa osoittaa sen aktiivisuutta ja voimaa.

Ihminen on viime kädessä vastuussa itse pyyteistään, vaikkei aina kykenekään kantamaan täyttä vastuuta elämästään vääristävien voimien tai kokemusten ankaruuden vuoksi. Elämänolosuhteitten muodot, varsinkin lapsuudessa, valmistavat sen peruskuvioinnin, johon pyyteemme takertuvat.

Liittymiset ja pyyteet raukeavat kuitenkin lopulta. Raukeaminen ei mene kivutta, vaan ihminen joutuu kärsimään, kokemaan luopumisen. Eroamiseen liittyvää tunnetta voidaan luontevasti kutsua ahdistuneisuudeksi. Koska ahdistuneisuus-sanaa käytetään kaikista tukalista kokemuksista (usein epäselvästi esim. häpeästä), olisi parempi puhua tuskaisesta ahdistuksesta tai aidommin ja suomalaisemmin sieullisesta tai sisäisestä tuskasta.

Ilmeisesti liittymisen voimakkuus on suorassa suhteessa eroamisen aiheuttamaan tuskaan. Periaatteessa kaikki liittymisen purkautuminen aiheuttaa ahdistusta, mutta selvää on, että vain osa liittymisistä on ollut henkilön kannalta tärkeitä. Ero vaatii sisäistä työskentelyä.

Kuvio 10. Tunteen psykodynaaminen rakenne.

Ahdistuneisuus on merkki siitä, että liittymisessämme on ollut paljon sellaista, jonka merkitystä — usein myös pyyteellistä merkitystä — emme ole liitoksen aikana nähneet. Liittymisten syvälle käyvät punokset ilmenevät vasta eron välttämättömyyden edessä. Vaikeittenkin avioliittojen purkautuminen aiheuttaa usein vahvaa ahdistuneisuutta, jonka kanssa joutuu työskentelemään pitkään. Jos liitoksessa on ollut paljon pyyteellisyyttä, ero voi aiheuttaa myös ankaria vihan tunteita. Viha johtuu siitä, että olemme menettämässä hallinnan (vallan) sen kohteen suhteen, josta pyyteemme on hakenut tyydytystä. Jokin pyyde (pyydemuodostelma) on saanut suhteesta (usein hankalastakin suhteesta) tyydytystä; nyt se on luisumassa ulottumattomiin.

Kun puhutaan surusta ja surutyöstä eroamisen hetkellä, on kysymys tietoisemmasta erotyöskentelystä kuin ollessamme vain puhtaasti ahdistuneita. Käsitteellä ”ikävä” kuvataan yleensä sellaista ahdistuksen muotoa, jossa ihminen kaipaa niitä tunteita, joista menneisyydessä on muodostunut eräänlaisia juuria, jotka ovat työntyneet ympäristöön, elämäntapaan tai ihmisiin. Varsinkin lapsuudessaamme, tunteiden avoimuudessa, juurumme syvälle kaikkinaiseen ympäristöön. Kuten liittyminen on ahdistuskin ihmisen elämän tosiasia.

Ahdistuneisuutta pidetään yleensä kielteisenä ilmiönä, ja kokemuksena se tietysti onkin sitä. On luonnollista, että

ihminen pyrkii välttämään ahdistusta kuten muitakin kiusallisia kokemuksia. Mutta koska elämä ja elämän yhteydet muuttuvat, on ahdistus luonnollinen osa elämää. Ahdistuksen torjuminen voi merkitä vain ongelmien siirtoa ja niiden puhkeamista toisissa yhteyksissä. Ihminen voi torjua ahdistuksen, koska liittymisessä on ollut sellaisia elämyksiä tai tiedottomia pyydemuodostelmia, ettei hän jaksakaan niitä kohdata.

Ahdistus on merkki siitä, että ihmisessä on tapahtumassa uudistumista. Mikään vanhan purkautuminen ja uuden rakentaminen ei suju ilman ahdistusta, olipa kyse ihmissuhteista tai omista henkilökohtaisista päämääristä. Liittyminen (ja pyyde) ei ilmeisesti koskaan täysin raukea, jos siihen ei liity edes jonkinmoista eroahdistusta. Koska koko ihmisen olemus ja oleminen kuvastaa liittymistä, on selvää, että ahdistuksen sävyisiä kokemuksia leijailee ihmisen sielunmaisemassa aina arkisen elämän keskellä.

Usein patologisen narsismin vahvimpana diagnostisena merkinä on pidetty ahdistuksen puutetta. Pyyteen muodostelmat ovat tulleet tällöin niin voimakkaasti persoonallisuutta hallitseviksi, että niihin kerääntynyt potentiaalinen ahdistuksen määrä ei enää ole kohdattavissa. Ahdistumiskyvyn heikkous tai varsinkin puute merkitsee tunnottomuutta ympäristön suhteen. Ahdistuksella on näin myönteinen merkitys myös ihmissuhteidemme kannalta. Vain ihminen, jolta kyky tuntea sisäistä tuskaa ei ole hävinnyt, kykenee kokemaan myötätuntoa muita kohtaan. Tämä ei merkitse sitä, että ahdistuneisuus olisi kaiken aikaa koettava tunne. Se toimii meissä aistina silloinkin, kun se ei nouse avoimeksi kokemukseksi, vaan elää meissä potentiaalisena herkkyytenä. Tavanomaisessa elämässä eivät ahdistuksen tunteet suinkaan ole aina avoimia, vaan ikään kuin saattelevat arjen ohimeneviä, käytännöllisempiä elämyksiä tietoisuuden pinnan alta.

Usein ihmisellä on myös ahdistuneisuuden kokemuksia, joiden kohde ei ole selvä. Yksinkertaisempia ahdistuksen tilanteita ovat ne, joissa eroaminen on selvästi nähtävissä. Tosin tällöinkin voi ahdistus tuntua epämääräiseltä ja osittain selittämättömältä, esim. selittämättömän voimakkaalta. Kyse on yleensä siitä, että liittymisen kaikki pyyteet eivät ole jaksaneet nousta tietoisuuteemme; olemme torjuneet ne. Ahdistus onkin näin yleensä merkki siitä, että mielemme tiedostumattomissa pohjavirroissa olemme kiinnittyneet johonkin, mitä emme saa päivänvaloon tai mitä emme vielä kykene katsomaan suoraan.

Ahdistuneisuus pakottaa meitä työskentelemään epämääräisten sidonnaisuuksien kanssa saadaksemme pyyteellisyytemme hallintaamme. Tämä onnistuu harvoin kerralla ja voi joskus viedä vuosia, ehkä vuosikymmeniäkin. Onneksi ahdistus on luonteeltaan rytmistä siten, että se sielunelämän luonnollisen heilahteleavan rytmisyyden seurauksena katoaa itsestään tullakseen sitten taas uudestaan. Näin me työskentelemme ahdistuksen avulla selvemmille vesille suhteessa pyydemuodostelmiimme, esim. väärin unelmiin ja suuruu-den kuvitelmiin.

Jos ahdistus kestää yhtäjaksoisesti vuosikausia, alkaa se jo olla patologinen tila kuten itsevoitelunkin ylilyöminen. Ihmisen pyyteellisyys on rajaton, aina uudistuva. Ihmisessä kytee aina myös kohtuuttomia kuvitelmia omasta tärkeydestä, usein itsellekin vaikeita tai jopa mahdottomia myöntää. Ahdistus on tällaisten kuvitelmien peilikuva.

Kaikessa liittymisessä, tyydytyksessä ja nautinnossa asuu jo itsessään eroamisen ja menettämisen uhka. On joskus sanottu, että nautinto on itsessään tuskallista. Liiallinen tyydytys tuntuu myös johtavan väljähtymiseen ja ”krapulaan”.

Suurin eroaminen yksityisen ihmisen kohdalla on tietysti kuolema. Ihminen on elämässä kiinni loputtomin pyytein.

Ehkä kuolemassa pelottaa kaikkein eniten luopuminen kaikesta siitä, johon on kiintynyt. Ei siis ihme, että jo kuoleman ennakoiminen aiheuttaa ahdistusta. Ehkä ihmisen olisi hyvä ajoissa valmistua kuolemaan kuoleman ahdistusta tunnustellen, jotta siteet ”tänne puolen” eivät olisi kohtuuttomia. Sairastaessa on usein pakko tehdä erityöskentelyä suhteessa elämään.

Ahdistus voi olla merkki luomisesta ja luovuudesta. Uutta luodessa on pakko saada yhteys uuteen, liittyä uuteen. Vanha täytyy työskennellä pois ja se vie tuskaisesti kokemuksiin. Ahdistuksen kautta ihminen rakentuu uudelleen edellyttäen, ettei ahdistus kokonaan lamaannuta häntä.

Ahdistusta voi siis kutsua eräänlaiseksi aistiksi, joka kuuluu kohtuullisessa määrin terveeseen ihmisen elämään. Kohutuullinen ahdistus on merkki siitä, että minuutemme kohtaa edelleen tietoisena maailmaa, ts. se ei ole ainakaan kokonaan vielä sammunut. Ahdistus ajaakin minuutta terävöitymään. Itse ahdistuksessakin voi olla outoa nautintoa. Se voi kuvastaa joko itsensäkohottamista tälläkin tavoin tai sitten luottamusta siihen, että vain näin minuu lunastaa lopulta vapautensa.

Lapsuus on ennen kaikkea liittymisen aikaa. Ajatellaanpa vaikka lapsen liittymistä äitiin elämän ensimmäisinä vuosina. Äiti on lapselle pääasiallinen tyydytyksen lähde. Myös lapsessa heräävät vähin erin erilaiset pyyteellisyyden muodot, vaikka ne eivät ole vielä yhtä raastavan raskaita kuin aikuisuudessa. Jos lapsi joutuu perusliittymästään eroon, hän ahdistuu silminnähävästi. Jos ero on pitkä, voi ahdistus olla hyvinkin syvä ja siitä toipuminen viedä aikaa, jos se edes koskaan täysin onnistuu.

Kun lapsen tietoisuus herää vähin erin, hän kykenee myös ennakoimaan eron aiheuttamaa ahdistusta. Varsinkin lapsen kohdalla löydämme helposti liittymiseen kuuluvan kolmannen ilmiön, nimittäin pelon. Jos lapsi on kokenut paljon

ahdistusta tai hän aivan luonnollisesti alkaa tiedostaa eron mahdollisuuden, ilmaisee hän pelolla ennakoivansa tuskaansa. Jos ahdistusta on ollut paljon, yrittää lapsi tietysti jotenkin peittää ahdistustaan tunkemalla sen kokemuksestaan, mikä on sekin tulevan kehityksen kannalta huolestuttavaa. Ihmisen sisäiset puolustusmekanismit ajavat pois kokemuksesta sellaiset tunteet, joita minuus ei kestä. Näin voi käydä pelonkin kohdalla.

Pelko on hyvin tärkeä sielunvoima ihmisen hengissäsäilymiseksi. Jos pelko puuttuu tai on estynyt, kehittyy kyseenalaista rohkeutta, joka ei ole seurausta pelon hallitsemisesta vaan tukkeutumisesta. Pelko merkitsee sitä, että ihminen arvioi liittymistään maailman kanssa. Se on siis valpasuttava sielunenergia, joka tärkeänä vireenä on mukana useissa kohtaamisissa. Pelon liiallisuus on tietenkin kiusallista, ja se voi ajaa ihmisen välttämään tilanteita, jotka saattaisivat olla hänelle tärkeitä, esim. tyydytyksen tai kehityksen kannalta. Jokaisella ihmisellä on varmasti elämänalueita, joilla pelko tuntuu liialliselta ja salpaavalta. Pelko täysin tiedostumattomanakin vireenä voi merkitä sekä myönteistä arvioivaa valppautta että lukkiutumista.

Näin olemme löytäneet kaikkeen liittymiseen kuuluvan voimien kolminaisuuden, pyyteen, ahdistuksen ja pelon kolmion. Periaatteessa kaikessa liittymisessä elävät aina nämä kolme voimaa. Ne voivat liittymisen eri hetkinä ja eri vaiheissa merkitykseltään vaihdella, mutta ne kuuluvat tunto-olemuksen välittämän liittymisen perusrakenteeseen. Aivan yksinkertaisissakin elämän arkisissa tilanteissa saattaa vähintäänkin pinnan alla, jos ei avoimena, kokemuksessa väreillä ahdistuksen-, pyyteen- ja pelonsekaisia tuntemuksia.

Liittymispelko tulee erityisesti esiin silloin, kun liittymme johonkin uuteen tai outoon (ihmisiin, yhteisöihin, tehtäviin jne.). Monet vallan muodosteet voivat olla jo sinänsä uhkavia liittymisen kohteita. Liittymiset saattavat itse asiassa

pelottaa senkin vuoksi, että meillä on kohtuuttomia pyy- teitä niiden suhteen, jolloin epäonnistuminen tuntuu uhkaa- valta. Toisaalta, jos olemme usein (varsinkin lapsuudessa) epäonnistuneet liittymisissä, voi liittymisen pelko yleistyä.

Kaikissa liittymissä on mahdollista, että minua ei oteta vastaan, ts. minut hylätään. Jos hylätyksi tuleminen on jät- tänyt minuun sielullisia vammoja jo varhain, pelkään sitä kaikissa tilanteissa. Jos minussa ei elä huonojen kokemus- ten tai muiden elämäntilanteiden synnyttämää pyyteelli- syyttä, en ehkä pelkää liittyä, olen rohkeampi. Kaikki elä- mäntilanteet ovat liittymisiä, toiset tunnesisällöltään hei- kompina, toiset kiihkeämpinä. Niissä kuvastuu koko per- soonallisuuteni, omat koordinaattini emotiologisessa koor- dinaatistossa.

Liittymisen osakoordinaatisto emotiologisessa avaruu- dessa ilmenee siis pyyteen, ahdistuksen ja pelon monimuo- toisissa suhteissa. Jos jokin näistä kolmesta voimasta alkaa hallita yksinomaisesti, ihminen on luisumassa patologiseen tilaan, jossa ainakin osa persoonallisuutta on sammunut minuuden näkökulmasta. Häiriötiloja kehittyy myös sil- loin, kun jokin kolmesta perusvoimasta ajautuu torjutuksi. Näiden voimien välillä ei ole mitään oikeata suhdetta. Nii- den kuuluu olla liikkeessä, samalla kun elämänyhteyteni uudistuvat. Jokaisella on oma erityinen herkkyytensä ko- kea juuri määrättyjä tunteita. Tilanne on vaikea silloin, kun elävä liike pysähtyy ja kokemus jähmettyy joihinkin tunnereaktioihin.

Ahdistus on tunne, ja se sisältää tunteelle ominaisen fenomenologisen perusrakenteen. Siinä on kuitenkin ko- rostuneesti jotain tahdonomaista, jotain mikä erottaa, ajaa eroon, terävöittää minuutta. Pelossa taas on jotain aja- tuksenomaista, valppauteen herättävää, tarkastelua ja aja- tuksella punnitsemista. Pelossa on tietysti myös kyse tun- teesta, jolla on selvä merkitys itsessään.

13. Tahdon psykodynaamikka

Ihminen ei voi jäykistyä paikalleen suolapatsaaksi. Aivan alkeellinen fysiologinen välttämättömyys on, että ihminen tekee jotain. Ihmisen toiminnalle on tyypillistä tekojen jäsentyminen elämän monimutkaiseen kokonaistilanteeseen, jossa ajattelulla (tilanteen käsittäminen, suunnittelu jne.) ja tunnoilla (tekojen aiheina) on keskeinen osuus.

Vaikka tahto viime kädessä ilmenee havaittavina tekoina, voidaan tahto käsittää ihmisen sisäisen todellisuuden ilmiönä. Jokaisella on välttämättä myös jokin perusorientaatio elämässään. Tahtovassa orientaatioissaan ihminen joutuu ottamaan huomioon yhteiskunnan ja yhteisön muodot sekä muiden ihmisten tahdonpyrkimykset.

Tahto läpäisee koko ihmisen. Esimerkiksi energinen, tietoinen tai selvästi suuntautunut ajattelu voidaan tulkita tahdotuksi teoksi. Sielunelämän ilmiöt liittyvät näin toisiinsa monimuotoisesti, mutta ne voidaan jäsentää hahmollisesti toisistaan erillisiksi. Tahdon syvästi alitajuinen luonne tekee sen kokemuksellisen erottamisen vaikeaksi. Ihminen oikeastaan näkee ”itsensä tekevän jotakin”. Ihminen voi jälkikäteen tarkastella tekojaan ja miettiä suhdettaan niihin sekä suunnitella tulevia toimiaan. Koska tahdonomainen läpäisee muutkin sielunmuodosteet, se merkitsee sitä, että tiedottomia kohtalonomaisia punoksia nousee elämäämme juuri tahdon alueelta.

Tekemiseen liittyy aina jonkinlainen saavuttamisen näkökulma. Ihmisen tekeminen ei suinkaan ole henkilön kannalta yhdentekevää, vaan tahtomme suuntautuu siten, että saisimme jotain aikaan tai itsellemme. Ihmisen suhdetta todellisuuteen vaivaa saavuttamisen ahneus. Sana ”ahneus” ei kuvaa tosin yhtä selkeästi tahdon viekoituksia kuin sana ”valta” ajattelun dynaamista luonnetta. Tavanomaisessa kielessä sanoilla on väljiä ja liukuvia merkityksiä. Siksi yritän kuvata dynamiikkaa alkaen sen perustasolta.

Tahdon alueen yksinkertainen peruskiusaus on tekemiseen hukkuminen. Tekeminen voi täyttää ihmisen koko olemuksen niin, että avoimesti tunteva ja arvioiva suhde todellisuuteen heikkenee. Usein paetaan pakonomaiseen tekemiseen muita kiusallisia asioita, jotka halutaan sulkea näköpiiristä pois. Mutta aivan yksinkertaisesti tekemisen perusdynamiikkaan kuuluu uppoaminen siihen.

Uppoaminen tekemiseen on omalta osaltaan myönteinen elämys, koska ihmiselle on tyydyttävää sekä paneutua tekemiseen ja varsinkin tuntea, että tekeminen sujuu. Tämä voidaan nähdä yhtenä ihmisen perustarpeena. Mutta yksinkertaisenkin tekeminen voi ”hirttää päälle”, niin että suhde itseen ja ympäristöön kapeutuu. Vahva paneutuminen työhön merkitsee parhaimmillaan itsekkyytensä voittamista, pääsyä ulos itsestään, ja se tuntuu usein hyvin tyydyttävältä. Eikä tekevä suhde sinänsä sammuta tai kavenna muita sie-luntoimintoja, vaikka tämä on aina luonnollisena mahdollisuutena olemassa. Asioiden hallinta ja työssä onnistuminen merkitsevät ihmiselle paljon.

Tekemiseen uppoaminen voi sinänsä tuntua luonnolliselta ja viattomalta, mutta se voi merkitä myös urautumista ja näköalojen kapeutumista. Urautuminen heijastuu tietysti ympäristöön ja ihmissuhteisiin. Se kehittyy tosin yleensä hyvin hitaasti. Koko ihmisen mieli voi kiinnittyä vahvasti johonkin saavuttamisen muotoon. Elämän voi täyttää aseman, tavaran tai menestymisen houkutus. Tämäkin on luonnollista, mutta asiaa on tarkasteltava siltä kannalta, kuinka vakavan sammuttavan paineen tällainen ahneuden muoto kohdistaa ihmisen persoonallisuuteen. Ihminenhan voi ilmeisesti olla vahvasti orientoitunut saavutuksiin, mutta silti säilyttää hienovivahteisesti ympäristöä huomioivan herkkyyden. Saalistava ahneus voi olla hyvin tiedoton piirre elämässä ja aivan ylipääsemätön identiteettikysymys.

Parhaimpia kokemuksia on se, että löytää ”oman tah-

tonsa”, jonkin elämisen ja toimimisen syyn, mielekkyyden elämälleen. Tahdon sisältö vaihtuu ja kehittyy elämän kuluessa, mutta juuri tekemisessä tuntuu olevan elämisen mielekkyys. Se on kokonaisvaltaisempi kokemus kuin pelkkä todellisuuden jäsentyminen tai elämän tyydyttävyyys. Tahdossa ihminen lunastaa tavallaan olemassaolonsa. Pienessäkin mittakaavassa tekemisen, oman roolin löytäminen on persoonallisesti selkeyttävää.

Tahdon kirkkaus ja selkeys ei kuitenkaan ole jatkuvaa, vaan ihmisellä on taipumus kulkea vaihtelevissa sumuissa elämänsä läpi. Tuntojen sumu voi olla hyvin vahvasti lamaannuttavaa ja vaikeasti ymmärrettävää. Paradoksaalisena tekijänä sumuisessa sielunmaisemassa on usein se, että ihminen kantaa (tietämättäänkin) sielussaan jotain ahneutta todellisuuden suhteen. Se vain ei pääse toteutumaan, ehkä onneksi. Toisaalta kiinnittyminen johonkin saavuttamiseen voi merkitä myös sokaisevaa, mutta kapeutunutta selkeyttä.

Kun jokin persoonalliseksi identiteettikysymykseksi noussut ahneuden muoto täyttää ihmisen mielen, se näkyy persoonallisuuden kuorettumisena. Kuorettuminen merkitsee sulkeutumista ympäristöstä mielen askarrellessa tekemisen ja saavuttamisen muotojen parissa. Vahvasti kuoretunut ihminen levittää ympäristöönsä kylmyyttä ja on pois-osaava. Hän on kuin keskittynyt itseensä, pyrkimyksiinsä.

Kaikki intensiivinen tekeminen vie ihmisen ainakin hetimitään kuuroon tilaan ympäristön suhteen. Tätä ei voi pitää yksistään kielteisenä, vaan on ymmärrettävää antautua asioiden ja tehtävien hoitoon. Ihmisellä täytyy olla oikeus myös paneutuvaan työntekoon. Ahneuden liittyminen tekemiseen tuokin siihen lisäpiirteen, jota antautuvassa työssä ei välttämättä ole.

Jatkuvaa voimakasta uppoutumisen tilaa voisi kutsua maailmaan hukkumiseksi tai maailmallisuudeksi. Jokaisella

meillä on omat maailmallisuuden muotomme: kuka ajattelee omaa menestystä, kuka rahaa, kuka kirjoja, kuka autoja, kuka mainetta, kuka ruumiin iloja jne. Tahtova kiinnittyminen maailmaan on yleensä hyvin kiinteää ja salakavalaa. Toisaalta ihmisellä voi myös yhtä hyvin olla vaikeuksia löytää elämänsä selkeyttävää ja vapauttavaa tahtoa.

Maailmallisuuteen kuuluu pyrkimys saavuttaa jokin tehtävä, jokin rooli, jokin asema maailmassa. Sitä voi kutsua roolin anastamiseksi. Tekevän roolin puuttuminen merkitsee monesti vakavaa henkilöä koettelevaa vajavuutta, kuten työttömyyden kokemuksista tiedämme. Yksilö tarvitsee nimenomaan suhteessaan muihin ihmisiin roolin maailmassa. Ihminen sanoo sisimmässään: ”Minä olen se, joka teke näitä asioita.” Ehkä hän lisää siihen vielä: ”Minua tulee sen vuoksi arvostaa.”

Roolin (työn, aseman, viran, maineen jne.) anastaminen on erotettava sellaisesta inspiraatiosta, jossa ihminen löytää elämänsä tai jopa ihmiskunnan kehityksen kannalta tärkeän tehtävän, joka sitten valaisee hänen työtänsä. Ihmisen mielessä vain narsistiset tarpeet ovat aina vinouttamassa epäitsestäkin inspiraatiota. Tällaisen valaisevan inspiraation merkitystä ei ehkä nykyaikana riittävästi ymmärretä. Mieluummin tarkastellaan asioita kyynisestä näkökulmasta.

Dynaaminen perusvoima tahdon alueella vaihtelee siis tehtävään urautumisesta koko persoonallisuuden täyttävään ahneuteen suhteessa maailman tarjoamiin rikkauksiin ja rooleihin. Ihminen voi pyrkiä hankkimaan vaikuttavan roolin monia eri teitä. Paradoksaalista kyllä, hän kadottaa tavaltaan oman tahtonsa antautuessaan tavoittelemaan asemia ihmisten rakentamissa hierarkioissa. Ihminen voi kadottaa oman tahtonsa myös antautumalla toteuttamaan ulkopuolelta annettua ajan jäsenystä (vaikkapa vain TV:n katselemisessa tai piinallisen tarkassa määräysten noudattamisessa). Arkiset askeleemme lienevät yleensä varsin urautuneita.

Tahtomme on jonkin yleisemmän tahdon käytössä.

Ahneudella suhteessa maailman mahdollisuuksiin on kuitenkin kokemuksessamme vastavoima. Ihminen saattaa tuntea neuvottomuutta ja avuttomuutta tehtäviensä edessä. Näin tietysti silloin, kun tehtävät ovat hänelle uusia. Tahdon suunnat ja urat ole vielä löytäneet. Ihminen hakee vielä työnsä jäsennyttä ja rytmiä.

Neuvottomuus tai avuttomuus voi yllättää rutinoitujenkin tehtävien parissa. Sitä ei voi pitää vain kielteisenä, jos se ei ole jatkuva tunne. Neuvottomuus ja avuttomuus merkitsevät sielunelämän ”kapinaa” liian valmista elämää kohtaan. Sielunliikkeet eivät ole vielä jähmettyneet ja hakevat jotain uutta muotoa: ihminen on hereillä. Tässä suhteessa voi joskus tulla pahakin kriisi. Ihminen urautuu helpommin juuri silloin, kun epävarmuus katoaa hänen elämästään. Ihminenhan on usein aika avuton elämän edessä.

Perusilmiö ahnehtimisen vastapainona on kuitenkin mietttömyyden kokemus. Dynaamiseen, liikkuvaan sielunelämään kuuluu aika ajoittain tunne elämän mielekkyyden katoamisesta. Ehkä eniten ihminen tavoittelee juuri elämän mielekkyyttä, mutta juuri sen vuoksi hän kokee ajoittain syviäkin mielekkyyden katoamisen tunteita. Jos mielekkyyden kato vaivaa pitkiä ajanjaksoja, saattaa se olla merkki tiedottomasta kiinnittymisestä johonkin kohtuuttomaan toiveeseen. Ei ole löytynyt tasapainoa omien vaatimusten ja elämän mahdollisuuksien välille. Syvä ja jatkuva mielekkyyden kato voi tietysti johtaa mielen tasapainon järkkymiseen.

KATEUS

AHNEUS

MIELETTÖMYYS/TYHJYYS

Kuvio 11. Tahdon psykodynaaminen rakenne.

Mielettömyyden kokemus on sekin eräänlainen aisti, joka ajaa ihmistä arvioimaan olemistaan maailmassa. Ilman sitä ihminen ilmeisesti hukkuisi maailmaan, eikä hän pystyisi uudistumaan elämänvaiheesta toiseen. Tekevän suhteen uudistuminen on usein hyvin vaikeata, jo ulkoisista elämää rajoittavista syistä eikä vain ihmisen tapaolemuksen jäähmydestä johtuen. Olennaisempaa kuin jyrkät muutokset elämän suunnassa tai tavoissa on ilmeisesti elämän jatkuvasta arvioinnista johtuva sisäinen vireys. Mielettömyyden tunteet eivät suinkaan aina nouse avoimiksi kokemuksiksi, vaan ovat muovaamassa elämyksiämme, perussuhdettamme maailmaan. Syvimmän tyydytyksen ihmiselle antaa se, että hän löytää hetkeksi tai pidemmäksi aikaa, vaikka koko elämän ajaksi, mielekkään tehtävän tai roolin. Usein sen löytäminen ja etsiminen voi viedä vuosia ja vuosikymmeniä.

Ankaran ponnistuksen tai pitkän työjakson päätteeksi ihmisen yllättää usein raastava tyhjyyden tunne. Kaikki voi näyttääkin yhtäkkiä tyhjänpäiväiseltä ja turhalta. Tämä näyttää kuuluvan myös sielunelämän dynamiikkaan. Ilmeisesti saavuttavan ahneuden tai ponnistuksen suuruuden ja päällekaatuvan tyhjyyden välillä on varsin suora suhde. Tyhjiys tuntuu jo usein ponnistuksen aikanakin rikkovan saavuttamisen ja työskentelyn mielekkyyttä. Mutta yleensä elämän mielikin aina palautuu, kun minuuttamme on koeteltu tyhjyyden tunteella.

Ihmisen sisäiset kokemukset ovat luonnollisesti koostuneita eri sielunalueiden vaikutuksesta. Siksi tyhjyyden tunne saattaa johtua liittymisien tyydyttävyyden katoamisesta. Tahdon syvimmissä sopukoissa ihminen voi kokea olevansa yksin ja vailla mitään elämän mielekkääksi tekevää roolia. Ihminen voi tuntea olevansa sekä hylätty (ehkä väärinymmärretty) että vailla mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä ja maailmaan. On syytä nähdä, että mielettömyyden tai tyhjyyden tunne on aina myös merkki siitä, että ilmeisesti olen-

kin väärällä tavalla kiinnittynyt maailman asioihin. Sekä ahdistuksen että mielettömyyden tunteet ovat aina myös oireita selkeytymättömydestä. Mutta selkeytymättömyys eri asteissaan on aivan luonnollinen elämään kuuluva asia ja kehitystehtävä.

Jonkinlainen avuttomuuden ja mielettömyyden vire sielun pohjalla kuuluu ihmisyyteen. Ihmisen on oltava hereillä asemansa suhteen. Mielettömyys voi elää meissä tasapainoisena sielunvoimana, joka ei suinkaan joka hetki nosta avoimesti päätään. Jatkovana seuralaisena se olisikin kiuksallinen.

Itse asiassa luonnollisen kielen valikoituneesta ja hioutuneesta varastosta on löydettävissä osuva ja yksinkertainen sana kuvaamaan neuvottomuutta, avuttomuutta ja mielettömyyttä. Tuo sana on ”häätä”. Ihminen on hädissään, kun ei tiedä, mitä pitäisi tehdä, mikä on oikein ja mikä on minun paikkani. Tahdon kahtiajakoinen maailmasuhde tulee esiin siinä, että hädissään voi olla myös siitä, ettei tiedä, kuinka minusta riippumattomat asiat etenevät. Sana häätä kuvaa osuvasti ihmisen avointa tunnetta, mutta myös tiettyä sielunvirettä. Nykyaikaiseen ulkoistavaan ja kynniseen ajatteluun tottunut ihminen kyllä helposti torjuu sanan häätä naiivina. Siksi tässäkin on käytetty muita ilmaisuja.

Kolmantena osana saavuttavan tahdon dynamiikkaan kuuluu tuttu kokemus, kateus. Maailma on täynnä kaikenlaista saavutettavaa. Saavutettava on jotain vain suhteessa muihin ihmisiin. Muut ovat jo ottaneet tai ottamassa osia maailman tarjoamista kohteista. Kaikkeen tahtomiseen liittyy ihmisten keskinäisten suhteiden näkökulmasta kateutta. Ihmisen lienee lähes mahdoton, ainakin joidenkin hänelle tärkeiden asioiden kohdalla, olla suhteuttamatta itseään toisiin ihmisiin. Ehkä ihminen lopulta haluaa koko maailman, pieninä paloina tosin. Jo saavutettu menettää silmissämme nopeasti arvonsa, ja niin olemme jo etsimässä uusia saavut-

tamisen kohteita.

Kateudessa on vaikea nähdä mitään myönteistä, jos sellaisena ei pidetä sitä, että se panee ihmisen liikkeelle tavoittelemaan asioita, tai sitä, että se myös ajaa arvioimaan (usein vähättelemään) muiden saavutusten arvoa. Kateus ilmenee yleensä varsin peitetysti ja kieroissakin muodoissa. Siksi sitä on usein pidetty pahimpana ja kalvavimpana sielunvoimana. Tunnetussa Grimmin sadussa eukko halusi lopulta olla paavi, jopa viimein Jumalakin, jonka seurauksena hänet syöstiin takaisin maakuoppaansa. Ihminen tahtoo pyrkiä paavin asemaan, ainakin jollakin elämänalueella. Jokaisella elämänalueella tuntuukin aina olevan paavinsa. Ihminen kaipaa sitä, että hänet huomataan ja otetaan vakavasti, ehkä suu-
resti kunnioitetaankin.

Kateuden myönteinen merkitys näkyy, kun koetamme tunnustella sitä, mitä merkitsisi, jos kateus puuttuisi. Kateuden tukahtumisen tai torjumisen johtaa ilmeisesti suhteellisuudentajun katoamiseen. Ilman kateuden sielunenergiaa emme ilmeisesti kykenisi lainkaan arvioimaan, mikä merkitys asioilla on ihmisille. Tiedotonkin kateus pitää meidät valppaana sen suhteen, mikä on arvostettavaa. Mielellämme pitäisimme omia arvostuksiamme erityisen oikeina. Toisaalta kateus on saattanut sulaa ja jäsenyä niin hyvin ihmisen sielunelämän kokonaisuuteen, ettei se näy olemassa-olevana. Silloin kateus ei ole torjuttu, vaan se on kehittynyt sielun energiaksi osaksi.

Itsensäkohottamisen kiusauksessa yhdistyvät kunkin kolmen sielunalueen omat kiusaukset. Itsensäkohottaminen edellyttää usein, että on sellainen maailmankatsomus, teoria tai ideologia, joka vallallaan luo ”oikean näkemyksen”. Tämän ”oikean näkemyksen” edustajana ja oikeuttamana ihminen voi sitten olla suuri. Lisäksi se edellyttää, että ihmisten tunteet sidotaan määrättyihin arvostuksiin. Kun teoreettisen päätöksen valta ja ohjatut tunteet yhdistyvät

esim. poliittisen järjestelmän hierarkioissa, mahdollistuu äärimmäinen roolin anastaminen. Jos tämän kuvan käy mielessään sen kammottavimpaan syvyyteen asti, voi siinä aistia kaiken inhimillisen hyvän vastakohtan.

On erityisen tärkeätä huomata, että erilaiset teoreettiset ja maailmankatsomukselliset päätökset mahdollistavat ensin vallan kehittymisen ja sen seurauksena roolien saavuttamisen. Siksi kaikki teoreettiset päätökset ovat uhkaavia, olivatpa ne uskonnollisia, poliittisia tai tieteellisiä. Historiassa ja nykyajassa on tästä esimerkkejä. Tulevaisuuden kauhukuvana voimme nähdä valtion ja sen johtajan, joka on lunastanut valtansa ”tieteellisesti oikean maailmankatsomuksen” loistavana pelastajana ja tähtenä. Jotain tällaista on jo näytetty marxilaisen ja kansallissosialistisen teorian piirissä, mutta tulevaisuudessa voinee syntyä aivan uusiakin, kovan tieteellisen rationalismin valtoja.

On tietysti myös olemassa kyseenalaista tunnelmointia tai tunteen lietsontaa, joka voi johtaa ihmisiä ja ihmisjoukkoja harhaan. Ihmiset antautuvat erittäin helposti joko ajatusvaltojen tai tunteiden vietäväksi. Itse asiassa olemme tavallaan aina niiden viemiä. Siksi tarvitaan minäistä vapautta.

Itsensäkohottamisen kiusaukset vaivaavat kaikkia yhteisöjä ja aina myös muodossa tai toisessa kaikkia ihmisiä. Siksi roolin anastamisen kiusaus on perustava inhimillinen heikkous. Joskus se poikkeaa vain hiuskarvan verran ylevästä ja itsekkyyden ylittävästä kutsumuksesta. Jälkimmäinen voidaan nähdä inhimillisen elämän ihanteena. Puhutaan se tulee esiin silloin, kun kutsumuksen löytäneelle eivät ole rakkaita maailman vallat ja järjestelmät; ne ovat huomioonotettavia vain ajankohdan kulloisinakin reaali-teetteina.

Tahdon alueen perusdynamikka ilmenee siis kolmiossa ahneus (maailmallisuus), mielettömyys ja kateus. On sel-

vää, että ihminen on ajautunut vakavaan häiriötilaan, jos jokin kolmion perusvoima on vienyt koko persoonallisuuden. Sielunelämän luonnollinen rytmisen heilahtelu estää tavallisesti tunteen päällejäämisen. Toisaalta minkä tahansa voiman sulkeminen kokemuksesta aiheuttaa myös häiriöitä.

Saavuttava ahneus on ihmisen tahdon dynamiikalle tyyppillistä. Kateus on lähinnä tunteenomaisen sielunenergia, jossa on tietysti myös tahdonomaista aihetta, aiheellisuutta, jopa kalvavaa terävyyttä. Neuvottomuus, avuttomuus, mieltttömyys ja tyhjiys ovat selvästi ajatuksenomaisia tiloja, pohtimista ja mielen etsimistä.

14. Narsismi ja identiteetti

Ihmisen suhde maailmaan on minäinen. Koko oleminen maailmassa on minäistä. Minä on sekä kiinnittynyt että kietoutunut ihmisen kaikkinaiseen olemiseen. Mikä on puhtaasti minän kokemus, ilman muita sielunenergioita, on aluksi vaikea kuvitella. Ihmisen minuus on sielunlaatuisten välityksellä suhteessa maailmaan. Sielunvoimat vetävät minuuden itseensä ja näin yhteyteen maailman kanssa. Sielunvoimat voivat olla sokaisevassa suhteessa minuuteen, vaikka ne ovat toisaalta minän välttämättömiä välineitä (niin kuin myös aineellinen keho).

Puhdasta minuutta voidaan, ainakin teoreettisesti, pitää entiteettinä, johon itseensä ei sisälly vallan, pyyteen ja ahneuden voimia. Minuuden aktiivisuus itsessään voi näyttää varsin vähäiseltä. Se ei ole kuitenkaan pelkästään jotain, joka alistuu sielunvoimille, vaan myös henkis-kulttuurisilla virikkeillä on olennainen vaikutus sen suhteeseen omiin sielunlaatuihinsa ja maailmaan (ks. viimeistä päälukua).

Voidaan perustellusti tehdä ero toisaalta minuuden ja toisaalta itsen välille. Minuus on maailmaa kokeva ("kärsivä") entiteetti. Itse on kaikki se sielunaines, joka on kerään-

tynyt minuuden ympärille: ne sielunaiheet, jotka ovat minän vaikutuksesta minäistyneet.

Sielunvoimat vetävät minäisyyttä itseensä. Tietyt sielunvoimat, erityisesti juuri valta, pyyde ja ahneus, ikään kuin pyrkivät saavuttamaan minäisyyden valjastamalla minän omaan käyttöönsä. Erityisesti nämä kolme voimaa rakentavat ihmisen identiteetin. Itsen muodostumiseen osallistuvat muutkin sielun laadut ja energiat.

Itsen ja identiteetin ero on suhteellinen, mutta tarkoitan itsellä laajempaa ilmiötä kuin identiteetillä. Itsellä voi ymmärtää kaikkea sitä, mikä on jonkun minän piirissä. Identiteetissä painottuu ajattelunomainen kiinteyts, ts. se, mihin ihminen on tietoisesti tai tiedottomasti kiinnittynyt. Identiteetti on eräänlaista itsensä jäsentämistä suhteessa maailmaan. Itsen piirissä taas on paljon energioita, joiden olemassaolosta henkilö ei välttämättä ole lainkaan tietoinen. Koska narsististen voimien vaikutus on vaikea tiedostaa, on identiteettikin varsin tiedoton ja siksi niin vaikuttava rakenne.

Identiteetti on ihmiselle välttämätön, koska se tavallaan määrittelee ihmisen rajallisuuksien maailmassa. Jokainen elää rajallisin mahdollisuuksin, joissakin rajallisissa elämäolosuhteissa. Identiteetin kautta ihminen sijoittuu maailmaan. Hän on aina fyysisesti jossain paikassa, määrätyn fyysisin ja henkisin edellytyksin ja kyvyin. Ihminen on myös sielunsisällöltään, tunteiltaan, ajatuksiltaan ja pyrkimyksiltään aina rajallinen. Sama koskee menneisyyden kokemuksia. Ihmisen rooli maailmassa liittyy aina rajallisiin puitteisiin.

Ihminen siis aina rakentaa välttämättä identiteettinsä ja elää sen varassa. Oma monimutkainen kysymyksensä on se, kuinka vapaa minuus on suhteessa sielunelementteihinsä. Minuus voi olla hyvin sammunut ja joidenkin sielunvoimien viemä. Tavallisesti ihminen on tällaisessa tilassa ainakin joi-

denkin sielunalueiden suhteen. Hän ei ole ehkä lainkaan herännyt kokemaan joitakin sielunelämyksiä. Silloin nämä sielunenergiat ovat usein vielä ”viattomia” narsismin ja identiteetin suhteen (usein näin on lapsuudessa).

Vaikka ihminen elää rajallisen identiteetin varassa, voi hän toki pyrkiä olemaan tietoinen rajallisuutensa muodoista ja toisaalta olla riippumaton sielunvoimien ehdottomasta imusta. Minuus voi siis olla hereillä sielunvoimien suhteen, ainakin kohtuullisessa ja merkityksellisessä määrin.

Vallan, pyyteen ja ahneuden voimia voidaan kutsua narsistisiksi voimiksi, koska ne rakentavat minuuden kuoren, identiteetin. Ne ovat monin tavoin kaksiteräisiä kuten edellä on kuvattu. Toisaalta ne ovat ihmisen identiteetin perusenergioita, mutta toisaalta energioita, jotka voivat viedä ihmisen minuuden sokeuteen. Voiman ja sokeuden ristiriita on meissä jatkuvasti ja usein hyvin salakavalasti toiminnassa.

Narsistiset voimat vievät meidät maailman yhteyteen. Riippuu yksilön elämäolosuhteista, minkä ulkoisten tekijöiden yhteyteen hän joutuu. Identiteetti rakentuu niissä maantieteellisissä, sosiaalisissa, kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa puitteissa, joissa yksilö elää. Narsistiset voimat vievät meidät maailmaan ja tavallaan tämän kohtaamisen sisäistyneenä kuvana muodostuu identiteetti.

Narsististen voimien syvyyttä ei tule aliarvioida. Vaikka niitä pyrkiikin tiedostamaan, tulevat ne aina uudelleen esiin jostain uudesta kulmasta, usein entistä syvemmästä lähteestä. Syvimmissä lähteissään ja puristavimmissa otteissaan narsismi on vaikeasti tiedostettava. Sen voi kuitenkin oppia tuntemaan voimavaikutteisina elämyksinä.

Identiteetti on siis osa siitä, mitä me kutsumme itseksi. Juuri identiteetissämme olemme vallanhaluisia, pyyteellisiä ja ahneita todellisuuden suhteen. Minuus itsessään ei sitä ole. Identiteetti voi laajeta ja kasvaa, jopa ”pöhöttyä”, mutta minuuteen palaaminen merkitsee pienuuteen palaa-

mista tai pienuuden myöntämistä laajassakin ulkoisessa identiteetissä. Identiteetillä on taipumus laajentua, mutta moraalisesta näkökulmasta on aina kysymys siitä, mitkä ovat vaikuttavat voimat identiteetin laajentuessa. Identiteetin laajennukseen voivat vaikuttaa myös henkis-kulttuuriset tekijät.

Ihmisen identiteetti muodostuu kolmesta pääosasta, ajatusidentiteetistä, tunneidentiteetistä ja tahtoidentiteetistä. Jos tarkoitetaan määrättyjä identiteettiä luovia yksityisiä elementtejä, voidaan puhua myös identiteetti-ajatuksista (tai itseajatuksista), identiteettitunteista (itse-tunteista) ja identiteettitahdosta (itsetahdosta). Itseajatuksilla ei silloin tarkoiteta vain itseen kohdistuvia ajatuksia, vaan ajatuksia, joiden ympärille henkilön koko persoona ja oleminen maailmassa kokoontuu. Itsetahto koostuu totumuksista, elämäntavoista ja pyrkimysten suunnasta. Identiteetti koostuu siis eri elementeistä. Yhdessä ne tosin muodostavat kiinteän kokonaisuuden.

Liittymiset (tunneidentiteetti) ovat varmaankin riipaisevin osa itseämme. Varsinkin lapsuudessa olemme lyöneet syviä tunnejuuria ympäristöön. Silloin viljellään myös ihmissuhteittemme perusta, joka muodostaa elämän myöhemmän kehityksen taustan. Lapsuuden elämänmallit syöpyvät syvälle tahtoidentiteetiksemme. Teoreettiset, maailmankatsomukselliset ja aivan arkiset ajatukset muodostavat ajatusidentiteetin, jolla orientoidumme kohtaamiimme elämän tapahtumiin. Yhteisön tunto-, tahto- ja ajatuskulttuuri muovaavat meitä.

Identiteetti merkitsee sitä, että ihmisen sisäinen olemus on jotenkin rajallisesti rakentunut niiden sielunenergioiden varassa, jotka kuuluvat ihmisen olemukseen. Identiteetti ei siis voi olla rakentumatta, koska elämä ilman identiteettiä on mahdoton elää. Identiteettiä tietysti määräävät synnynäiset ominaisuudet (esim. vajuudet tai kyvyt), mutta eri-

tyisen olennainen osuus identiteetin muodostumisessa on sillä, kuinka sielunenergiaa viljellään ja minkälaisia sisältöjä niihin omaksutaan. Tämä on hyvin laaja kasvatuskysymys. Ympäristön meihin muovaama identiteetti voi olla henkilöä avartava tai supistava. Identiteetti syntyy siis ympäristön virityksestä ja henkilön luontaisesta tavasta ja kyvystä vastata sisäisiä muodosteita muodostaen näihin virikkeisiin.

Ihmisen kuuluu liittyä ja sitoutuakin maailmaan. Ihmisen kehitys ja oppiminen käy sitä kautta. Kuitenkin ihmisessä asuu myös vapauteen ja itsenäisyyteen ajava voima, joka on ainakin yleishahmossaan vastakkainen, vaikkei aina ristiriitainen identiteetin rajoittavan luonteen kanssa. Ihmisessä on paine yksilöllisyyteen (minäpaine), hänellä on myös yksilöllisiä edellytyksiä ja kokemuksia, mutta ratkaiseva on usein kuitenkin sosiaalinen ympäristö ja sen paine.

Itse asiassa koko identiteetin käsite on sisäisesti ristiriitainen. Sen perustana on riippumaton minuus, identiteetin varsinainen alkuvoima ja lähtökohta, mutta sen muodostuminen edellyttää rajallisia olosuhteita ja sitovia narsistisia voimia.

Kun ihmisessä herää voimakas kaipaus vapaaseen minään, ”aitoon olemiseen”, alkaa itsenäistyminen kehittyä, mutta se vaatii usein kasvattavia kokemuksia. Ihmisessä voi herätä paine myös puhtaaseen minä-identiteettiin. Minä-identiteetti on käsitettävä suhteellisena, vaikka todellisena ilmiönä. Vapautuminen on kamppailua omien narsististen voimien, voimakkaiden ristiriitojen kanssa. Minä-identiteetin kehittyminen toteutuu ilmeisesti henkis-kulttuuristen virikkeiden avustuksella.

Ihminen rakentaa jatkuvasti identiteettiään. Elämä on identiteetin etsimistä. On myös ymmärrettävä, että ihmisen itse (identiteetti) on haavoittuvainen. Identiteettiin voi kohdistua narsistisia loukkauksia ja uhkia, jotka ilmenevät silloin vastaavina tunteina (viha, kateus, pelko,

ahdistus, häpeä ja avuttomuus).

Identiteetti joutuu alttiiksi erilaisille koetuksille, uhkille ja loukkauksille, mikä johtuu juuri identiteetin rakentumisen dynamiikasta. Kun narsistiset voimat rakentavat identiteettiä, ne myös aina jollain tavalla liioittelevat, menevät harhaan ja antautuvat houkutuksille. Tällöin on luonnollista, että identiteetti törmää todellisuuden kanssa, jolloin se tavallaan itse on tuottanut syntyneen narsistisen loukkauksen. Näin identiteetti on se, jolla me ”törmäilemme” täällä maailmassa. Meidät on tavallaan pakotettu kehittymään identiteetissämme, vaikka välillä haluaisimmekin pysähtyä.

Identiteetti on toisaalta suhteellisen kiinteä muodoste, jossa saattaa olla hyvinkin muuttumattomia osia (keho, kieli, elämäntapa, arvostukset jne.). Identiteetin luonteeseen kuuluu kuitenkin myös se, että se on muutospainoiden alaisena. Identiteettimme voi kokea kovia kolauksia, voimme suorastaan järkyttyä ja murtua. Ihminen tarvitsee identiteettinsä, ja siksi toisen ihmisen identiteettiä on kunnioitettava.

Koska identiteetti sitoo meidät ympäristöön, on tavallaan luonnollista, että monet asiat ovat eräänlaisia identiteetin jatkeita. Tällaisia voivat olla läheiset, ystävät, ihmissuhteet, asemat, esineet jne. Tyypillinen miehisen identiteetin jatke on esimerkiksi auto. Tietyissä ammateissa on aivan asiallista syistä esim. vaatetuksella tehty selväksi jonkin henkilön ammatillinen identiteetti.

Nykyään koulutus on tärkeä identiteetin lähde. Varsinkin pitkä koulutus voi olla myös henkilön kannalta sudenruoppa, joka sitoo hänen persoonansa mahdollisuuksia aidompaan kohtaamiseen ja kehitykseen. Koulutus on hyödyllinen sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta, mutta voi narsististen voimien temmelyskenttänä muodostua pahaksi kehityksen esteeksi.

Jos ihmisen minä-identiteetin paine on heikentynyt tai

sammunut, on ihmisellä taipumus ajautua erilaisten valtojen välikappaleeksi. Tämä uhkaa kaikissa liittymisissä. Dramaattisia muotoja se voi saada erilaisissa joukkoliikkeissä. Ihmiselle on tyypillistä niin hurmahenkisyys kuin teoreettinen päätösikin.

Minuuden suunta on epätsekäs. Ihmisen kehityksen kulkiessa pois itsekkyydestä kohti minuutta hän voi saavuttaa inhimillisesti kauneinta. Hän voi tällöin antautua epätsekkäästi jonkin tehtävän suorittamiseen. Ihmisen kypsyminen kohti minuutta edellyttää voimakkaiden ja raastavien eksistentialisten tunteiden läpi menemistä.

15. Eksistentialiset ja puolustavat tunteet

Narsistiset voimat rakentavat sekä ihmistä että hänen suhdettaan maailmaan. Sielun dynamiikassa on tunteita, jotka pakottavat ihmistä tietoiseen suhteeseen ilmiöiden kanssa. Kutsun näitä tunteita eksistentialisiksi tunteiksi, koska ne voivat syventää ihmisen eksistenssiä, tietoista suhdetta maailmaan. Edellä näitä tunteita on kutsuttu häpeäksi, tuskaiseksi ahdistukseksi ja mielettömyyden (tyhjyyden) tunteiksi.

HÄPEÄ

MIELETTÖMYYS

AHDISTUS

Kuvio 12. Eksistentialiset tunteet.

Eksistentialisten tunteiden kipeään luonteeseen kuuluu, että ihminen välttää niitä. Jos hän ei kykene näitä tunteita

kiertämään, hän saattaa kuitenkin kieltää niiden merkityksen ja pyrkiä hakemaan kiihkeästi niille vastapainoa, joistain muista tunteista (esim. vihasta, pelosta ja kateudesta) tai narsistisista voimista.

Eksistentiaaliset tunteet ovat kasvattavia silloin, kun ne eivät ole voimaltaan niin kohtuuttomia, että elämää kantavat voimat murtuvat. Narsististen voimien ja eksistentiaalisten tunteiden välillä voi havaita jatkuvaa kamppailua. Eksistentiaaliset tunteet pakottavat haavoittavuudessaan ihmistä arvioimaan asioita uudelleen. Ne ovat merkki jostain kiinnittymisestä, jonka suhteen persoonassamme on tapahduttava uudistumista.

Periaatteessa voi sanoa, ettei ihmisen tarvitsisi kokea riipaisevia eksistentiaalisia tunteita, jos hänessä ei olisi harhauttavia voimia. Mutta normaalisti kehittyneestä ihmisestä ei tämä dynamiikka voi puuttua. Pikemminkin eksistentiaalisten tunteiden puute on merkki jostain jähmettymästä sielunelämässä. Persoonallisuuden ja tunteiden ilmentymät ovat kuitenkin moninaiset. Kaikkien kohdalla eivät riipaisivat eksistentiaaliset kokemukset vain nouse voimakkaasti pinnalle, vaikka vaikuttavat alitajuisesti kaikessa, mitä ihminen kokee ja kuinka hän suhtautuu.

Eksistentiaaliset tunteet saattavat jossain elämänvaiheessa olla koko elämän täyttäviä. Tämä on merkki voimakkaasta uudistumisesta ja kriisistä. Vaikkei ihminen ehkä nimittäisiäkään kokemuksiaan esitetyillä nimillä (häpeä, ahdistus, mielletömyys), ovat nämä voimat kuitenkin ihmisessä liikkeellä, ja koettujen (usein jäsentymättömien ja kaoottisten) elämyksien laatu viittaa näihin riipaiseviin tunteisiin. Myllerrys ihmisen identiteetin muuttuessa voi hyvinkin tapahtua tietoisuuden pinnan alla, jolloin se aiheuttaa vain epämääräisiä tuntemuksia.

On myös painokkaasti sanottava, että ihminen on aina menossa harhaan tai mennyt harhaan, ainakin jossain mää-

rin. Siksi hänen tarvitsee uudistua. Uudistuminen ei lähde yleensä käyntiin ilman kipeitä kokemuksia. Vanha muuttuu henkilön kehityksen kannalta myönteisestä kielteiseksi. Mikään rakennusaines ei säilytä alkuperäistä arvoa loputtomiin. Kerran hyvä ei ole aina hyvä, vaan on voinut muuttua vastakohdakseen. Tämä on elämän kasvattavaa, vaikka usein säälimättömän tuntuista logiikkaa. Omahyväisyydessään, itsensäkohottamisen tarpeessaan ihminen haluaisi ikuistaa kaiken kerran hyväksi koetun. Eksistentialiset tunteet tuhoavat vanhaa ja puristavat minuutta riippumattomuuteen. Ne ovat tietoisuuden kehityksen perusvoimia.

Eksistentialisiin tunteisiin liittyy syvyyttä. Niissä on jo kokemuksena usein kuilun ja tuhoutumisen tunne. Kriisin ja tuhon kokemuksissa on uuden syntymisen mahdollisuus. Kuilun tunteissa minuudella on mahdollisuus terävöityvään askeleeseen.

Häpeä voi syntyä hyvinkin pinnallisesta ja helposti nähtävissä olevasta syystä. Tällöinkin se voi olla kovasti koetteleva, jos ihminen on tietämättään vahvasti kiinnittynyt johonkin mahdollisuuteen (esim. onnistumiseen jossakin). Häpeä voi kuitenkin saavuttaa meidät ilman, että olemme lainkaan tietoisia sen lähteestä. Tosin se voi myös etsiä kohteen, jolloin tämä kohde toimii jonkin syvemmän vaivan peittäjänä.

Häpeä liittyy varsin yleisesti tilanteisiin, jossa me kaipaamme itsemme, ympäristön, ihmisten (esim. meitä koskevien mielipiteiden) hallitsemista. Hallitsemisen halumme voi olla kohtuuton; emme pysty toteuttamaan sitä tilaa ympäristössä ja itsessämme, jota kiihkeästi toivomme. Häpeä on merkki siitä, että meissä on toiminnassa vallan pyrkimys. Tätä ei ole syytä pitää vain kielteisenä, vaan esim. nuoruuden identiteetin muodostumisessa itseä rakentavat narsistiset voimat ovat tuoreella ja lupaavallakin tavalla herkkiä (esim. punastuminen). Hallitsemisessa on omat myönteiset ja välttämättömätkin näkökulmansa. On kysy-

mys sisäisestä herkkyydestä, kun ihminen ymmärtää aika ajoin hävetä itseänsä ja elämäänsä.

Häpeä voi syntyä myös syvistä tiedottomista, esim. moraalisisistä vaatimuksista. Jos nämä toimivat yliminän kaltaisesti (kuten psykoanalyysissä esitetään), voivat ne vaikuttaa meissä neurotisoivasti. Ne rankaisevat meitä sisällämme usein jo silloin, kun emme ole mitään tehneet tai emme ainakaan tiedä tehneemme, pelkäämme vain jo tehneemme väärin. Häpeä saa siis suhteemme asioihin ja ihmisiin ”hermostuneeksi”, varpaillaan olevaksi. Tämä voi olla häiritsevää silloinkin, kun häpeä ei avoimesti tiedostu, mutta sotkeutuu kuitenkin arkipäiväisiin elämyksiin ja puuhiin. Ankara häpeä käpristää elämäämme ja on usein merkki voimakkaista sisäisistä hallitsemisen vaatimuksista, jotka tosin yleensä osittain omaksutaan ympäristön valloilta.

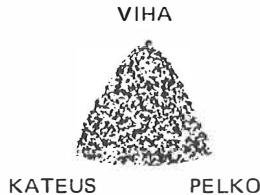
Eksistentiaalisille tunteille on tyypillistä epämääräisyys. Syvälle painuneita vallan ja identiteetin tarpeita ei ole helppo tiedostaa. Häpeä ikään kuin avaa tällaisen tiedostamisen mahdollisuuden. Ei ole oikeastaan mitään aihetta sille, että häpeän kiusallinen voima poistuisi, koska toisaalta se on myös merkki siitä, että vallan voima häpeän uudistavassa ja korjaavassa jännitteessä rakentaa persoonallisuuttamme, sen ulottuvuuksia. Näin häpeä tietystä epämääräisyydestäänkin on todella eksistentiaalisesti merkittävä.

Ahdistus on merkki siitä, että meissä asuu jokin vahva liittyminen tai pyyteellinen ahneus maailman ja itsemme välisissä suhteissa. Siksi ahdistuskin voi olla hyvin epämääräinen. Se ei kuitenkaan ole merkki siitä, että olen jotenkin huono, vaikka se edellyttääkin uudistumista. Ihmisellä on aina pyyteellinen suhde maailmaan, ja tässä on myös havaittavissa ihmisen kasvun mahdollisuus. Jos häpeä tekee ihmisen herkäksi ympäristölle ja sen kuvitelluille vaatimuksille, ajaa sisäinen tuska kipeään erillisyyteen ja tarkkailemaan liittymisiään. Käytännössä nämä tunteet esiintyvät

hyvin luontevasti yhtä aikaa, yleisenä ahdistavana kokemukse-
sena.

Mielettömyyden ja tyhjyyden kokemus on aisti ihmisen roolin arvioimiseksi maailmassa. Eksistentiaalisille kokemuksille tyypillisesti sekin voi olla hyvin epämääräinen jäytävä kokemus, vaikka joskus sillä onkin selvä kohde (esim. työttömyys). Mielettömyys tai sen sukuiset tuntemukset voivat elää ihmisessä huolimatta selkeästä ja menestyvästäkin roolista. Tyhjyyden kokemuksen voi tulkita kahdella tavalla. Se on toisaalta merkki vääränlaisesta sitoutumisesta johonkin pyrkimykseen, joka voi olla vahvastikin tiedostumaton. Toisaalta se on merkki siitä, että persoonallisuudessa on jokin uudelleenrakentumisen mahdollisuus, joka hakee sopivaa toteutumisen muotoa.

Toinen tunteiden kolmikko, viha, pelko ja kateus, ilmentää toisenlaista suhdetta maailmaan kuin eksistentiaaliset tunteet. Näissä tunteissa elää toisenlaista herättävää voimaa ympäristöön nähden. Syvimmiltään ne tavallaan puolustavat ihmistä. Siksi kutsun vihaa, pelkoa ja kateutta puolustaviksi tunteiksi.

Kuvio 13. Puolustavat tunteet.

Tunnusmerkkillistä on myös se, että vihalla, pelolla ja kateudella on yleensä aina kohde. Harvemmin nämä tunteet ovat epämääräisiä kuten eksistentiaaliset tunteet. Jos niillä ei ole selvää kohdetta, on niille kuitenkin tyypillistä, että ne hakevat kohteen. Kohde voi olla todella haettu niin,

ettei se millään tavalla liity siihen, mikä tosiasiaa herätti tunteen.

Vihalla on selvimmin erotettava funktio, koska se usein toimii sielullisena energiana, jonka avulla ihminen työskentelee itseään irti riippuvuuksista. Vihan estyminen ja kätkeytyminen aiheuttaa riippuvuutta. Viha näin ollen puolustaa ihmistä, hänen koskemattomuuttaan ja riippumattomuuttaan. On toinen kysymys, milloin puolustautuminen tapahtuu oikein ja milloin kyseenalaisesti, kyseenalaisiin sielunvoimiin perustuen. Viha voi olla merkki niin kehittyneisyydestä kuin kehittymättömyydestäkin.

Pelko liittyy läheisesti havaintoihin ja sillä on valpastuttava tehtävä. Pelon seurauksena ihminen alkaa suunnata energisesti tarkkaavaisuuttaan. Jatkuva pelko voi johtaa tietysti lamaanumiseen tai kohtuuttomaan ympäristön tarkkailuun ja erilaisten uhkaavien ”merkkien” näkemiseen. Pelot voivat ehkäistä saavuttamasta liittymisten myönteisiä ja kehittäviä puolia.

Pelko puolustaa selvästi ihmistä, perustuipa se mihin tahansa muihin sielunvoimiin. Peloton vaarantaa elämäänsä. Eri asia on se, että ihminen hallitsee pelkonsa tai on sulattanut sen myönteiseksi osaksi elämän tarkkailua. On hyvä myös ymmärtää pelätä tekojensa merkitystä, vaikka liiallinen varautuminen voi johtaa vaikeuksiin.

Kateudessa on vaikea nähdä myönteisiä piirteitä. Kateuden motivoiva merkitys on kuitenkin ilmeinen kaikessa, mitä ihminen tekee. Jos kateus on kokonaan torjuttu, merkitsee se arviointikyvyn puuttumista. Asiat maailmassa eivät ole tyhjiä ihmisen kannalta, vaan arvotettuja. Kateus ja asioiden arvostaminen liittyvät läheisesti toisiinsa. Kateuden voimasta asioille tulee arvon kaltaista merkitystä.

Torjuttu tai tukahtunut pelko (pelottomuus) tekee ihmisen liittymiset arvaamattomiksi, joissakin tapauksissa tunkeileviksi. Samoin kateuden estyminen johtaa arvojen tu-

hoamiseen tai niiden merkityksen ymmärtämättömyyteen. Eri asia on se, että ihminen on jäsentänyt kypsästi pelon ja kateuden kokemuksiinsa, jolloin ne eivät avoimesti vaikuta ihmisen toimintaan.

On muistettava, että tunteet ovat olemukseltaan vasta-vooroisia. Ne eivät elä tyhjiössä tai pelkästään yhdessä yksilössä, vaan tunteiden heräämiseen on myös syynsä ympäristössä. Näin tunteet ovat tietyllä tavalla yhteisiä, vaikkakin joskus vastakkaisia. Tunteilla on yhteys ympäristön tunteisiin, vaikka tuo yhteys ei ole suoraviivainen, vaan yllättävän monimuotoinen. Yhteydet voivat tosin olla suoriakin, vaikka ehkä tiedostumattomia. Pelon kätkeytykin olemassaolo herättää pelkoa, viha vihaa ja kateus kateutta.

Tiettyjen tunteiden herkkyys meissä ei suinkaan ole vain heikkoutta. Voi olla, että jonkin tunteen yliherkkyydestä johtuu minun erityinen kyvykkyyteni tiedostaa ja ymmärtää asioita. Tuo tunne voi myös estää jonkin ikävän ilmiön ryöstäytymistä minusta esiin. Se voi hankaluudessaankin toimia tärkeänä kasvattajana. Jollakin tunteella voin taas ikävästi hallita ympäristöäni, mutta aina tuo hallitseminen ei ole suoraviivaisesti torjuttavaa, koska sillä voi olla vielä kielteisempi vastine yhteisössä, mikä näin pysyy aisoissa. Tunteet voivat olla heikkouttakin luovina meidän voimamme ja aistimme.

Tunteet ovat tärkeä yhteisöllinen elementti, koska tietyt tunteet ovat erityisen leimallisia ja viljeltyjä joissakin yhteisöissä. Ne ovat usein sekä yhteisöä koossa pitävä että motiivoiva tekijä. Niitä voidaan varsin tietoisesti viljellä esim. jossain aatteellisessa järjestössä. Tyypillistä on esim. se, että sekä vallankumouksellisissa että konservatiivisissa puolueissa viljellään ja ruokitaan vihaa. Tosin viha voi kääntyä myös ruokkijoitaan vastaan, sillä se on vaikeasti tyynnytettävä voima liikkeelle päästyään. Yhteisössä voi kuitenkin aivan

ilman mitään erityistä tarkoitusta päästä jokin tunne vaikuttavaksi voimaksi. Mikä tahansa eksistentiaalisista tai puolustavista tunteista voi ”kaapata” yhteisön ja tehdä sen olemassaolon hankalaksi tai uhkaavaksi.

16. Sielunenergioiden muodonmuutoksia

Tässä tutkimuksessa en paneudu moniin psykodynaamisessa kirjallisuudessa esitettyihin ilmiöihin, koska tarkoitus on vain alustavasti kartoittaa sielunavaruuden perusulottuvuuksia. Jotkut sielun dynamiikan ilmiöt liittyvät kuitenkin niin luontevasti edellä esitettyyn, että teen joitakin huomioita. Tarkastelu edellyttää harjaantumista asioiden näkemykselliseen käsittämiseen. Seuraavassa esiintyvillä käsitteillä tarkoitetaan nimenomaan psykodynaamisia ilmiöitä, vaikka sanoilla on muitakin merkityksiä.

Tarkastelen ensiksi ajattelun dynamiikkaa. Valtaan liittyvät tietysti monenkirjavat pakottamisen muodot. Ihminen voi pakottaa ympäristönsä joihinkin oikeiksi katsomiinsa muotoihin, mutta ihminen voi pakottaa myös itseänsä, omia tunteitansa ja ajatuksiansa. Tällaiseen pakottamiseen liittyy luontevasti vihaa. Sellaiset käsitteet kuin velvollisuus ja itsekuri voivat sisältää myönteisiäkin pakottamisen muotoja.

Ei ehkä ole mikään sattuma, että suomen kielen sanalla ”pakottaa” on kaksi eri merkitystä. Näissä kahdessa merkityksessä on jotain elämyksellisesti samaa laatua. Ajatuksetkin voivat alkaa pakottaa meitä, sanan kahdessa mielessä. Erilaisissa pakottamisen muodoissaan ihminen on vain kovin sokea omalle rajoittuneisuudelleen, vaikka joissakin tilanteissa se voidaan tulkita vastuullisuudeksi. Pakottaminen liittyy usein takertumiseen johonkin ajatustapaan tai järjestykseen. Pakottamisen muodot ihmissuhteiden dynamiikassa voivat olla tavattoman mutkallisia ja hienostuneita.

Yksi vallan jähmettymisen muoto on tuomitseminen. Haluun tuomita, arvostella ja olla oikeassa liittyy yleensä muitakin tunteita (esim. kateutta), mutta selvästi on kysymys vallassa pysymisestä, edes omissa kuvitelmissaan. Ihminen haluaa olla parempi muita, ainutlaatuinen.

Pakottaminen ja tuomitseminen ovat aina aggressiivisia ilmiöitä, joissakin tapauksissa aivan avoimesti. Itse viha puolestaan muuntuu helposti tuhoamiseksi ja hävittämiseksi. Tuhoaminen voi olla avointa, mutta se voi olla myös omassa sielunelämässä tapahtuva prosessi. Aggressiiviset ajatusvallat sinänsä sisältävät tuhon siemenen ja usein suorastaan tuhoavat ihmisten mahdollisuuksia, sulkevat tapoja käsittää tai toimia jollain tavalla. Paikalleen pysähtynyt valta muuttuu usein vihaiseksi (esim. häpeän kohtaamisen pelosta). Se voi alkaa käyttäytyä tuhoisasti, vaikka aluksi huomaamattomasti.

Tuhoaminen, joka kohdistuu ihmissuhteisiin, muihin yhteisöihin ja ajatusvaltoihin, voi saavuttaa monimutkaisia ja hienorakenteisia muotoja mielessämme. Tuhoamisen psykodynaaminen ilmiö voi olla välttämätönkin ihmisen pyrkiessä pelkistämään elämänyhteyksiään. Silti se merkinnee myös epäkypsyyttä.

Häpeä on hyvin moniteräinen sielunilmiö. Häpeän paineesta (usein torjutun vihan ja vallan saattamana) alkaa syntyä kietomisen pyrkimys. Häpeää hyväksi käyttäen ihminen voidaan kietoa jonkun vallan piiriin. Tämä on itsensäselvyydessään aivan arkinen ilmiö. Vaikeaselkoisempi on sen sijaan se, kun ihminen oman, usein tiedostamattoman häpeän paineessa alkaa kietoa muita ihmisiä itseensä. Tällöin voi siinä olla mukana eriasteista kätkeytyä vihaa tai vallanhimoa. Usein niiden läsnäolon voi jopa tuntea ihmisessä, joka käyttäytyy mahdollisimman soveliaasti ja mielis-televästi. Kietomisen ilmiö on sekin moniulotteinen ja voimakkuudeltaan moniasteinen. Itse asiassa sitä esiintyy jos-

sain määrin aina ihmisten kohdatessa, joten sitä voidaan tiettyyn rajaan asti pitää luonnollisena, koska kaikki ihmiset jo pelkällä olemassaolollaan ja omilla näkemyksillään edustavat jonkinlaista häpeää herättävää valtaa suhteessa toisiinsa.

Vakavaan ja salakavalaan kietomiseen liittyy taito käyttää hyväksi olemassaolevien valtojen paineita toisiin ihmisiin. Juuri oma häpeä voi herkistää ihmisessä kyvyn tällaisille valloille, ja vallan tai korkean identiteetin kaipaus voi lähes tiedottomasti ajaa ihmisen taitavan kietomisen tielle. Yhteisöissä kietomisen ilmiöt voivat johtaa umpikujiiin, joista ehkä pääsevät ulos vain ihmiset, jotka jaksavat käyttäytyä ”väärin” eli toimia vastustamattomia ja aukottoman tuntuista valtoja vastaan, oman häpeän ja tuhoutumisen uhallakin.

Joskus tuntuu, että yleisten valtojen loputtoman ovela hyväksikäyttö ei ole peräisin ihmisen älykkyydestä, niin täydellisen aukottomasti voi niitä käyttää ja niihin samastua. Aivan kuin kysymyksessä olisi ihmistä suurempi oveluus. Hirvittäviä patologisoidutvat vallat ovat yhteiskunnan kannalta (esim. fasismi). Yhteiskunnassa ja yhteisöissä tällainen vallanmuodostus toteutuu kuitenkin lievissä muodoissa lähes aina.

Pyyteen metamorfoosia voi kutsua takertumiseksi. Takertumisella on loputtomasti eri muotoja. Takertua voi nautintoihin, arvostuksiin, ihmisiin, aatteisiin, järjestelmiin jne. Takertuminen merkitsee sitä, että yksilö kokee, että elämän tyydytys voi tulla vain yhdestä kohteesta. Tämä lieenee useimmiten väärä kuvitelma, joka ehkäisee kehitystä sekä mutkistaa elämää ja suhteita muihin ihmisiin. Vaikuttamassa on myös pelko liittymisen ja tyydytyksen menettämisestä. Kaikki eroaminen aiheuttaa ahdistusta ja peloisuutta, takertuja yrittää välttää sitä. Takertumista ei voi pitää vain kielteisenä ilmiönä, vaan se on aina jossain elämänvaiheessa luonnollista ja välttämätöntäkin kehitykselle. Näin

on varsinkin lapsuudessa, kun lapsi takertuu äitiinsä (ns. symbioosi).

Pelon luonnollinen reaktio on pakeneminen. Vaaran uhattessa se on luonnollista, olipa vaara fyysinen tai psyykkinen. Pakeneminen ei kuitenkaan sielullisella tasolla ole aina mahdollinen. Kuitenkin ihminen pakenee esim. itsessään olevia asioita ja onnistuukin kätkemään ne itseltään (torjuminen). Psykodynaamisella tasolla pelon metamorfooseja ovat epäluuloisuus ja ennen kaikkea syyttäminen tai syyllistäminen. Pelon aiheuttajan etsiminen on eräänlainen keino välttää oma pelkonsa, jonka alkuperä on hämärässä tai torjuttu. Syyllistäminen on eräänlaista pelon projektiota (heijastamista) ympäristöön, jolloin voi alkaa kuvitella, että se on hallittavissa. Syyllisen löytyminen laukaisee usein kätketyn vihan, joka kohdistuu syyllistettyyn eikä ehkä todelliseen kohteeseen. Näin syntyy myös harha oman pelon hallitsemisesta.

Ahdistus muuntuu hyvin luontevasti torjumiseksi. Torjumista on hyvin moninaista. Liittymisestä kieltäytyminen on aina torjumista, ilmiön perustasolla. Se voi monissa tilanteissa olla aivan luonnollista ja hyväksyttävää. Mielenkiintoisempia ovat tapaukset, joissa torjunta seuraa kätkeytyistä psykodynaamisista syistä. Usein itse torjunta, mutta varsinkin torjunnan aiheuttavat syyt ovat tiedostumattomia. Torjuminen merkitsee psykodynaamisesti pelonsekaista eristäytymistä, eristämistä tai eroamista jostakin asiasta. Ettei jokin liittymisen mahdollisuus edes nouse esiin, voi olla seurausta tiedottomasta pelosta. Ihmisessä on aina monenkirjavia pelkoja.

Torjuminen voi muuttua aktiiviseksi karkottamiseksi. Karkottaminen voi johtua esim. siitä, että liittymisen on uhkaavaa, koska liittymisen seurauksena ihminen joutuisi kohtaamaan jotain ahdistavaa itsessään. Joku voi epäonnistua liittymisissään, koska ne aina päätyvät karkoitta-

miseen.

Torjumisen käsitettä on erityisesti käytetty ihmisen sisäisen dynamiikan kuvaamisessa. Jokin tiedottomassa elävä, sinne painunut tai painettu sielunaihe on liian ahdistava kohdattavaksi. Ehkä jotkin vallat (vanhemmat, ympäristö, oikea tieto, oikea usko, yliminä jne.) eivät voi hyväksyä jonkin sielunaiheen olemassaoloa, jolloin se on ahdistava, eikä ihminen pysty näin tunnistaen ja tunnustaen liittymään oman sisimpänsä aiheeseen. Tällöin muodostuu selittämättömiä konflikteja ja paineita sisäiseen elämään.

Liittyminen on perustava ilmiö kaikessa inhimillisessä olemisessa, joten torjunnan eri ilmiöt ovat tietenkin moninaiset. Ihmisen kypsymisen kannalta on tietenkin olennaista, että pystyy liittymään omassa itsessään eläviin sielunaiheisiin, vaikka ne ovat pelottavia. Ahdistus johtuu siitä, että ihminen menettää vanhat ”turvalliset” kuvitelmat (liittymät ja pyydemuodostelmat), vaikka ne ovat olleetkin hänen kannaltaan orjuuttavia. Persoonallisuuden muutoksissa on aina omat ahdistavat hetkensä, koska täytyy luopua vanhasta. Mutta toisaalta yksilö voi täytyä ilosta onnistuessaan luomaan suhteen johonkin vapaampaan ja inhimillisesti tyydyttävämpään.

Tahdossa on kysymys pyrkimyksestä saavuttaa jotain maailmassa. Näin on luonnollista pitää tahtovan ahneuden metamorfoosina anastamista. On luonnollista, että anastaminen on yleensä yhteydessä joko vallan tai pyyteen ilmiöihin. Tahdon kuvauksessa käyttämämme sana ”hukkuminen” kuvaa tahdon alueen perusmetamorfoosia, jossa ihmisen tietoisuus tekemisestään heikkenee. Ihminen voi samastua esim. johonkin rooliinsa niin, että hänelle tulee mahdolltomaksi nähdä tai kuulla mitään muuta. Äärimmäisenä ilmiönä tämä on jo jonkinlaista autismia. Hukkuminen tehtävään tai rooliin on ilmeisesti useimmiten jonkinlaisen anastamisen seuraus, minkä johdosta itse asiassa ihminen itse

tulee anastetuksi.

Anastaminen ei välttämättä ole mitään ulkoista. Se voidaan nähdä ihmisen sisäisyydessä toimivana ilmiönä, joka on toisaalta aivan arkipäiväinen, mutta sillä on myös vakavat ulottuvuutensa. Anastaminen arkipäivässä merkitsee usein joidenkin asioiden, näkemysten, tekemisien, suhteiden, tunteiden jne. pidättämistä itselleen. Vakavia ilmiöitä syntyy varsinkin silloin, kun voidaan puhua suoranaisestä kaappauksesta, joka voi kohdistua ihmisiin, tehtäviin, asemiin, rooleihin jne. Äiti voi kaapata ("ahmaista") lapsensa saadakseen itselleen näin roolin (huolehtijan roolin). Työntekijä voi pidättää itselleen mahdollisuuden määrättyihin arviointeihin.

Kysymys ei ole anastamisen kuvaukseen käytettävistä sanoista, vaan tuon energettisen ilmiön löytymisestä. Jokainen voi periaatteessa tunnistaa itsessään sielullisen liikahduksen, jota voi luontevasti kutsua sanoilla anastaminen, kaappaaminen ja ahmaisu.

Kun ihminen tahdon näkökulmasta tarkastelee maailmaa, on siinä usein mukana myös kateutta. Kateus tuottaa luontevasti metamorfoosinaan prosessin, jota voimme kutsua mitätöimiseksi. Toinen puoli kateutta on ns. arvonieltäminen. On erittäin arkipäiväistä, että arviomme muista ihmisistä ovat kateuden synnyttämiä tai ainakin kateuden sävyttämiä. Tuskin on olemassa objektiivista kielteistä näkemystä, jota ei kateus olisi ruokkinut. Ihmisen on vaikea pidättäytyä kielteisestä arvioinnista, varsinkaan oman kunnianhimonsa suuntaisten asioiden suhteen, mutta ylipäätään "enemmän anastaneiden" suhteen.

Mitätöimisen monia ilmentymiä ei ole helppo tunnistaa ja tunnustaa omassa henkilössään. Syvimmit tämän alueen ilmiöt tahtovat jäädä meiltä tiedostamatta, niin että mitätöiminen voi olla mukana kaikessa arvioinnissamme, vaikkei se aivan avoimesti esiinnykään ja vaikka itse olemme sen

vaikutuksesta tietämättömiä. Ehkä mitätöimisessä voi nähdä jotain luonnollistakin siinä mielessä, että ihminen näin karsinee omassa maailmassaan sitä, mitä haluaa ja jaksaa pitää arvokkaana. Oman identiteetin keskeiset rakennusaineokset (näkemykset, taidot, arvostukset, omaisuus, roolit jne.) saa nostettua korkeammalle, kun kiistää joiltakin muilta asioilta ja asenteilta arvon. Kuinka usein todella kykenemme antamaan ihmisille heille kuuluvan arvon? Saatamme lähes pelkällä olemassaolollamme mitätöidä toisen ihmisen elämän.

Mitätöiminen voi olla hyvin syvälle juurtunutta. Tutkijan voi olla vaikea nähdä mitään hyvää tutkijatoverin työssä, vaikka panisi liikkeelle kaiken ”hyvän tahtonsa”. Kauteuden aiheuttama mitätöiminen toimii hyvin piilotajuisesti, vaikka tyypillisintä on tietenkin avoin hyljeksintä ja halveksunta.

Mielettömyyden kokemuksessa saattaa olla vaikeata kestää sitä, että toisilla ihmisillä näyttää olevan elämässään mieltä, joka tekee heidän elämänsä luistavaksi. Tällöin on lähellä kiusaus kohottaa mielettömyyden keskelläkin omaa arvoansa mitätöimällä muiden pyrkimykset. Mielettömyyden kokemuksen äärimmäinen metamorfoosi sielussamme on kuitenkin prosessi, jota voitaneen kutsua sanalla sulkeminen (eristäminen, ei-olemassaolevaksi tekeminen, kieltäminen, ohittaminen, älyllistäminen).

Äärimmäinen sulkeminen merkitsee jonkin asian, ilmiön, kokemuksen tai ihmisen täydellistä katoamista havainnostani tai mielestäni. Sulkemisen voi nähdä arkipäivässä toimittavan todellisuuden pelkistämisen virkaa, vaikka voimakkaana ilmiönä sulkeminen tuottaa vakavia häiriöitä esim. ihmissuhteisiin. Ei tarvitse kuin kääntää katseensa omiin ihmissuhteisiinsa, kun havaitsee, kuinka luonnollisesti sulkeminen toimii arkisessa elämässä.

Sulkeminen liittyy ihmisessä tietysti moniin muihin pro-

sesseihin, joten sen puhdasta ilmiötä on vaikeata löytää. Ehkä mitätöimistä lukuun ottamatta tahdon alueen ilmiöt ovat ylipäättänsä vaikeammin hahmotettavia; ne liittyvät niin läheisesti tietoisuuden perusrunkoon. Sulkeminen voi ilmentää liittymisen pelkoa, vallan menetyksen pelkoa, muutoksen vastarintaa jne. On syytä ylipäättään kysyä, kuinka todellista toisten ihmisten olemassaolo on meille. Voimakkaana psykodynaamisena ilmiönä sulkeminen sotkee ihmisten elämää ja mieltä.

Edellä on yritetty luonnehtia emotiologisesta avaruudesta nousevia dynaamisia prosesseja. Käytetyt sanat sinänsä eivät ehkä ole riittävän selvärajaisia, mutta sisäistä elämäänsä tunnustelemalla löytää kuitenkin näiden prosessien alkuhahmot. Prosessit itsessään ovat selkeästi toisistaan erilleen tunnistettavissa, vaikka ne kietoutuvat toisiinsa ihmisen sielunelämän loputtomissa muodonmuutoksissa.

Perusvoimien dynamiikan tiedostaminen on aina järkyttävää, koska niiden vaikutus osoittautuu jatkuvasti syvemmäksi ja määräävämmäksi kuin on jaksanut kuvitella. Lopulta voi aavistaa voivansa kohdata perusenergiat sinänsä. Sekä narsististen voimien että muiden prosessien syvyys on arvaamaton. Edellisen kuoren alta paljastuu aina uusi kehikko, jossa nämä voimat näyttäytyvät ehdottomampina ja rajumpina. On hyvä myös kysyä, kuinka pitkälle ihmisen tarvitsee olla niistä tietoinen. Tiedostaminen on onneksi aina hidas ja prosessuaalinen ilmiö.

17. Hahmollinen kolminaisuus

Ihmisen tutkimisessa ilmenee hämmästyttävästi ilmiöiden kolminaisuus. Olipa kysymys sielunlaatuisten fenomenologiasta tai dynaamisten prosessien tunnistamisesta, aina törmätään ilmiöiden kolminaiseen luonteeseen. Tämä heijastuu luonnollisen kielen sanoissakin. Usein on kielestä löy-

dettävissä samalle ilmiölle kolme sanaa, jotka luonnehtivat sen kolmea eri puolta tai toteutumistapaa.

Sielunilmiöiden kolminaisuus ilmenee hyvin monikerroksisesti. Seuraavassa yritän hahmollisesti jäsentää erilaatuisia kolminaisuuden ”virtoja” ihmisen sielunenergiassa. Samalla voimme syventää sielunelämän prosessiluonteen ymmärtämistä.

Tahdolla on jossain mielessä erottava luonne. Tämä näkyy jo siinä, että teko on aina jokin erityinen teko todellisuudessa. Se rajaa ainakin sillä hetkellä muut teot pois. Tekojen mahdollisuuksiahan on periaatteessa ääretön määrä. Tekemisen seurauksena saadaan aikaan jotain erityistä ajassa ja paikassa. Tekeminen on siis erottamista. Joskus se merkitsee jotain peruuttamatonta.

Tahdon erottava luonne ajattelun piirissä näkyy käsitteen muodostumisessa. Juuri käsite ajattelun piiriin kuuluvana ilmiönä on erottava, vaikka se sisältää toisaalta ajattelun oleukseen kuuluvaa yleisyyttä. Käsitteet tekevät erotuksia todellisuuteen, tosin yleisiä erotuksia.

Jo fyysisessä olemuksessaan ihminen on erillinen, erottuva. Näin tahto liittyy läheisesti juuri fyysisellä kehollamme aikaansaatuun, ja aikaansaannoksetkin ovat siis tavalla tai toisella fyysisiä. Ihminen voi tietysti tahtoa jotain yleistä, esim. rikkautta, mutta tyypillinen tahdon ilmaus perustasolla on ”tahdon tuon”. Tahto erottaa jonkin itselleen. Näin on ymmärrettävää, kuinka keskeisesti ihmisen minuus, tahto ja identiteetti liittyvät toisiinsa.

Tahdonomainen toimii ajattelussa muodostaen käsitteitä, mutta toisesta näkökulmasta katsottuna yleensä ajattelun ponnistuksessa, jonka tärkeä tulos on juuri käsitteiden ”erottuminen”. Käsitteet ovat toisaalta muistinomaisia olemukseltaan. Tahdolla täytynee näin olla läheinen yhteys muistin ilmiöön. Muistaminen on tahdonomainen funktio, koska muistaminen on jonkin erottamista kokemuksesta

muistoksi, muistumaksi. ”Muistin tahto” toimii varsin tiedottomasti, kun se liittyy välittömästi esim. havaintoihin (jotka nekin erityisyydessään ovat lähellä tahtoa). Huono muisti johtunee häiriöistä tahtovassa orientaatioissa, ehkä myös kyvyttömyydestä irrottautua mieltä vallassaan pitävästä pyrkimyksestä johonkin muuhun (hajamielisyys).

Ajattelun fenomenologisessa rakenteessa tahto siis näkyy erityisesti käsitteen muodostumisessa. Tunteen fenomenologiassa aihe merkitsee tahdonomaista. Aihe merkitsee motivaatiota ja tahdonomaista kiinnittymistä johonkin tyydytykseen.

Tahdon fenomenologiassa juuri teko edustaa puhtaimmin tahdonomaista. Fenomenologisten kolmioiden (ks. päälukua SIELUNELÄMÄN FENOMENOLOGIA) tahdonomaiset kärjet muodostavat näin oman kolmionsa, jossa kärkinä ovat käsite, aihe ja teko. On erittäin hedelmällistä tunnustella tätä kolmiota, koska se luo puhtaimman vaikutelman tahdonomaisesta kiinnittymisestä johonkin tekevään ratkaisuun, johonkin erotettuun.

Kuvio 14. Tahdonomaiset sielunlaadut.

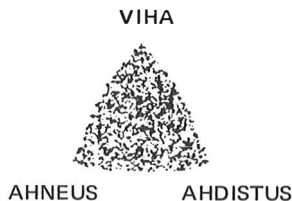
Pysyttelemme toistaiseksi tahdonomaisten ilmiöiden parissa. Seuraavassa tarkastelemme dynaamisten kolmioiden (ks. tämän pääluvun alkua) tahdonomaisia kärkiä.

Ajattelun dynamiikkaan kuuluu viha. Viha on tahdonomainen tunne erityisesti motiivina (aiheena). Samalla se merkitsee eroamista, irrottautumista, riippumattomuutta.

Tunteelle tyypillisesti viha voi myös yhdistää ihmisen johonkin esim. yhteiseen vihaan. Viha liittyy ihmisen aina myös jollain tavalla vihattavaan kohteeseen, koska tuo kohde on hänelle kaikkea muuta kuin yhdentekevä. Usein vasta käsiteltynä ja tasaantuneena viha merkitsee lopullista vapautumista. Se on sisäisten prosessien aikana esiintyvä tunne, joka on mukana eroamisen dynamiikassa.

Tunteen ja liittymisen dynamiikkaan kuuluu tuskainen ahdistuneisuus. Ahdistuneisuus on myös tahdonomainen, erottava tunne. Vaikka se on merkki liittymisestä johonkin (usein tiedottomaan pyyteeseen), on se myös erottava tunne. Ahdistuneisuus pakottaa ihmisen suurempaan tietoisuuteen, erottamaan itsensä jostakin edellyttäen ettei ahdistuneisuus ole kohtuuton, jolloin se voi myös sammuttaa tietoisuutta. Ahdistuneisuus merkitsee yksinäisyyttä tai ainakin yksinäisyyden tunnetta.

Tahdon dynamiikassa juuri saavuttava ahneus, roolin anastaminen on luonteeltaan itselleen erottavaa tahtoa. Näin voimme selkeyttää kuvaamme tahdon ja tahdonomaisen dynamiikasta sielunmaisemassamme. ”Tahtovan kolmion” kolme kärkeä muodostavat ahdistus, viha ja saavuttaminen.

Kuvio 15. Tahdonomaiset sielunvoimat.

Paneutuessamme näihin sielunvoimiin voimme hyvin elävästi tunnistaa tahdon funktioiden kierron ihmisessä. Kolmion voi ymmärtää esim. siten, että ahdistus on syy toimin-

taan pakenemiseen. Toiminnassa on tiettyä aggressiivisuutta, ja ahdistus on merkki siitä, että maailma ei tyydytä kokemustani. Tämä kehä on todella tulkittavissa eräänlaisena kiertona, joka voi vangita ihmisen sisäiseen umpikujaan, jossa pelätään kohtaamista ja pysähtymistä, samalla kun tuhoava viha kasvaa koko ajan. Tahtovan kolmion voi tulkita tietysti hyvin monella tavalla.

Tunteella voi sanoa olevan yhdistävän luonteen. Tunne itsessään merkitsee liittymistä, yhdistymistä, yhteydessä olemista, vastavuoroisuutta, ei-erillisyyttä. Kun tunto-olemus käsitetään laajasti kaiken laadullisen kohtaamiseksi sekä ulkoisessa että sisäisessä ”aistimisessa”, on tunto-olemus nimenomaan yhteyttä maailmaan.

Varsinkin näköaistimuksessa ovat esineet ”rinnakkain”, ”yhdessä”, ”lähekkäin” ja erilläänkin ylipäätään saavutettavissa havainnon kautta. Näin havainto on se, joka mahdollistaa jonkun suhteen näkemisen esineiden välillä. Ajatus löytää tämän suhteen, joskus ”lainkin”, joka vallitsee havaintojen välillä, mutta ilman aistimuksen esilläpitävää luonnetta ei yhteyden näkeminen olisi mahdollista. Mielikuvat, mielteet edustavat havaintoja silloin, kun aistimukset eivät ole läsnä.

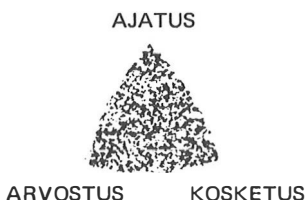
Ihminen kohtaa maailmaa myös elämysten ja tunteiden avulla tai kautta, ts. maailma on olemassa tunteissa ja elämyksissä. Tunne luo kokonaisvaltaisuutta kokemukseen ja tekee näin ajatusten muodostumisen (käsitteiden yhdistymisen) ylipäätään mahdolliseksi. Ajatukset nousevat aina kohtaamisessa elävistä elämyksistä. Tunnoilla ja elämyksillä (ja havainnoilla) me tunkeudumme maailmaan ja ajatuksin me jäsenämme käsityksiä kohdatusta. Kuuntelemalla ihmisiä huomaa heidän yleensä kertovan vain tuntumiaan maailmasta tai ajatuksista, joita he ovat kehittäneet menneistä tuntumista. Tämä ei ole ristiriidassa kriittisen rationalismin kanssa, vaan osoittaa sielun fenomenologiasta

tosiasian.

Ajattelun fenomenologiassa ajatus on tunnonomaisin, yhdistävin osa. Ajatus maistaa, tunnusteleo maailmaa. Ajatukset maalaavat maailman. Tämä puoli ajattelua on myös elämyksellisesti tavoitettavissa.

Tunteen fenomenologiassa kosketus merkitsee yhteyttä maailmaan. Kosketus on nimenomaan tunnonomainen ilmiö. Ilman sitä emme olisi lainkaan maailmassa.

Tahdon rakenteessa tunteenomaista ilmentää arvostus. Näin olemme löytäneet tunteenomaisten kolmion perusosat ajatuksen, kosketuksen ja arvostuksen. Olemme löytäneet kolmion, jossa ilmenee maailmaa syyleivää erityistä täyteyttä. Siinä ilmenee vahvan ja täysipainoisen liittymisen perusainekset, mutta yhtä hyvin liiallisen maailmaan uppoamisen mahdollisuus.

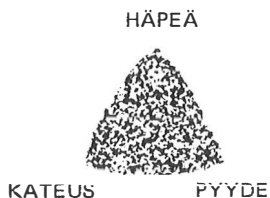
Kuvio 16. Tunteenomaisten sielunlaadut.

Ajattelun dynamiikassa häpeä on tunnonomaisin, vaikka se toimii myös tahdonomaisten motivoijana (aiheuttajana). Häpeä on merkki yhdistymisestä johonkin, nimenomaan yhdistymisestä valtaan, oli pa kysymys ulkoisesta tai sisäisteyttä vallasta. Siksi se onkin sosiaalinen perustunne. Häpeä merkitsee usein myös kietomista, kuten edellä esitettiin. Häpeän olemassaolosta seuraa, ettemme koskaan voi olla erillisiä, vaan yhteenliitettyjä.

Tunteen dynamiikassa pyyde ilmentää puhtaimmin tunteenomaista laatua. Pyyteellisuuden olemukseen kuuluu jo

itsessään yhdistyminen. Kuten edellä esitimme, voi pyyteellisyys (yhdessä muiden aiheiden kanssa) aiheuttaa myös takertumista. Sana ”pyyde” on samaa kantaa kuin sana ”pyytää”, jolla on kaksi eri merkitystä.

Tahdon kolmiossa edustaa tunnonomaista kateus. Sillä onkin vahva yhdistävä, jopa sitova olemus. Kateuden motiivoiva luonne on tietysti merkittävä, mutta olennaista on ihmisen yhtyminen tämän sielunenergian kautta maailmaa omistaviin rooleihin.

Kuvio 17. Tunteenomaiset sielunvoimat.

”Tuntevan kolmion” kolme kärkeä muodostavat häpeä, kateus ja pyyteellisyys. Tässä on tunnistettavissa kierre, joka vie ihmistä kohti loputonta itsevoitelua (pelkistetysti nautintoa). Häpeä omasta tilasta voi olla jatkuvasti puhkeamassa tajuntaan, mutta samalla kadehditaan kaikkia, jotka ottavat suuremman tyydytyksen elämästä. Voimme tavoittaa tässä kuvan elämästä, jonka äärimmäisissä muodoissa on irstailua ja elostelua. Kuvion voi tietysti tulkita monella tavalla.

Voimme verrata tunnetta ja tahtoa eräästä näkökulmasta. Tuntojen aiheellisuus pyrkii sitomaan ihmistä. Tietoisuusilmiönä tahto puolestaan merkitsee kykyä ottaa etäisyyttä sielunilmiöihin nähden. Ihminen voi ”kahdentaa” mielensä, muodostaa sisäisessä todellisuudessa tarkastelun kohteen ja tarkastelijan. Tämä on tyypillistä kaikelle heräälle, eksistentiaaliselle maailman kohtaamiselle. Ilman liit-

tymistä ihmisellä ei olisi yhteyksiä maailmaan, mutta tässä liittymisessä herääminen merkitsee hänelle aivan uusia tietoisuuden mahdollisuuksia. Minuus ja tahto muodostavat tietoisuuden alkuaiheen, tunnot sen aineksen ja ajatukset tietoja siitä.

Kun tahdolla on erottava ja tunteella yhdistävä funktio, on ajattelulla hallitseva funktio. Luonnollisesti kaikki todellisuuden jäsentäminen (esim. valta) on luonteeltaan hallitsevaa. Käsitteillä ajattelu pyrkii (tahdonomaisesti) läpäisemään todellisuuden, mutta ennen kaikkea pyrimme ajattelullamme ymmärtämään (käsittämään) maailmaa. Aina-kin me elämme kuin ymmärtäisimme. Käsittämisen pyrkimys ja hallitseminen kuuluvat ihmisen ehjään kokemukseen. Ymmärtäminen (todellisuuden läpäiseminen ajatuksin) on niin alkukuvanomainen ilmiö, että sitä on vaikea selittää. Ajattelun läpäistessä todellisuuden muodostuvat ikään kuin luotteet, joilla me toisaalta yhdistymme maailmaan.

Tunteen fenomenologiassa ajattelunomainen ilmenee merkityksessä. Yksinkertaisimmillaan tunnistamme sen välittömästi. Tunne kantaa merkityksellisyttä. Maailma on merkityksellinen tunteiden vuoksi. Jos tunteet ovat epäselviä ja hämääriä, tulevat ne hallituiksi, kun ymmärrämme niiden merkityksen.

Tahdon rakenteessa päätös ilmentää selvimmin ajattelunomaista. Päätös merkitsee jonkin asian jäsenyvää kirkastumista. Sekin on jotain alkukuvallista alkuperäisyydessään. Päätöksen syvintä syntyä on vaikea jäljittää, vaikka sen (syntyneen ratkaisun) voivat tehdä ymmärrettäväksi monet vaikuttavat sielunaiheet. Kuitenkin päätökseen voi liittyä vahva alkuperäisyys ja henkinen selkeys. Päätöksin ihminen todella hallitsee elämäänsä.

Ajattelunomaisiin sielunvoimiin kuuluvat näin ymmärtäminen, merkitys ja päätös. On helppo tunnistaa tässä kol-

miossa jäsentyneen elämän peruskuvio.

YMMÄRTÄMINEN

PÄÄTÖS

MERKITYS

Kuvio 18. Ajattelunomaiset sielunlaadut.

Ajattelun dynamiikassa valta edustaa ajattelua puhtaimmillaan. Tunteen kolmiossa sitä edustaa pelko. Pelko aiheuttaa tarkkaavaisuuden ja arvioinnin (ajattelun) voimistumista. Pelko panee meidät ennakoimaan, mitä mahdollisesti saattaisi tapahtua. Siinä on selvästi ajattelunomaisia sisäistä liikettä, vaikka se sellaisenaan on tietenkin tunne.

Tahdon kolmiossa mielen, mielekkyyden kaipaaminen (mielettömyyden kokemus, tyhjyys, hätä) on lähinnä se, joka muistuttaa ajattelunomaista pyrkimystä. Jo sanat mieli ja mielettömyys ilmaisevat tämän asian. Mielen löytymisessä on aina kyse (tietoisesti tai tiedottomasti) ajatuksen jäsentävästä voimasta, vaikka itse ilmiö onkin prosessi, jossa nimenomaan tahto kirkastuu. Mukana on usein myös jokin tunnonomainen peruskokemus, koska tahdon löytymisessä me saatamme koskettaa jotain, joka aukaisee tahtoa. Näin saadussa ”ajattelevassa kolmiossa” kärjet muodostuvat mielettömyyden tunteesta, pelosta ja vallasta.

VALTA

MIELETTÖMYYS

PELKO

Kuvio 19. Ajattelunomaiset sielunvoimat.

Tässä kuviossa on elämyksellisesti tunnistettavissa ajattelun pyörre, joka on päässyt riehaantumaan omaan sisäiseen ruokintaansa. Ajattelu on saattanut kohota vallanomaiseen loistokkuuteen ja täydellisyyteen, mutta sitä jäytää kohtaamisen pelko ja syrjään sysätty aavistus ajatuksen liikkeen epämielekkyydestä. Ehkä vahvaan ajattelevaan elämään aina liittyy pelokkuutta ja mielen katoamisen mahdollisuus, ainakin, jos viljelee elämässään vain ajattelua. Muiden sielunvoimien tasoittava voima voi jäädä vähäiseksi. Pelko on ilmeisesti tärkeämpi ajattelun motiivi kuin on osattu kuvitella, silloinkin kun se jää tiedottomaksi sisäiseksi vireeksi. Ehkä ihminen ajattelee syvimmiltään paljon pelosta, eikä pelkästään siksi, että etsii elämälle mieltä. Edeltävää kuviota voi tietysti tulkita monin tavoin.

Siirrymme lopuksi uuteen näkökulmaan ajattelun suhteen. Ajattelu on eräänlainen menneisyys-voima. Ajatuk-sissa me yleensä kannamme kohtaamisiemme tuloksia, saavutettuja käsityksiä. Me jäsennymme kohtaamaamme ja tulevaisuuteen sen ajatusvaraston avulla, jonka olemme omaksuneet kokemuksistamme (omista tai muiden kokemuksista, opetuksesta). Ajattelu on menneisyydestä tulevaisuuteen kantava voima. Sellaisenaan se edustaa lähinnä menneisyyttä.

Ajattelu pyrkii jäljentämään todellisuutta tietoisuudesamme. Meillä on kuva maailmasta mielessämme. Ajattelussa me luomme uudestaan sen, mitä olemme maailmassa kohdanneet. Tunnoissa ja havainnoissa maailmaan on lii-tytty, ajattelussa se on myöskin ”otettu haltuun”. Ajatteluu näkee maailmassa olemuksia ja lainalaisuuksia.

Kun ajattelu ottaa haltuun, olennaistaa maailmaa, se ei voine olla jotain ”tyhjää hyrinää” ihmisen mielessä, vaan kyseessä täytyy — ainakin syvimmissä aspekteissa — olla jokin aito todellisuuden koskettaminen. Tämä todellisuuden koskettamisen elämys on antanut joillekin filo-

sofeille aiheen uskoa, että ajattelussa me tavallaan osallistumme luomiseen, elämyksellisesti olemme suorastaan luomassa mukana. Tämän voi ymmärtää, kun oivaltaa, että tunnot mahdollistavat ajatusten kutoutumisen. Syntyy myös kokemus siitä, että maailman rakennuksen itsessään on oltava ajatuksen kaltaista. Voimme siis ajattelussa olla ikään kuin osallisia maailman rakennukseen ja rakentumiseen (usein hengeksi kutsuttuun maailman perusenergiaan).

Esitetyn kaltaiset kokemukset voivat syntyä siitä, että ihminen on erityisen tietoisesti herännyt ajattelussaan. Tyypillistä on, että ihminen vain ajattelee, elää ajatuksissaan, tietämättä sitä. Kuitenkin tietoisuuden herääminen voi nostaa aivan toiselle energeettiselle tasolle minkä tahansa sielunilmiön, näin myös ajattelun.

Tietoisuuden herääminen pysähtyy tuskin vain ajattelun rationaalsiin funktioihin, kuten usein filosofian ja tieteen parissa on. Sillä on taipumus edetä syvemmälle ajattelun fenomenologiseen rakenteeseen, ja tämän seurauksena voi tietoisuutemme herätä myös ajattelun tahdon- ja tunnonomaisissa rakenteissa.

Tietoisuuden herääminen ajattelun tunnonomaisten funktioiden piirissä aiheuttaa elämyksen siitä kuin koskettaisi luovuuden alkulähdettä, ”syntyjä syviä”. Tunteen aiheenomaisuuden vuoksi ”yhdessäluomisen” tunto voimistuu. Äärimmäinen ajattelun tietoisuuden ilmiö on se, että alkaa lähestyä itse alkukuvaa tai ideaa, joka aukeaa ilmiön takaa. Tällöin olemme jo syvällä ajattelun tahdonomaisessa funktiossa. Tahdossa on kysymys aidoimmin luomisesta. Tahto on tulevaisuus-voima.

Tulevaisuus-voimana tahto aukeaa tulevaisuuteen. Me pyrimme tietysti hallitsemaan tulevaisuuttamme ajatuksin, mutta tahtoon ja tekoon liittyy aina arvaamattomuutta, uuden esiinpuhkeamista. Tahdossa on kysymys jonkin ei-

olemassaolevan synnyttämisestä, eikä syntyhetkellä voi aina tarkoin tietää, mitä todella syntyi.

Ajattelunsa kehityksen myötä ihminen voi alkaa tuntea, että hän omassa sisäisyydessään ja omalla sisäisyydellään osallistuu vahvasti maailman tapahtumiseen. Näin myös herää vastuullisuus oman sisäisen maailman tilasta. Ajattelun tiedostamisen joissain vaiheissa voi kokea, että ajattelulla on vain kuvaluonne, ei todellisuusluonnetta. Tämä on tiettyyn rajaan asti totta, mutta tietoisuuden herääminen ajattelun tunteen- ja tahdonomaisissa funktioissa herättää myös tiedostamaan ajattelun todellisuusluonteen.

Syvä psykodynaamis-metafyysinen kysymys on, miksi ihmisen mieli ei ole suorassa, ”valheettomassa”, heijastavassa suhteessa maailmaan, vaan tahtoo luoda oman persoonallisen kuvan siitä. Juuri sielun narsistiset voimat rakentavat henkilöstä persoonallisuuden, jolla on suhteellisen itsenäinen sielunelämä irrallaan muusta maailmasta. Syntyy erillinen sielu. Samalla kuitenkin myös syntyy hyvin vahva ja läpikäyvä mahdollisuus erehtyä.

KULTTUURIN JA HENGEN DYNAMIIKASTA

Ihminen on monikerroksinen olento. Olisi väärää madaltamista, jos katselisimme vain ihmisen raadollisuuteen, hänen psykodynamiikkansa kyseenalaisimpiin voimiin. Ihmisessä elää paljon myös hyvää ja kaunista, ja sitä on opittava tunnistamaan.

Kun tietomme ihmisen sielunvoimista kasvaa, olisi sen vastapainona lisääntyvä myös tiedon ihmisen henkisestä ja kulttuurisesta olemuksesta. Ehkei meidän olekaan syytä tarkastella ihmistä aina psykodynaamisesta näkökulmasta, vaan nimenomaan kulttuuris-henkisestä näkökulmasta. Näin varsinkin kasvatuksessa, jossa yritetään viljellä ihmistyden parhaita puolia.

18. Ihmisen tunnistaminen

Tutkimuksen alussa luonnehdittiin niitä ajatuspaatoksia, joiden piiriin nykyajan ihminen väistämättä joutuu. Jokaisella ajalla on aina jokin yleispaatos, joka pyrkii sävyttämään kaikkea ihmisen kokemusta ja suhtautumista, ts. muodostamaan valtaa yli ihmisten mielen. Oman identiteettinsä hyväksyttävyyden vuoksi ihmisellä on vahva kiusaus ajautua tähän yleiseen paatokseen. Johonkin kulttuuriseen ilmaperiin ihmisen on luonnollisesti pakkokin kasvaa, sillä kehitys tapahtuu liittymisten kautta. Ajan paatokset koskettavat aina ihmisen mieltä, sitä ei juuri voi välttää. Eristäytyminen ajan paatoksista voi merkitä yhteyden puutetta ja omien mahdollisuuksien kadottamista.

Nykyajan paatosta voi luonnehtia esim. materialistiseksi, reduktionistiseksi, rationalistiseksi ja informaattiseksi. Koska kyseessä on väljä ja monimuotoinen, vaikkakin aivan kiistattomasti vaikuttava ajatusvalta, sitä voi yrittää vain luonnehtia. Edellä käytetyissä sanoissa on oma myönteinen puolensakin, joten ne ovat vain suunnan osoittajia. Olennaista on tunnistaa tämän päätöksen kosketus omassa sielunelämässä.

Aikaan kuuluva ”kova rationalismi” merkitsee kyynistä suhtautumista ihmiseen. Näin siitä huolimatta, ettei kovan rationalismin edustaja katsoisi itse olevansa luonteeltaan kyyninen. Ajattelun päätös on osa ihmisen persoonallisuutta, yksi sielunelämän muotoja. Näin kyynisyys on ajatus-tavan kautta kuitenkin osa ihmistä, vaikka hän ehkä tahtoisikin muuta. Kyyninen ajatusvalta sävyttää usein jokaista ”suun avausta”, lausuntoa, puhetta ja selontekoa.

Kyynisoiva ajatusvalta on aiheuttanut sen, että ihmisen tunnistaminen on käynyt vaikeaksi. Tosin tämä ei koske kaikkia puolia ihmisessä. Erilaiset psykodynaamiset ajattelutavat leviävät juuri nyt voimakkaasti kaikkialla yhteiskunnassa. Tällainen ihmisen tunnistaminen auttaa ihmisiä ja yhteisöjä, mutta se voi sisältää myös oman uuden kyynisyyden vaaransa, jos sitä ei olennaisesti täydennetä muulla ihmisen tunnistamisella.

Tieteellisen ajattelun rationalistinen päätös on antanut ihmiselle mahdollisuuden tietoiseen suhteeseen omiin sielunlaatuihinsa ja -energioihinsa. Ideologinen paine on vain rajoittanut näköaloja. Jotta emme alistuisi jonkin teoreettisen päätöksen välikappaleeksi, on pyrittävä ylläpitämään ja kehittämään suoran tunnistamisen kykyä. Ajatusvallat eivät saisi kaapata ihmisen henkilöä käyttöönsä, vaan ajattelua olisi pyrittävä viljelemään tunnistamisen avajana ja kohdatun jäsentäjänä. Näin ajattelu käsitetään sielunelämän aidoksi jäseneksi ja keskeiseksi voimaksi ihmisen jäsenyydessä

itseensä ja ympäristöönsä.

Ihmisen tunnistamisessa on edetty psykodynaamisessa ajattelussa tavallaan ihmisen raadollisuuden suunnassa. Mutta voidaan kysyä, milloin ja missä tapauksessa se on ihmisen elämää edistävää. Tämän tutkimuksen lopuksi lähdenkin etsimään sellaista ihmisen tunnistamista, jolla olisi selvästi myönteinen merkitys ihmisyyden kehittymisen kannalta.

Sielun dynamiikassa on lainomaisia energioita, jotka muokkaavat ja muotoilevat sitä, mutta ihminen olisi täysin avuton sielunvoimiensa suhteen, jos hänessä ei olisi muitakin, ”korkeampia” energeettisiä laatuja (vaikka nekin voivat olla vahvasti ehdollistuneita sekä psykodynaamisesti että sosiaalisesti). Käytännössä, elävässä arkisessa kulttuurissa tätä ei tietysti koskaan ole unohdettu. Kulttuurin sitkeä eetos jaksaa kauan ylläpitää kulttuurin henkistä jatkuvuutta huolimatta uusista teoreettisista päätöksistä. Teoreettiset päätökset ovat olleet viime aikoina kyvyttömiä ottamaan huomioon ihmisen henkisyttä, tunnistamaan ihmisen kokonaisuutta.

Kulttuurin ulottuvuudet ovat moninaisia. Seuraavissa luvuissa esitellään eräitä kulttuurin ylläpitämiä tärkeitä virikkeitä ihmisen sielunelämälle. Kulttuurilla ymmärretään tässä kaikkia niitä virikkeitä, jotka muuntavat ja kehittävät ihmisen sielunelämää suuntaan, jonka voi tunnistaa jotenkin peri-inhimilliseksi. Kulttuuriin (henkisen viljelyyn) voi laskea kaiken sen, mikä vaikuttaa inhimillistävasti ihmisen kokemukseen: tavat, normit, arvot, taiteet, tieteet, uskonnon, filosofian jne. Kulttuurin tehtävänä on viljellä ihmisen sielunenergioita henkistäen niitä.

Mitä on kulttuurin viljelemä perusinhimillinen (jossain määrin psykodynaamisesti inhimillisen vastakohtana), on tunnistamiskysymys. Perusinhimillisen tunnistamista voidaan pitää ihmisen elämäntehtävän yhtenä osana. Itse

kukin voi saavuttaa tästä perusinhimillisestä joitakin puolia. Kulttuuri-ilmiöt kantavat virikeaineistoja, joita välttämättä tarvitsemme, jotta henkistävät prosessit voisivat lähteä meissä liikkeelle. Kasvatuksella on tässä tärkeä tehtävä, samoin kuin kulttuurisella ympäristöllä ylipäättään.

Erytisesti taiteet pyrkivät välittämään elämyksiä, jotka voivat vaikuttaa olennaisesti sielulliseen kypsyymiseen kohti perusinhimillistä. Kysymys on tietysti myös siitä, kuinka ihmisen sielullinen kykenee vastaamaan, ottamaan piiriinsä nämä virikkeet. Kasvatuksen, kulttuuriympäristön ja henkisen ilmapiirin tulisi valmistaa ihmistä ottamaan vastaan kulttuurisia virikkeitä. Maailmankatsomuksen paatos voi olla estävä sekä kokijan että tekijän kannalta.

Löydämme itse asiassa jälleen kolmiportaisen prosessin. Kohtuullisella vaivalla ihminen pystyy tunnistamaan itsessään jonkin sieluntilan tai prosessin. Tosin meissä on sielunaiheita ja -muodostelmia, joiden tavoittaminen voi osoittautua mahdottomaksi. Tunnistamisesta aiheutuu yleensä sisäisen kehitysprosessin käynnistyminen, minkä seurauksena ihminen kykenee myös tunnustamaan tämän ilmiön osallisuuden olemuksessaan. Tunnustaminen on olennaisesti muuta kuin pinnallisempi tunnistaminen, joka on tietysti kaiken lähtökohta, mutta joka sellaisena ei välttämättä merkitse mitään muutosta.

Sielunilmiön tunnistaminen edellyttää aivan ilmeisesti jo jotain ihmisen sisäiseltä elämältä. Sielunelämässä tapahtuu liikkahdus, jolla usein on merkitystä ihmisen vapauden ja riippumattomuuden kokemuksen kanssa. Tosin vasta tunnustamisen seurauksena (johon liittyy aina eksistentiaalisia tunteita) sielunilmiö alkaa jäsentyä uudella tavalla ihmisen sisäisen elämän kokonaisuuteen. Tämä jäsentyminen on itse asiassa merkityksellistä vain, jos moraalisen henkiset energiat työskentelevät ihmisen persoonassa.

Kun ihminen kykenee tunnistamaan ja tunnustamaan sie-

lunprosessejaan, voi tietysti ajatella hänen vain alistuvan jollekin uudelle tai nyt uudella tavalla vaikuttavalle moraaliselle ajatusvallalle. Käytännössähän erilaiset moraaliset päätökset (lapsuudessa sisäistetyt tai muuten ympäristöstä omaksutut) aina ottavat osansa meistä. Olennaista on kuitenkin se, että samalla kun ympäristö tahtoo ehdollistaa meidät määrättyihin moraalisiin sisältöihin, se myös herättää meissä moraalisen henkisen kokemuksen kyvyn. Koska ihminen elää yhteisöjensä moraalissa päätöksessä ja eetoskäsityksessä kiinteästi, merkitsee se toisaalta sitä, että hänessä työskentelevät henkiset-kulttuuriset ulottuvuudet. Muussa tapauksessa ei ihmisessä voi tapahtua kehittyvää sielunelämän jäsentymistä. Ihmisen vapaus on aina suhteellista, mutta parhaimmillaan hänessä ovat henkiset kehitysprosessit käynnissä. Vain henkiset pyrkimykset voivat lopulta taata ihmisen itsenäistymisen.

Ongelmana on tietysti se, että kulttuurin viljelemät hienostuneet kokemukset eivät suinkaan ole helposti kuvattavissa. Kysymys onkin kyvystä tuottaa ja kohdata niitä. Kaikki ymmärtäminen edellyttää jotain sielunliikettä ihmisen sisäisessä maailmassa. Näin silloinkin, kun on kysymys hyvinkin havainnollisista tieteistä. Ihmiselle ei voi väkisin opettaa mitään, mihin hänen sisäisyytensä ei jotenkin reagoi. Toisaalta ihmisen sielunelämän sisäiseen luonteeseen kuuluu, että se aina vastaa virikkeisiin jollakin tavalla. Mutta mitä epähavainnollisempiin kohtaamisen laatuihin edetään, sitä enemmän on kysymys ihmisen sisäisyyden herättämisestä vastaanottamaan vaikutteita. Kulttuurin mahdollisimman monipuolinen viljely on se avain, joka pyrkii säilyttämään ihmisen sielunelämän vastaanottokyvyn kaikelle inhimillisesti kohdattavalle. Kasvatuksen tulisi viljellä kaikkia inhimillisen sielunelämän henkisesti-energeettisiä mahdollisuuksia.

Ihminen joutuu elämään aina rajallisissa ja erityisissä mah-

dollisuuksissa. Osa rajallisuudesta johtuu yksilöllisen psykodynamiikan luomista puitteista. Juuri kulttuuriolentona ihminen kuitenkin ylittää rajallisuuttaan ja pääsee koskettamaan oman persoonansa ylittävää inhimillistä. Tämä ei tietenkään merkitse, etteikö psykodynamiikka välttämättömänä energeettisenä sielunavaruutena aina sekoitu myös korkeimpiin inhimillisiin kokemuksiin, mutta henkinen viritys ihmisen sielunelämässä ei silti ole merkityksetöntä. Syvimmän ja vapauttavimman oivalluksen tai henkisen kosketuksen hetkellä tahtovat tietysti narsistiset voimat aina ottaa osansa tuosta kokemuksesta. Kuitenkin vasta kulttuuri tekee ihmisestä ihmisen ja on aina tehnyt. Näin aivan inhimillisen elämän perustasoilla, puhumattakaan korkeammista kulttuurisista virikkeistä.

Psykodynamiikassa itsessäänkin on vastakkaisia ja tasapainottavia voimia, mutta vain ihmisen ulkopuolelta tulevat yhteisölliset ja kulttuuriset virikkeet luovat loppujen lopuksi ihmiselle mahdollisuuden olla hereillä suhteessa häntä kuljettaviin ja raastaviin voimiin. Kaikki nämä vaikutussuhteet ovat äärimmäisen monimutkaisia. Tärkeätä on kuitenkin oivaltaa henkis-kulttuuristen virikkeiden olennainen merkitys ihmisen kamppailussa kohti perusinhimillistä. Kulttuuristen virikkeiden vaikutushan alkaa heti varhaisimmasta lapsuudesta, ensin hyvin kokonaisvaltaisesti. Aikuisuuteen edetessä kulttuuristen virikkeiden vastaanottokyky hienontuu ja hienostuu jatkuvasti.

Kulttuurisia virikkeitä voidaan niitäkin käyttää ja aina käytetään myös kyseenalaisesti, mutta inhimillinen elämä on tuohon tuomittu ilman pyrkimystä täydellistyvään ja jatkuvasti uudistuvaan kulttuuriin. Korostettava on erityisesti sitä, että ihmisen viljelyn potentiaaliset edellytykset ovat hänessä itsessään. Kulttuuriset virikkeet eivät ole väkisin luotuja ihmisen sivistämiseksi. Niiden ylyksilöllinen luonne edellyttää kuitenkin yhteisön taholta tulevaa

herätystä. Niinpä yhteisö vaalii ihmisen yksityisyyden ja itsekkyuden ylittäviä arvoja. Koska niiden syvin mahdollisuus on kuitenkin ihmisessä, voidaan ne löytää vain tunnistamalla ihmistä, ihmistä kulttuurisissa yhteyksissään ja kulttuuri-ilmioiden käyttäjänä. Kulttuuri parhaimmillaan on ihmisen sielullis-henkisten energioiden mahdollisimman monipuolista viljelyä.

19. Kärsimys ja osallistuvat sielunilat

Tähän mennessä olemme käsitelleet lähinnä ihmisen sielullista perusavaruutta ja sielunprosesseja. Ihmisen sielunelämässä perusilmiöt saavat kuitenkin sellaisia kehittyneempiäkin muotoja, jotka ovat saaneet kehityksensä alkusäyksen ympäristön kulttuurisista virikkeistä. Aloitamme kuvauksen hyvin luonnollisista muuntumista ja etenemme seuraavissa luvuissa kohti henkisempiä sisältöjä. Ihmisessä on siis psykodynaamisia perusolottuvuuksia, jotka eivät voi puuttua. Mutta sen lisäksi kulttuuri voi herättää ihmiseen kätkeytyviä sielullis-henkisiä potentiaaleja. Kulttuuri kantaa siis jotain arvokasta ja ihmisen olemukseen kuuluvaa.

Eksistentiaaliset tunteet (kuten muutkin perusdynamii-kan ilmiöt) ovat jotain, mikä kuuluu alusta lähtien ihmisen sielulliseen varustukseen, vaikkakin nämä tunteet aukeavat ja heräävät ympäristön vaikutuksesta. Ne ovat myötäsytisistä mahdollisuuksina olemassa, sikäli kuin ihminen ei ole kehittynyt vajavaisesti. Eri asia on se, että nämä tunteet voivat olla vahvastikin torjuttuja, mutta niiden ehdoton puuttuminen on rinnastettavissa fysiologiseen kehitysvammaan.

Kaikki perusdynamii-kan ulkopuolelle menevä voidaan jo selvemmin laskea syntyneen ihmisen yhteydestä muihin ihmisiin, vaikka lähellä dynaamista perustasoa olevat ilmiöt

tuntuvat edelleen hyvin luontevasti ihmisen perusoluttuuksiin kuuluvilta. On kuitenkin syytä hakea tunnustelun ympäristön henkisesti herättävää vaikutusta, vaikka tuo vaikutus on niin välitön, että sitä on vaikea erottaa.

Häpeä merkitsee tietoisuutta ihmisten ja yhteisöjen edellyttämistä muodoista ja toisaalta noudattamisen painetta. Syyllisyys on häpeää koostuneempi ja monimutkaisempi tunne, jossa on jo mukana tietoisuus tekojeni (myös ajatusten ja tunteiden) seuraamuksellisuudesta. Häpeä on ikään kuin primitiivisen välitön sielun energia. Syyllisyys taas on heränneen tietoisuuden reaktio. Laadullisesti häpeän ja syyllisyyden välillä on tunnistettavissa selvä ero, vaikka syyllisyyttä voidaan pitää häpeän kehittyneenä metamorfoosina. Häpeä on varsin reaktiivista, kun syyllisyydessä on jo henki- sen aktiivisuuden leimaa.

Syyllisyys merkitsee sitä, että ympäristössä on elänyt moraalisia muotoja ja moraalisia ilmauksia ja että nämä ovat herättäneet ihmisessä jonkin uuden energian. Ilmeisesti on kaksi mahdollisuutta siihen, ettei syyllisyys lainkaan herää. Toinen johtuu siitä, että ympäristössä on ollut vähän tai hyvin epäjohdonmukaisia moraalisia muotoja tai ilmauksia. Toisaalta voi ylenmääräinen syyllisyyden herättäminen tulla yksinkertaisesti torjutuksi. Kun muutkin sielunenergiat osallistuvat sielun muodostelmien rakentumiseen, on todellistumisvaihtoehtoja tietenkin äärettömästi.

Häpeä ei ole vain primitiivinen tunne, vaan se kuuluu myös kehittyneeseen sielunelämään. Se on eräänlainen eksistentiaalinen välttämättömyys, joka voi kehittyä hyvin hienostuneeksi tunteeksi. Syyllisyys on kuitenkin tietoiseksi herännyttä moraalista arviointia, kun häpeä on enemmän vain painetta sielunelämässämme. Tosin syyllisyydskin on vielä varsin reaktiivinen tunne.

Hyvin yleistä on se, että epämääräiset ja ainakin osittain kohteettomat syyllisyyden tunteet vaivaavat ihmistä. Jon-

kinasteinen, elämän koettelemuksissa vaihteleva syyllisyyden tunto kuuluneen luonnollisena osana ihmisen elämään. Ihminenhan on aina syyllistynyt ja syyllistyy joiltakin osin kaikissa teoissaan, johtuen narsististen voimien jatkuvasta harhautuksesta. Katumukseksi kutsutaan sitä työtä, kun ihminen havaitsee selvästi tehneensä väärin ja pyrkii sisäisesti puhdistumaan.

Kun oivaltaa ihmisen perinpohjaisesti syyllistyvän olemuksen, voi myös paremmin ymmärtää ja suvaita erilaisia elämänmuotoja. Häpeän ja syyllisyyden kehittynyt sisäinen metamorfoosi on ymmärtämys (ymmärtäväisyys). Ymmärtämys on enemmän kuin pelkkä syyllisyys; siinä syyllisyys on kehittynyt ulospäin suuntautuneeksi aktiivisuudeksi, jossa on jo ”sovituksen” makua, mikä puolestaan täyttää ihmisen siciunciämää myönteisemmillä kokemuksilla.

HÄPEÄ SYYLLISYYS YMMÄRTÄMYS

Kuvio 20. Häpeä, syyllisyys ja ymmärtämys.

Ymmärtäväisyyden syntyminen ja laajeneminen ihmisen sielunmaisemassa merkitsee jotain muuta kuin vain puhtaasti sielullista. Ymmärtämys merkitsee pelkän sielullisuuden kumoutumista ja eräänlaisen uuden ”pesän” rakentumista sielunainekseen.

Ymmärtäväisyyden fenomenologia osoittaa, että siinä on kysymys ajattelua, kokemista tai tekemistä aiheuttavan sielunliikkeen tunnistamisesta. Jos esim. suhtaudun ymmärtäen toisen ajatuksiin, en pelkkänä ajattelun asenteena vaan syvemmin, tavoitan sen tunteenomaisen aiheen, joka synnyttää tietyt käsitykset. Voin siis ymmärtää, vaikka en ehkä hyväksyä, jonkin käsityksen, teon tai kokemuksen.

Tuskainen ahdistuneisuus on viiltävä, haavan kaltainen

kokemus. Fyysisesti sitä vastaakin kipu. Ahdistus on primitiivinen synnynnäinen ulottuvuus ihmisen olemuksessa, vaikka sen ilmentymismuodot ovat moninaisessa riippuvuus-suhteessa muuhun sielun dynamiikkaan.

Ahdistuksen kehittynyt aktiivinen metamorfoosi on suru. Ahdistus on reaktiivinen sisäinen tila. Suru merkitsee herännyttä aktiivisuutta, yleensä vanhan liittymän purkautuessa. Suru ei sekään ole suoranaisesti itse tuotettu tila, vaan se kohtaa meidät. Se osoittaa jo tietoisuutta menetetyn asian merkityksestä. Suru on hyvin tärkeä sielullinen prosessi, jonka torjuminen johtaa usein ikäviin seurauksiin. ”Suruton” ihminen puolestaan ei osaa antaa arvoa liittymisten inhimillisille merkityksille. Suru on jo siis jotain viljeltyä ihmisessä. Sen mahdollisuus on syntynyt hyvissä liittymissä ja ihmisuhteissa.

Kun ihminen näkee surun välttämättömän osan ihmisen elämässä, sen väistämättömyyden, se herättää hänessä sääliä. Sääli onkin lähinnä ahdistuksen ja surun kehittynyt metamorfoosi. Samaa ilmaistaan myös sanoilla myötätunto tai empatia, jotka ovat ilmaisultaan jonkin verran miedompia kuin sääli. Sääli on erittäin merkittävä ihmisen sisäisyyden liikahdus, jossa on jo jotain muuta kuin pelkässä surussa. Säälin liikahdaessa ihminen alkaa jo todella osallistua maailman tapahtumiin henkisesti valveisena.

Kuvio 21. Ahdistus, suru ja sääli.

Ajan päätöksessä elää pyrkimys puhua asioista neutraalisti ja ihmisen sisäisyyttä koskettamatta. Sääli ilmaisee hyvin vahvasti ihmisessä heränneen osallisuuden suhteessa ihmisten kohtaloihin. Säälinkin kohdalla täytyy olla kysymys siitä, että sielullisuuteen on alkanut vaikuttaa jokin ei-

sielullinen energia. Virikkeet tämän energian heräämiseen ovat tulleet ympäröivästä kulttuurista, ehkä juuri hyvistä kokemuksista.

Sääli ei saa johtaa sääliittelyyn, joka koetaan usein epämiellyttäväksi. Sääliin tulee liittyä toisen ihmisen ainutlaatuisuuden kunnioittamisen. Voimakas sääli saattaa hämärtää kyseenalaisesti oman minän rajoja. Joskus on opittava kestämään omaa sääliänsä ilman auttavia toimenpiteitä.

Tahtoon liittyy usein kaksi näkökulmaa: toisaalta henkilökohtainen näkökulma elämän, työn ja tehtävien mielekkyydestä, toisaalta hätä maailman menosta, asioiden kuluista. Tahdon dynamiikan aspekteina mielettömyys ja hätä ovat sielun välttämättömiä peruskokemuksia. Niiden metamorfoosina voidaan pitää huolen eksistentiaalisesti merkittävää kokemusta. Huoli ja huolehtiminen on ihmisen tulevaisuuteen suuntautunutta, aktivoitunutta ja muuntunutta hätää. Häden primitiiviseen ulottuvuuteen nähden on huoli selvästi sisäistä ”kehrävää” liikettä, joka merkitsee toiminnallista varautumista ja varustautumista.

Huoli on vielä jossain määrin reaktiivista, ei välttämättä tietoisesti ”valittu” sisäinen kokemus. Tosin sen olemassaolo on riippuvainen siitä, että ympäristö on erityisesti lapsuudessa välittänyt meille herätteinä huolehtimisen muotoja. Kun huoli kohoaa todelliseksi tahtovaksi aktiivisuudeksi, voidaan puhua vastuusta. Vastuu liittyy läheisesti sellaiseen käsitteeseen kuin velvollisuus. Kuitenkin vastuu on sielullis-henkisenä ilmiönä velvollisuutta laajassa mielessä. Vastuuntuntoinen voi joskus tosin toimia ulkoisia velvollisuuksia vastaankin.

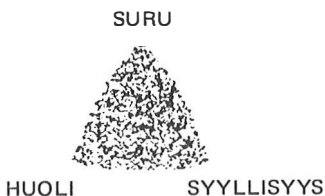
Kuvio 22. Hätä, huoli ja vastuu.

Vastuu on siis hädän ja huolen metamorfoosi ja kohoama ihmisen sielussa. Siinä on kyse jostain muusta kuin puhtaasti sielullisesta, ja se edellyttää, että ympäristöstä on saanut elämän jossain vaiheessa (usein juuri lapsuudessa) kokemuksia vastuun elämää kantavasta merkityksestä.

Vastuun ja huolen välimaastossa on muita tahdon kehittyneitä muotoja, esim. avuliaisuus. Avuliaisuus kuuluu läheisesti myös liittymiseen. Se on liittymisen ja tahdon myönteinen ilmaus. Vastuun äärimmäisenä ilmentymänä voi nähdä uhrin. Uhri merkitsee jonkin asian välttämättömyyden näkemistä ja sen suorittamista siitäkin huolimatta, että siitä aiheutuu henkilökohtaisia vaikeuksia, ehkä aivan äärimmäisen tuhoutumisen muodossa. Vastuuseen voi aina liittyä uhrautumisen sävy. Tietysti vastuuta voidaan korostaa väärin omien tiedottomien ahneuksien vuoksi. Avuliaisuuskin voi olla tunkeilevuutta.

Kaikki edellä sanottu muodostaa ihmisen sielunelämässä monimutkaisia yhdistelmiä. Kehittyneimpiinkin sieluntiloihin liittyy aina harhauttavia psykodynaamisia voimia. Silti kehittyneiden sielullis-henkisten ominaisuuksien merkitystä ei tule aliarvioida ihmisessä, vaikka muutkin piirteet voivat pistää silmään.

Syällisyyden, surun ja huolen yhteyttä voi nimittää kärsimyksen kolminaisuudeksi. Näissä kolmessa sielunlaadussa korostuu ihmisen eksistentiaalinen sidonnaisuus maailmaan. Ihminen on näitä tunteita kokiessaan jo jollain tavalla henki-

Kuvio 23. Kärsimyksen kolminaisuus.

sesti osallinen elämän ja maailman tapahtumiin. Kärsimys on sinänsä näitä käsitteitä laajempi ilmiö ja tärkeä ihmisen kasvattaja.

Selvä henkinen panos ja osallistuminen on kyseessä silloin, kun puhumme ymmärtäväsyydestä, säälistä ja vastuusta. Näitä kohonneita sielullisia kokemuksia voi nimittää osallistuviksi (empaattisiksi) sieluntiloiksi. Niissä voi tunnistaa henkis-kulttuurisen laadun olennaisen eron pelkkään sielulliseen nähden. Tosin tämän eron tekeminen ei ole helppoa, koska kaikki inhimillinen sielullinen on jo sellaisenaankin henkisesti muuntunutta.

SÄÄLI

VASTUU

YMMÄRTÄMYS

Kuvio 24. Osallistuvat sieluntilat.

Sielu merkitsee perustasolla tajunnallista ja vietinomaista potentiaalia, mutta käytännössä ihmisen sielunilmiöt ovat aina jo muuntuneet ihmiseen kuuluvan henkisyiden ja kulttuuristen virikkeiden vaikutuksesta. Sieluksi kutsutaan juuri ihmisen inhimillistynyttä sisäistä kokemusta (erotukseksi eläimen tajunnallisesta elämästä).

20. Aktiiviset henkiset tilat

Psykodynaamisesta näkökulmasta ihminen näyttää olevan maailman heiteltävänä, eikä tämä näkökulma suinkaan ole väärä. Ihminen tosin tuntee itsensä muuksikin kuin vain raskaitten sielunvoimien viemäksi tai sumentamaksi. Tunnettu me mielessämme myös selkeyttä ja valoisuutta, ja koemme

olevamme itsemme herroja ja ohjaavamme elämäämme. Selkeyden ja valoisuuden kokemukset liittyvät toisenlaiseen aktiivisuuteen kuin mitä psykodynamiikka tuottaa. Sisäisen aktiivisuuden herättyä ihminen alkaa saada tyydytystä näistä aidoimmin inhimillisistä kokemuksistaan. Tosin psykodynamiikan oma inhimillisyys ja esim. eksistentiaalisten tunteiden kasvattava voima kuuluvat aina elämään. Ihminen on prosessuaalinen, liikkeessä ja kehittymässä oleva olento.

Herääminen aktiivisiin henkisiin tiloihin on kulttuurista alkuperää, vaikka itse herääminen onkin yksilöllinen henkinen ilmiö. Sen, mitä kulttuuri meissä virittää, täytyy tietenkin olla meissä potentiaalisena olemassa, muutoin viritys ei olisi mahdollinen. Aktiivisten henkisten tilojen jäsentäminen ja luetteleminen on vaikeaa, koska ”korkeampien” tilojen sävyjen moninaisuus tekee sen ongelmalliseksi. Kuitenkin voidaan löytää joitakin perusulottuvuuksia. Mainitsen niistä seuraavassa muutamia.

Psykodynamiikka vie meitä tavallaan mennessämme. Samoin myös ajatteluun liittyvä persoonallisuutta levittävä, laajentava narsistinen voima, valta. Ajattelun dynamiikkaan voidaan kuitenkin lyödä ”rakoa” niin, että dynamiikka asettuu enemmän vain välineeksi, joka meillä on käytössä.

Sana ”hämmästyks” ilmaisee tilaamme, kun tapahtuu jotain odottamatonta, siis ei-hallinnassamme olevaa, jotain persoonallista tasapainoa uhkaavaa. Hämmästyks voi olla tärkeä lähtökohta ajattelun ylivallan murtamisessa, mutta sellaisenaan se vielä on lähinnä reaktiivinen tunne.

Varsinaisesta sisäisestä aktiivisuudesta voimme puhua vasta, kun on kysymys ihmettelystä. Ihmettely voi alkaa hämmästyksestä, mutta siinä on siirrytty jo selvästi toiselle tietoisemmalle tasolle. Ajattelun vallan jatkuvalla uhkalla ei oikeastaan ole muuta suoraviivaista lääkettä kuin aktiivisen ihmettelyn henkinen tila. Tämä ei tarkoita sitä, että

ihmisen pitäisi aina tietoisesti ihmetellä. Ihmettelyä ei siis tule liioitella. Äärimmilleen viljeltynä se voi merkitä myös heikkoutta.

Ihmettely toimii silloin, kun ihminen yrittää tarkastella asioita uudella tavalla, pystyy kuuntelemaan, pysähtymään, ei anna ajatustensa kulkea vakioista rataansa. Näin on ymmärrettävissä, että ihmisessä on ihmetystä aina jonkin verran. Meidän on hyvä oppia tunnistamaan tämä sielunilmiö itsessämme ja pyrkiä täyttämään olemuksemme tällä aktiivisella henkisellä tilalla.

Ihmettely merkitsee kehittyneenä tietynlaista henkistä, itsenäistä ryhtiä ihmisessä. Kyvykyys ihmettelyyn näkyy koko ihmisen elämän habituksessa. Ihmettely ei ole välttämättä aina mikään miellyttävä tila, vaan siihen liittyy helposti eksistentiaalisten tunteiden epämiellyttäviä sävyjä. Kuitenkin se voi olla myös erityisen valoisa kokemus, joka tekee ihmisen vapaaksi. Se on sisäistä henkistä aktiviteettia, jonka herätys tulee ihmiselle kulttuurisista muodoista ja sisällöistä. Ihmettelyn kykyä tulee siis kulttuurissa viljellä, jos halutaan sen siirtyvän tuleville sukupolville. Tämä on erityisen tärkeää nykyaikana, jolloin monenlaiset teoreettiset ja ideologiset ajatusvallat tahtovat kaapata ihmisen erilaisissa koulutuksissa.

Ihmettely voi olla ahdistavaa, koska siihen liittyy tietysti epävarmuutta ja tietämättömyyttä. Tietämättömyyden sietäminen on kuitenkin viisastumisen alku ja välttämättömyys. Ajattelun suhteellisuuden oivaltaminen auttaa ihmistä pääsemään ihmettelyn sisäiseen henkiseen ryhtiin. Ihmettely on laajasti vaikuttava sielunvoima, joka voi täyttää hyvin syvälle muut sielunenergiat.

Ihmettelyssä ei ole kyse vain asenteesta, vaan henkisestä energiasta, joka kehittää kaikkia sielunilmiöitä. Se on syväle tunkeutuvaa kykyä nähdä ja kuulla. Silloin sitä ei tietysti tunnisteta heti ihmettelyksi, vaikka kysymyksessä on sama

henkinen energia, joka tuottaa avoimemmankin ihmettelyn. Ihmettelyn energieettinen perusenergia voi eräänlaisena värinä läpäistä koko ihmisen maailmasuhteen.

Vaikka kehittyneitä sielunilmiöitä ei voi tarkasti rajata millekään sielunalueelle, on kuitenkin ihmettelystä kysymys lähinnä jostain ajattelunomaisesta. Se merkitsee kohtaamisen kykynsä avaamista, mikä usein edellyttää ajattelun vallan ja vyöryn voittamista. Ihmettely merkitsee kykyä odottaa, kunnes saavuttaa oikean ajatuksen.

Tunteen alueella on välittömimmin kysymys kohtaamisesta. Kohtaamisen henkinen aktiivinen tila on kunnioitus. Vanhastaan kunnioituksen käsite laahaa mukanaan autoritaattivisia alistamisen ja alistumisen mielikuvia. Kunnioitusta on usein vaadittu vallan tueksi. Sitä on toisaalta myös aina pidetty tärkeänä ihmisen kehittäjänä. Ihmissuhteiden tason kohottajana kunnioitus on olennainen tekijä. Siksi se on usein hyvissä yhteisöissä elävä tunne.

Kunnioituksenkin tunnistamme sen avoimista ilmentymistä mielessämme. Lapsi oppii kunnioituksen vain nähdessään elämässä kunnioituksen muotoja, tapoja, asenteita, seremonioita. Itse kunnioituksen henkinen energia on eräänlaista tietoisuuden heräämistä tunteiden, tuntojen ja elämysten dynamiikassa. Kunnioitus on siis löydettävissä ihmisen sielunmaisemasta. Löytämisen edellytykset ovat kulttuurista alkuperää, usein lähtöisin lapsuuden arkisista elämänmuodoista.

Kunnioituksen kehittyvä liike merkitsee pyyteellisyyden (itsevoitelun) helpottumista. Samalla se on tietysti myös lääketta pelkoa ja ahdistusta vastaan. Kunnioitus ei tietenkään poista ihmisen tunteen dynamiikkaa, vaan on siinä tärkeänä vapauttavana suolana. Kunnioituksen kokemusta ja sen viljelyä ei tule pitää pelkästään tunteen ilmiönä, vaikka sitä voidaan luonnehtia tunteenomaiseksi. Se voi energieettisesti läpäistä kaikki sielunvoimat ja heijastua koko ihmi-

sen henkisessä ryhdissä. Syvänä sielullisena energiana se on vapautta ja riippumattomuutta lisäävä valoisa voima.

Tahdon alueella ihmiseen tarttuvat anastuksen ja tekemiseen hukkumisen voimat. Silloin on luonnollista pitää tahdon alueen aktiivisena henkisenä tilana kohtuullisuutta. Kohtuullisuus merkitsee jonkinlaista pidättyvyyttä tai ainakin moraalista harkintaa suhteessa maailman tarjoamiin mahdollisuuksiin. Sanalla vaatimattomuus on myös osuvasti kuvattu kehittyneitä suhteita maailmaan. Vaatimaton ei vaadi itselleen. Ehkä kuitenkin modernin maailman houkutusten moninaisuudessa on osuvampaa puhua kohtuullisuudesta, vaikka sana vaatimaton onkin paljon kauempi.

Vaatimattomuus ja kohtuullisuus ovat nekin eräänlaista ”energiaa”. Ne merkitsevät persoonallisuuden kehittymistä kohti vapautta ja valoisuutta ja ainakin vastapainoa tahdon alueen dynamiikalle, ahneudelle, kateudelle ja tyhjyyden tunteelle.

Kohtuullisuutta alkuperäisempi käsite on kuitenkin kiitollisuus. Tässäkin heijastuu tahdon kahtiajakoisuus. Tahdossa ilmenee se, mitä itse voin tehdä, mutta myös se, mitä maailmassa tapahtuu. Kiitollisuus merkitsee kykyä oivaltaa, etten oikeastaan missään mielessä ole ansainnut sitä, mitä olen elämältä myönteistä saanut. Kaikki on ollut lahjaa, ikään kuin minusta olisi pidetty huolta.

IHMETTELY

KIITOLLISUUS

KUNNIOITUS

Kuvio 25. Nöyryyden kolminaisuus.

Kokoavasti voisimme kutsua ihmettelyn, kunnioituksen ja kiitollisuuden kolminaisuutta nöyryydeksi. Siinä on kysymyksessä sielullisuutta muuntava henkinen panos persoonallisuudessamme. Nöyryys voi tietysti synnyttää meissä myös mielikuvia ”nöyristelystä”, joka syntyy narsististen sielunvoimien vaikutuksesta. Nöyryys merkitsee parhaimmillaan kunnioitettavaa, ihmettelevää ja kiitollista suhdetta asioihin, riippumattomuutta. Siihen kuuluneeseen myös kohutuullinen kunnioitus itseä kohtaan, miksei itsensä ihmettelykin ja kiitollisuus omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan. Itse nöyryys on tietysti oma laatunsa, joka ylittää nämäkin käsitteet.

Nöyryyden kolminaisuudessa tulee esiin sielunenergeettisesti erityisen hienostuneet voimat. Voimme kuitenkin tunnistaa ihmisessä muitakin kolminaisuuksia, joilla on vahvoja kulttuurisia ulottuvuuksia.

Lähinnä ajattelun piirissä vaikuttaa uteliaisuus. Se voi saada monia muotoja ihmisen sielun dynamiikan keskellä, mutta sitä voidaan pitää olennaisena tietävän maailmansuhteen siivittäjänä. Uteliaisuus voi tietysti saada kielteisiä ilmentymiä, mutta se on myös osallistuva energia, joka heijastaa ihmisen henkistä asennetta maailmaan.

Uteliaisuutta vastaava tunteen alueen sielunenergia on kiinnostus. Kiinnostus ilmaisee kiintymistä, kiinnittymistä, ts. liittymistä. Kiinnostus voi olla kunnioitettavaa ja esim. toisen ihmisen elämää edistävää. Kiinnostus on suorastaan eräänlaista henkistä ravintoa ihmisen mielessä.

Tahdon alueen sielunenergia tässä sarjassa on innostus. Innostus kuvaa tekevää syttymistä ja liikkeellelähtöä. Innostuksen energian puuttuminen ihmisestä on vakava vajuus. Inhimilliseen elämään kuuluu myös jatkuvasti uudistuva innostumisen kyky. Tosin sekin voi tietysti saada kyseenalaisiakin ilmentymiä. Tyypillistä on myös se, että elämän kriiseissä kyky innostua voi olla pitkiäkin aikoja tuskal-

lisesti kadoksissa.

UTELIAISUUS

INNOSTUS

KIINNOSTUS

Kuvio 26. Inspiratiiviset voimat.

Uteliaisuuden, kiinnostuksen ja innostuksen voimia voitaisiin kutsua yhteisellä nimellä inspiratiivisiksi voimiksi. Uteliaisuutta voisi pitää pelon (tunteen dynamiikka) kaukaisena ajattelunomaisena metamorfoosina. Samoin kiinnostusta voisi rinnastella kateuden (tahdon dynamiikka) tunteenomaisena metamorfoosina. Innostus olisi tällöin vastavasti vallan ja vihan (ajattelun dynamiikka) etäinen tahdonomainen metamorfoosi.

Löydämme vielä kolmannen sarjan aktiivisia henkisiä tiloja. Niitä voi kutsua arvosuuntautuneiksi sielunenergioiksi.

Ajattelun kurinalaisuuden ylläpitäjä on rehellisyys (todellisuus). Se tuskin tarvitsee selittämistä. Mielenkiintoista on se, että joskus voivat henkiset pyrkimykset joutua keskenään ristiriitaan. Näin voi tapahtua esim. rehellisyyden ja kunnioituksen suhteen joissakin sosiaalisissa elämäntilanteissa. Silloin on vain yritettävä ratkaista tilanne parhaan harkintansa mukaan.

Tunteen alueen kehittynyt suhde on suvaitsevuus (tai hyväksyminen tai sallivuus). Totuudellisuudessa (rehellisyydessä) voidaan löytää jotain tunnonomaista. Tämä tunnonomainen voi olla esim. omatunto. Samoin voidaan suvaitsevuuksessa nähdä jotain tiedonomaista, koska se usein syntyy lisääntyvän tiedon, tiedostuksen ja oivalluksen seu-

rauksena. Tietävä suvaitsee.

Tahdon alueella kohtaamme vastaavassa sarjassa huomaavaisuuden. Kun huomaavaisuutta ei rajoiteta pelkästään kohteliaisuuden piiriin, on siinä kyse sellaisesta ympäristön terävöityneestä tarkastelusta, jossa voi löytää tilanteen vaatimat omat tekonsa. Huomaavaisuus merkitsee siis havaintojensa ja tekojensa kehittynyttä yhteensovittamista. Äärimillään se merkitsee kutsumusta.

REHELLISYYS

HUOMAavaisuus

SUVAITSEvuus

Kuvio 27. Arvosuuntautuneet sieluntilat.

Yleisesti ottaen inspiratiiviset voimat ovat tahdonomaisia, aiheuttajia, motivoijia. Nöyryyden voimat ovat puolestaan tunnonomaisia, tunnustelevia. Viimeksi mainittu sarja (totuudellisuus, suvaitsevuus ja huomaavaisuus) on selvimmin ajattelunomainen, havaitseva, tarkasteleva. Tämä viimeinen sarja merkitsee jo arvojen maailman erittäin selvää osallisuutta sielunelämässämme. Arvosuuntautuneet sielunenergiat ovat erityisen selvästi kulttuurin herättämiä.

Esitetyt kolminaisuudet voidaan yhdistellä uudella tavalla. Tällöin ajattelunomaiset energiat — ihmettely, uteliaisuus ja rehellisyys — sopivat luontevasti yhteen. Vastaavalla tavalla voidaan yhdistää tunnonomaiset energiat: kunnioitus, kiinnostus ja suvaitsevaisuus. Tahdonomaiset energiat ovat puolestaan kiitollisuus, innostus ja huomaavaisuus.

Tässä ei pyritä tulkitsemaan saatuja uusia kolminaisuuksia pitemmälle. Olennaista on tunnustella niiden avulla ihmisen kulttuuris-henkisen olemuksen keskeisiä ulottu-

vuuksia. Kun tunnistaa ne, ymmärtää myös niiden merkityksen ihmiselle ja kulttuurille sekä pystyy paremmin niitä viljelemään.

Aktiiviset henkiset tilat merkitsevät persoonallisuuden avautumista ja avartumista kohtaamaan maailmaa. Kulttuurin parhaissa tuotteissa elävät nämä tilat. Kulttuuri viljelee niitä meissäkin. Sen tehtävänä onkin valmistaa muotoja ja tuotteita, jotka voivat herättää ja ylläpitää henkisiä tiloja, uudistaa ja kehittää niitä jatkuvasti.

Tässä ei kiinnitetä huomiota varsinaisesti ns. lahjakkuuteen. Eräänlainen laaja perustava kolmijako on nähtävissä myös lahjakkuuden piirissä. Ihmisen lahjoja ovat älykkyys (ajattelu), herkkyyys (tunne) ja tarmokkuus (tahto). Nämä sanat lienevät sisällöltään niin selkeitä, ettei niitä tulkita tässä.

Oleellinen kysymys on se, kuinka kasvatuksessa voitaisiin edistää näitä kykyjä. Eri elämänalueet vaativat erilaista lahjakkuutta ja voi olla, että se on suurelta osin synnynnäistä. Mikään synnynnäinen ei toteudu kuitenkaan täysipainoisesti ilman viljelyä.

21. Arvot ja ihanteet

Tahdon fenomenologiseen rakenteeseen kuuluu arvostus. Tekeminen ja suuntautuminen ilmentää aina sitä, että ihminen arvostaa jotakin. Arvostaminen on usein tiedotonta, teon tiedoton komponentti. Arvostuksissa on mukana myös inhimillistä ahneutta, pyydettyä ja vallan kuvioita.

Kun käytämme sanaa ”arvokas”, voi sekin merkitä eri ihmisille hyvin eri asioita. Yhteiskunnan sisällä ja yhteiskuntien välillä on suurta vaihtelua sen suhteen, mitä pidetään arvokkaana. Voisimme kuitenkin tahallisesti rajoittaa sanan ”arvokas” käyttöä sellaiseen, millä on merkitystä herätettäessä henkisiä energioita ihmisen sielunelämässä.

Tällaisia asioita voivat olla esineet, tavat, muodot, tapahtumat, käytännöt, toiminnat, ylipäätään erilaiset kulttuurin henkiset tuotteet, varsinkin taiteellisen, tieteellisen ja uskonnollisen elämän ilmentymät.

Käsite ”arvo” merkitsee jotain hyvin kokonaisvaltaista suuntautumista johonkin. Voidaan tietysti sanoa, että jokin asia tai esine (esim. ihminen) on arvo sinänsä, mutta arvona voidaan rajoitetummin pitää jotain ei-konkreettista suuntaa ihmisen henkis-sielullisessa avaruudessa. Esineet ja asiat ovat arvokkaita, eivät arvoja (ihmisen kohdalla voidaan tietysti totunnaisista syistä tehdä poikkeus, sanottakoon ihmistä arvoksi sinänsä).

Varsinaisia arvoja ovat ns. platoniset kolme perusarvoa, totuus, kauneus ja hyvyys. Sielullis-henkisen elämän kolminaisuus tulee esiin tässäkin arvojen jäsentämisessä. Ajattelun alueelle painottuva arvo on tietenkin totuus. Tahdon alueelle painottuu hyvyys. Tunteen ja kauneuden yhteys ei ehkä aluksi vaikuta niin läheiseltä, mutta se on osoitus ajattelumme rajoittuneisuudesta, kuten myöhemmin näemme. Arvoja ei tule kuitenkaan rajoittaa vain jollekin sielun-alueelle, koska voidaan puhua esim. ajatusten hyvydestä ja kauneudesta, samoin kuin tekojen totuudesta. Arvot voivat läpäistä koko ihmisen olemuksen.

TOTUUS

HYVYYS

KAUNEUS

Kuvio 28. Platoniset arvot.

Arvot ovat puhtaasti henkisiä ilmiöitä. Niitä ei voi koskaan saada sellaisenaan lopullisesti toteutumaan. Totuutta

voidaan tavoitella, voidaan olla suuntautuneita totuudellisesti, mutta kellään ei ole ajatuksissaan ehdotonta totuutta. Jo maailman moninaisuus ja jatkuva kehitys estää tämän. Ihminen voi olla syvästi inspiroitunut totuuden suuntaan, mutta totuus ei koskaan muotoudu lopullisesti. Jokainen totuuden omistaja kantaa myös harhaa mielessään. Voin olla totuuden pyrkimyksen täyttämä, mutta en totuuden omistaja. Totuus on siis eräänlainen elämää siivittävä ja virittävä henkinen energia. Me voimme kyllä syventää käsitystämme totuudesta ja näin avartaa ja vapauttaa minuuttamme. Totuus laskeutuu meihin korkeintaan pyrkimyksenä.

Hyvyyttä on pidetty usein pääarvona. Perustavan luonteensa ja laajuutensa vuoksi se onkin vaikeimmin kohdattava arvo. Yleensäkin tahdon alueen ilmiöt ovat syvimmin tiedottomia, vaikka ilmeisesti ratkaisevimpia elämän kannalta. Vaikka hyvyys, hyvä sisältää arvaamattomia syvyyksiä, on toisaalta jokaisella ihmisellä jonkinlainen peruskokemus tai perussuhde hyvään. Siinä mielessä se on myös hyvin alkuperäinen, perustava suuntautumispyrkimys.

Arvot eivät ihmisessä pääse toteutumaan puhtaasti, vaan saattavat olla hyvinkin vahvasti psykodynamiikan suuntamia tai hämärtämiä. Kuitenkin hyvinkin vääristyneissä olosuhteissa arvot pilkistävät esiin jostain kulmasta, osoittaen arvojen olennaisuuden ihmisen elämässä. Arvot eivät ole olemassa kehittyneessä muodossa muuten kuin viljeltyinä.

Lapsi omaksuu arvoja vain konkreettisten muotojen ja ehkä joidenkin sisältöjen (esim. satujen) välityksellä. Aikui- nen voi pyrkiä selkeyttämään ymmärrystään arvoista käsitteellisemmin. Arvot välittyvät kuitenkin vain, kun ne ilme- nevät toiminnassa. Tällöin ne voivat toimia myös herätteinä toiselle. Ainakin ne tulevat näin ylläpidetyiksi. Arvo liittyy ensisijaisesti ihmisen sisäiseen todellisuuteen, mutta erikoi- sesti (suorastaan hämmentävästi) se välittyy joidenkin ul-

koisten asioiden (tekojen, puheiden, muotojen, esineiden jne.) kautta. Lapset ovat omalla tavallaan luonnostaan herkkiä arvoille, vaikkei heidän tietoisuutensa olekaan herännyt kaikissa ulottuvuuksissaan.

Länsimaisessa kulttuurissamme on totunnaisesti viljelty totuuden arvoa. Tosin ajan päätöksissä totuus on voinut rajoittua ihmisten mielessä vain tietyyppisiin ajatus- tai uskonsisältöihin. Kuitenkin totuuden arvoa on pidetty yllä. Sama koskee hyvyyden arvoa. Erityisesti kristillinen moraalili on korostanut hyvyyttä, ja se on monissa muodoissa varsin keskeinen arvo kulttuurissamme (esim. avustustyö tai sosiaalipolitiikka). Tietysti voimme aina sanoa, että näiden arvojen toteutumisessa on myös huimaavasti puutteita. Verrattuna kuitenkin kauneuden arvoon ovat totuus ja hyvyys saaneet kulttuurissamme vahvan jalansijan.

Tietenkin kauneudella on ollut merkityksensä länsimaisessa kulttuurissa. Kuitenkin sen alue on ollut kapea, ehkä jotenkin esteettinen. Toiset kulttuurit (esim. itämaiset) ovat ehkä kokonaisvaltaisemmin omaksuneet kauneuden arvon sävyttämään koko elämää. Länsimaissa on esim. vaikea puhua ”kauniista elämästä”. Tämän ilmaisun syvyyttä ja kaiken kattavuutta on tässä kulttuuripiirissä vaikea tavoittaa. Voisihan ajatella, että ihminen pyrki ennen kaikkea elämään kauniisti eikä esim. totuudellisesti tai hyvästi. Jossain japanilaisessa elämänmuodossa (esim. teeseremoniassa) voimme aistia sisäistynyttä kauneuden arvoa. Monet asiat länsimaissa ovat rumia huolimatta suurista aineellisista edellytyksistä.

Ortodoksisessa kristillisyydessä on edelleen vahvan sisäisen kilvoittelun perinne, jota harjoitetaan erityisesti luostareissa. Ortodoksinen kirjallisuus puhuu ”sielun kauneudesta”, joka kehittyy kilvoittelijassa sielun vähittäisen puhdistumisen seurauksena. Biologistisen psykodynamiikan päätöksessä on ehkä vaikea tunnistaa ylipäätään ihmisen

sisäisen maailman henkisiä ulottuvuuksia, mutta erityisesti sielun kauneuden kantavuuden oivaltaminen voi olla meille kaikille vaikeaa. Yksi kulttuurimme välttämätön laajentumissuunta olisi ilmeisesti juuri kauneuden arvon syvempi ja laajempi tunnistaminen.

Ihanteet eivät ole sama asia kuin arvot. Arvoihin ihminen voi suuntautua, muttei niitä saavuttaa. Ihanteet ovat jotain, mikä voi toteutua ihmisessä. Arvot sinänsä ovat jotain absoluuttista, kun taas ihanteissa on jotain suhteellista. Ihanteet ovat siis lähinnä ihmisen ominaisuuksia, vaikka ehkä muidenkin ilmiöiden toivottuja ominaisuuksia. Ihanteita ovat totuudellisuus, rehellisyys, armahtavaisuus, rohkeus, urhoollisuus, sitkeys, kestävyys, uskollisuus, sääliväisyys, avuliaisuus, ystävällisyys jne. Ihanteita on paljon ja niitä voidaan aina muodostaa uusia.

Käsitteet arvo ja ihanne ovat tavanomaisessa käytössä varsin väljiä ja liikkuvat usein päällekkäin. Periaatteessa arvojen ja ihanteiden välillä vallitseekin yhteyksiä. Arvoista seuraa ihanteita (esim. totuuden ja rehellisyyden yhteys) ja toisaalta ihanteita voidaan pitää arvoina. Ne ovat omaksuttavissa vain kulttuurin muodoista ja sisällöistä. Molemmat kuuluvat olennaisena osana aitoon inhimilliseen elämään. Niillä on suuri merkitys ihmisen sielunelämän viljelyssä ja erityisesti suhteessa psykodynamiikkaan. Tosin aina on myös mahdollista, että arvosta tai ihanteesta tulee jotain kielteistä tai piinallista, mutta silloin onkin kysymys jonkin psykodynaamisen prosessin vallasta ihmisen sielussa. Arvojen ja ihanteiden tehtävänä on vaalia ihmisen vapautta, ehkä myös hänen arvokkuuttaan.

Arvot jäsentävät omalla erityisellä tavallaan toimintaa, erityisesti suhteitamme toisiin ihmisiin. Ne ovat näin kulttuurin keskeisin ja kantavin voima. Käytännössä ne eivät koskaan voi puuttua inhimillisestä elämästä, vaikka voivatkin saada rajattuja, alkeellisia ilmentymiä.

Syvä metafyyminen kysymys kätkeytyy siihen, miksi ihmisen mieli ei heijasta suoraan totuutta, kauneutta ja hyvyttä. Toisaalta ajan paatos voi painostaa meitä suhtautumaan hyvin kyynisesti arvojen olemassaoloon ylipäättään. Kaikki näyttäytyy niin raadollisena ja suhteellisenä.

Voin kuitenkin herätä tunnistamaan erehdyksen, ruman ja väärän (pahan) olennaisen merkityksen ihmisen itsenäistyvässä sielunelämässä. Vasta erehdys mahdollistaa itsensä totuuden etsinnän ja sen hetkittäisen tietoisensaavuttamisen. Vasta ruma aukaisee kauneuden tavoittelemisen mahdollisuuden. Samoin hyvän ja pahan, väärän ja oikean kahtiajako herättää moraalisen arvioinnin.

Arvojen vastakuvat (epäarvot) ovat tärkeitä minäisen sielunelämän virittäjiä. Minän vastavoimina ja välineinä voidaan tähän liittyen nähdä myös narsistiset voimat. Niiden kautta epäarvot tulevat ihmisen sisäiseen maailmaan. Näin kuitenkin syntyy inhimillinen sielunelämä.

Arvojen ja narsististen voimien välillä on vastakkaisuutta. On eri asia, kun narsistiset voimat (valta, itsevoitelu ja anastus) laajentavat itseä, kuin jos arvot laajentavat minuutta. Arvojen kautta minuus voi puhtaammin laajentua. Käytännössä juuri arvot ovat rajaamassa itsen narsistisen laajentamisen ylilyöntejä. Kuitenkin ihminen voi itsen heikkouden uhalla pyrkiä saavuttamaan kirkkaan minäisen arvo tietoisuuden. Arvot saattavat suurentaa minuutta, mutta jos emme ole tarkkaavaisia, ottavat kyseenalaiset voimat aina osansa minän laajentuessa.

Valhe ja erehdys merkitsevät sielun riippumattomuutta suhteessa ympäristöön. Sielunelämä ei ole peili, joka ilman omaa aktiivisuuttaan virheettömästi heijastaisi maailmaa. Ihmisen mieli erottuu maailmasta omaan dynamiikkaansa, minkä vuoksi se antaa myös jotain itsestään todellisuudelle. Ihmisen sielunelämä on oma maailmansa, joka on suhteellisen erillinen muusta maailmasta.

Arvosuuntautuneen käyttäytymisen vastakohtana voitaisiin pitää kolmijakoa: valehtelevinen, halveksiminen ja vääryyden tekeminen. Usein ihminen lankeaa varsin tietoisesti näihin sielunliikkeisiin. Mielenkiintoinen on kysymys, milloin ihminen on vastuussa teoistaan. Voihan arvotietoisuus olla ihmisessä vielä heräämättä (esim. lapsella tai psyykkisesti sairaalla henkilöllä).

22. Elämää kantavat voimat

Periaatteessa inhimillistä elämää uhkaavat monet seikat. Käytännössä ihminen yleensä jaksaa elää päivästä toiseen huolimatta odotettavissa olevista vaikeuksista. Psykodynaamisessa puolessa voi itsessään nähdä jotain elämää kantavaa (vallan, pyyteen ja ahneuden voimat), mutta niissä on myös harhautusta, joka aina lopulta johtaa ikäviin kokemuksiin. Kulttuuriset elämykset ovat tärkeä osa elämän mielekkyyden ja tyydyttävyyden rakentajina. Kuitenkaan eivät nämäkään ole varsinaisesti elämää ylläpitäviä sielullis-henkisiä voimia. Ihmisen sielunmaisemassa on tunnistettavissa eräitä tekijöitä, jotka olennaisesti vaikuttavat elämän jatkuvuuteen. Yllättäen löydämme jälleen tutun kolminaisuuden.

Lähinnä ajattelun alueella tai ajattelunomaisesti toimii ihmisessä usko. Ihmisen elämän suorastaan psykodynaamisiin välttämättömyksiin kuuluu usko, luottamus johonkin. Tämä ei merkitse, etteikö ihmisessä voisi vallita vahva epäuskokin, joko koko elämän täyttävänä tai hetkittäin johonkin asiaan kohdistuvana. Tavanomaisesti usko kuitenkin aina uudistuu. Ihmisen usko ulottuu aivan pienistä arkielämän asioista aina laajoihin ja hienostuneisiin maailmankatsomuksellisiin käsityksiin.

Uskon funktio on koko ihmisen olemuksen ja olemisen täyttävää. Melkein voisi sanoa, että elämä olisi mahdotonta ilman uskoa. Uskonsa tiedostaminen on usein vaikeata,

koska juuri vahvimmat uskon sisällöt tahtovat paeta huomiotta. Ihmisen on joskus vaikea tiedostaa, tunnistaa ja tunnustaa, mihin hän todella uskoo. Tietoisuuden tasolla ihminen voi jopa väittää ja todistella muuta kuin mikä hänen todellinen uskonsa on. Moni voi olla tosiasiaa materialisti, vaikka ehkä esittää muuta ja päinvastoin. Toinen taas luottaa rahaan ja tavaraan, vaikka on ehkä valinnut näennäisesti toisenlaisen elämäntyylin. Usko on täynnä paradokseja oleva ilmiö ihmisessä.

Tavallisesti uskoksi kutsutaan vain tiedostettuja uskon sisältöjä, joihin liittyy opillisia lauseita. Ns. uskonnoissakin voi usko tosin merkitä laajempaa sielullista ilmiötä kuin vain oppeihin pitäytymistä. Ehkä loppujen lopuksi kristillisen uskontomme (ja ehkä sen muunnoksen muhamettilaisuuden) opit ovat sanan kapeassa mielessä uskontoa, koska juuri kristillisyyden on kehittänyt kiinteitä väitteitä (uskontunnustuksia) eikä lähde niinkään maailman tutkimisesta kuten esim. monet itämaiset uskonnot.

Uskoksi voidaan kutsua myös erilaisia poliittisia ja aatteellisia näkemyksiä maailmasta. Itse asiassa ihmiset suhtautuvat nykyään tieteeseenkin uskovaisesti. Tällä ei ole tarkoitus halventaa erilaisten oppien merkitystä, vaan yksinkertaisesti vain korostaa, että ihminen on uskovainen olento ja kantaa elämäänsä esim. pitäytymällä joihinkin näkemyksiin, teorioihin tai maailmankatsomuksiin.

Usko voi muodostua ihmiselle ankaraksi identiteettikysymykseksi ja vallankäytön välineeksi. Näinhän käy uskonnoissa, aatteissa ja tieteissä erittäin helposti, melkein pässännönmukaisesti. Olisi syytä ihmetellen kysyä, miksi jollekin ihmiselle tai ihmisryhmälle olisi annettu oikea usko tai oikea käsitys maailmasta. Näin ei voi ymmärtääkseni olla, vaan ihminen on aina myös tuomittu tietämättömyyteen ja epävarmuuteen.

Oleennaista on huomata, että ihmisessä on energeettinen

ilmiö, joka täyttää täydemmin tai epätäydemmin hänen arkisen olemisensa. Se levittää itsensä ihmisen ajatuksiin, tunteisiin ja tekoihin. Se suo jatkuvuuden ja luottamuksen tunnetta, useimmiten niin, että emme tiedä tuon sielullishenkisen energian läsnäolosta mitään. Tuota energiaa voidaan kutsua luontevasti uskoksi.

Energiana uskolla ei sinänsä tarvitse olla mitään erityisiä sisältöjä. Voi tosin havaita, että usko aina hakee jotkin sisällöt. Me siis muodostamme lainomaisesti luottamuksen johonkin, vaikka vain arkielämän rutiineihin ja säännön mukaisuuksiin. Luottamus on turvallisuutta. Haluamme uskoa johonkin todellisuuden jäsenyykseen.

Uskon voi kohdata energeettisenä liikkeenä ihmisen sielunmaisemassa. Tämän energian kohtaaminen tuntuu hyvin merkitykselliseltä. Silloin ymmärtää myös sen, että usko voi ihmisessä kehittyä ja voimistua. Se takertuu tietysti ajoittain joihinkin sisältöihin, jotka myöhemmin osoittautuvat puutteellisiksi. Uskoon pettyminen voi johtaa epäuskoon. Usko hakee kuitenkin aina kehittyneempiä sisältöjä.

Itse uskon voima, sisällöistä erillisenä, voi kehittyä. Näin se sielun funktiona voi tulla erityisen tyydyttäväksi ja elämää ylläpitäväksi voimaksi. Usko tekee ihmisen lujaksi. Uskon kuuluu myös horjua, ettei siitä muodostu kehityksen estettä ja vallan välikappaletta.

Uskossa on itse asiassa jotain tahdonomaista, koska se kantaa elämää. Lähinnä se on kuitenkin ajattelunomaista siksi, ettei siinä sinänsä ole erityistä aktiivisuutta ulospäin, vaan se on kallion ja pilarin kaltainen olemus ihmisessä.

Tahdon alueelle sijoittuu toinen erittäin tärkeä elämää kantava voima. Tosin sen kohdalla voidaan puhua ajattelunomaisesta luonteesta, koska se tulee usein esiin kuvitteluna ja haaveiluna. Kuitenkin se on suuntautunut tulevaisuuteen, kun taas uskossa on enemmän ”takaapäin” kantavaa luon-

netta. Tuo sielullis-henkinen energia on toivo.

Toivo on funktionaalinen ilmiö, koska sillä on taipumus uusiutua ihmisessä loputtomasti. Ihminen toivoo aina jotain; hän on suuntautunut elämässään toivonomaisesti. Usein tätä ei tiedosteta energeettisenä ilmiönä, ei edes niinä sisältöinä joita toivotaan. Syvimmät toiveemme ovat saataneet hautautua kätköön. Toivon jatkuvassa käynnistymisessä ja uusiutumisessa on jotain niin automaattista, että emme tiedosta toivon sielunenergeettistä luonnetta muulloin kuin epätoivon hetkellä.

Kuten kaikkien sielullis-henkisten ilmiöiden on toivonkin rajaaminen vaikeaa. Tahdoksi sen tekee tulevaisuuteen suuntautuva luonne ja se, että se merkitsee erittäin kokonaisvaltaista suuntautumista ihmisessä. Sen vaikutukset näkyvät kaikilla sielunalueilla. Toivossa on aina jotain, johon me liitymme. Sillä on kohteensa kuten uskollakin. Uskonkin yhteydessä voimme puhua liittymisestä joihinkin tunnesisältöihin, mutta erittäin ilmeistä tämä on toivoessa. Sitä värittävät esim. unelmoinnin tunnekylläiset sävyt. Tällöin epätoivo merkitsee ahdistusta, joka on seurausta unelmien (ehkä usein tarpeellisesta) romahtamisesta. Pyyteellisyys ja ahneus tarttuvat toivoon monella tavalla.

Toivo voi olla kuitenkin sisällöltään hyvin rationaalista, perusteltua ja järkevää. Itse energiana sitä ei tarvitse ajatella liittyneenä mihinkään erityisiin sisältöihin, vaikka sisällytysasetöntä toivoa ei käytännössä juuri ole. Toivon uusiutuva luonne on erittäin vapauttavaa ihmiselle. Sen puuttuminen on raskas sielullinen kokemus, vaikka se voi olla ihmisen sisäisen kehityksen kannalta välttämätöntä. Toivonkin voi nähdä kehittyvän sitä mukaa kuin se kohdistuu inhimillisesti arvokkaampiin asioihin. Se on olemassa myös suhteellisen itsenäisenä sielullisena energiana.

Elämän täydellistymiseen kuuluu toivon tunnistaminen ja sen sisältöjen tunnustaminen. Näin me joudumme tavallaan

”minänä” myös nöyrinä ja kiitollisina tunnustamaan tämänkin voiman tärkeän merkityksen ihmisen elämässä. Uskon ja toivon voimat kohdatessaan tuntee, että ne eivät ole voimia, joita voi käskää, vaan niille voi vain tehdä tilaa. Tosin joskus uskossa on tahdonomaista päättämistä. samoin kuin toivossa tunteenomaista liittymistä johonkin. Syvimmissä ilmentymissään uskon ja toivon voi kokea tulevan ihmisen sielunelämän ulkopuolelta.

Kolmas tärkeä elämää kantava sielunfunktio — ehkä suurin — on vielä mainitsematta: rakkaus. Käsitykset rakkaudesta rajoittuvat ajan päätöksessä yleensä biologistisiin tai materialistisiin mielikuviiin. Miehen ja naisen välinen rakkaus, äidin tai isän rakkaus näyttävät palvelevan biologista tehtävää. Miehen ja naisen yhtyminen on liittymisen alkukuva. Lapsen ja vanhemman yhteisyys on sosiaalinen alkukuva. On helppo kieltää rakkaudelta syvempi merkitys ja rajoittaa se suvunjakamiseen tai ehkä jonkin verran laajemmin sosiaalisiksi funktioksi (perheeseen, heimoon, kansaan). Rakkaus näyttäytyy fysiologisena tai biologisena, vietinomaisena välttämättömyytenä.

Kuvio 29. Elämää kantavat voimat.

Rakkaus on verrattavissa uskoon ja toivoon. Näiden tavoin rakkaus yhdistyy helposti kaikkeen muuhun psykodynaamiseen, esim. ihmisen seksuaalisiin tarpeisiin. Silti itse rakkautta sielunfunktiona ei tule kadottaa näkyvistä, vaikka se näyttäisi olevan vain häviävänä momenttina mu-

kana ihmisen suhteessa maailmaan ja ihmisiin, alistuneena vietinomaiseen tai sosiaaliseen itsekkyyteen. Rakkaus on ihmisessä oma energeettinen välttämättömyytensä, joka sekin uudistuu ja hakee kohdettaan lainomaisesti.

Ihminen saattaa kaiken kuonankin alta tunnistaa itsensä sekä rakkauden janon että sen antamisen ”paineen”. Rakkauden ”funktionaalisen” virran löytyminen tosin usein järkyttää ihmistä, koska tätä taustaa vasten voivat omat sielun sisällöt ja tilat näyttää rakkaudettomilta. Rakkautta ei sitäkään voi käskää, vaan sille tulee luoda tilaa.

Rakkaus on vain viljeltynä olemassa. Ihmisen, joka ei ole saanut vastaanottaa rakkautta (esim. lapsuudessa), on vaikea, ellei mahdoton löytää sitä itsestään tai tunnistaa sitä ympäristössään. Rakkaus saattaa olla pelottavaakin, koska se todella tuntuu ”riisuvan” ihmisen ja näin osoittaa hänen sieluntilojensa vajavuuden. Rakkaus on ensisijaisesti liittymisen ilmiö, joten siinä heijastuu varsinkin tunteen dynamiikka.

Rakkaus on siis funktio, joka ei jää toteutumatta. Rakkaus hakee kohteensa, kullakin ihmisellä omalla tavallaan. On oikeutettua sanoa, että joku rakastaa perhettään, koti-seutuaan, kirjojaan, autoaan, ystäviään, taidetta, filosofiaa, omaa rauhaansa, kesämökkiänsä jne. Ihmisen suhde asioihin on rakkaudellinen, vaikka siihen tulee mukaan kaikki muukin sielullinen dynamiikka. Ihminen on aina kiintynyt johonkin. Jos menettää rakkautensa tai sen kohteen, se aiheuttaa tuskaa ja itsetutkiskeluakin. Rakkaus on siis tunnistettavissa ihmisen kaikkinaisessa olemisessa samoin kuin usko ja toivokin. Kyyninen aikamme häpeää puhua rakkaudesta. Materialismiin taipuva usko ei haluaisi tunnustaa rakkauden mahdollisuutta.

Rakkauden osuus voi kasvaa sielussamme suhteessa ihmisiin ja luontoon sekä kulttuurin tuotteisiin. Rakkaus on ehkä merkittävin henkinen energia. Siihen liittyy lämmön

ja yhteyden syviä ja järkyttäviäkin tunteja. Siinä voi nähdä toteutuvan myös ihmiskunnan ykseyden. Rakkaus on hyvin vaikeasti vapautuva ilmiö ihmisessä. Se ei ole aina auto-maattista, vaan siihen liittyy tahtoa. Se on myös tahdottua, ponnistettua ja saavutettua.

Ihminen rakastaa aina itseänsä. Itserakkaus on aivan luonnollista. Ihminen voi tosin alkaa inhota joitakin puolia itsessään, mutta ilmeisesti hän ei koskaan menetä itserak-kauttansa, vaikka päättäisi tuhotakin itsensä. Koska itserak-kaus on luonnollista, vaikkakin muuhun sielundynamiik-kaan liittyneenä seurauksiltaan kyseenalaista, on luonno-lista sanoa ”rakastakaa lähimmäistänne niin kuin itseänne”.

Rakkaus on se, mitä ihminen tosiasiaassa maailmassa eni-ten kaipaa. Rakkaus on elämän täyttymys. Rakkauden voi oppia vain muilta ihmisiltä, rakkaudellisista elämän muo-doista ja sisällöistä.

Elämää kantavat voimat ovat ihmistä vapauttavia. Ne tuntuvat puhtaimmalla olemuksessaan olevan ristiriidassa monien sielunaiheidemme kanssa, ristiriidassa itsemme kans-sa. Siksi ne pyritään torjumaan. Varsinkin rakkaus tuntuu vievän meiltä identiteetin, jolla olemme kietoutuneet maal-lisiin valtoihin. Kyynisyys on helpompi tie, kun siinä tarvit-see vain noudattaa valtoja, jotka lupaavat paljon. Kun ihmi-nen tuntee rakkauden välttämättömyyden, hän voi suoras-taan musertua sen voimasta. Rakkaus vie itserakkaan identi-teettimme. Ihminen voi torjua rakkauden, koska se uhkaa häntä, uhkaa hävittää hänet. Ehkä rakkauskään ei näin saa olla liiallista.

Voimme tiivistää edelliset ajatukset seuraaviin lauseisiin. Tekemisessä on toivo läsnä. Ajattelu perustuu luottamuk-seen. Liittymisessä elää aina myös rakkaus johonkin.

23. Kulttuurielämykset

Ihmisen elämä on elämyksiä ja kulttuurielämyksiä. Ihmisten toimissa, elämän käytännöissä ja esineissä vallitsee jokin ilme ja muoto. Näin ne välittävät meille elämyksiä. Muodot kantavat jollakin tavalla elämyksiä, koska ne voivat siirtyä. Elämyksen kautta kulttuuri tarttuu ihmiseen ja jatkaa hänessä elämäänsä, ehkä persoonallisesti muuntuneena.

Kulttuurissa on aina kysymys muustakin kuin vain ihmisen sielunelämän dynamiikasta. Siksi kulttuurin muodot ja sisällöt eivät ole turhia, vaikka ne joskus voivat olla kankeita. Parhaimmillaan kulttuurissa elää muotoja ja sisältöjä, jotka vaikuttavat inspiroivasti. Kulttuuri on yksinkertaisissa arkisissa muodoissaankin ihmisen viljelyä.

Edellisissä luvuissa on yritetty tavoittaa eräitä ulottuvuuksia, joilla voidaan kuvata kulttuurin sisältöjä. Kulttuurielämysten jäsentäminen on erittäin vaikeaa, koska juuri henkisen sävyttämä sielullisuus sisältää rajattomasti vivahteita ja olemme kaiken aikaa aukeamassa uusille kokemisen mahdollisuuksille. Taide, tiede, uskonto, filosofia jne. tuottavat meille mahdollisuuksia sisäiseen avartumiseen, sikäli kuin kohtaamisen ulottuvuuksiamme herkistetään ja viljellään.

Ehkä joskus tulevaisuudessa kykenemme luomaan sellaisen hengenelämän fenomenologian, jossa on kuvattu kohdullisen seikkaperäisesti ne ulottuvuudet, joissa henkisyys toteutuu. Kulttuurin tuotteissa elää henkisen elämän ulottuvuuksia. Näytelmässä, runossa, musiikkiteoksessa jne. voi elää ihmettelyä, sääliä, ymmärtäväisyyttä, kauneutta, rakkautta jne. Kulttuurin viljely on siis jossain mielessä hengen aineellistamista. Koska siinä on kyse loputtomasta luovuudesta, ei sitä koskaan voida täydellisesti kuvata, se on toteutettava aina uudestaan, uudella tavalla. Hengenelämä, niin kuin elämä yleensäkin, on rajatonta ja pohjatonta.

Se, mitä esim. kielen äänteiden soinnissa, runon rytmissä

ja sanan sointujen tunnelmissa elää, on jotain kosmisesti syvää, jos sen vain kykenee vastaanottamaan. Tämä olisi erittäin tärkeää tiedostaa nykyaikana, koska kieli on kuolemassa elämyksettömäksi informaatiovälineeksi. Kielen kuollessa kohtaamisen ulottuvuudet kapenevat ja maailma pakenee. Suomen kielessä on erikoisen hyvät mahdollisuudet juuri elämykselliseen maailman kohtamiseen. Se edellyttää kuitenkin kielen soinnillisen laadun ymmärtämistä ja tunnistamista.

Kulttuurituotteissa on loputtomasti vivahteikkaita mahdollisuuksia ihmisen tunnistamiseksi. Erityisesti taide viljelee niitä vivahteita, joita muutoin on vaikea ilmaista. Vaikka ne eivät olisi määriteltävissä, vaan vain elävää henkistä todellisuutta, ne kohottavat ja jalostavat ihmisen sielullisuutta.

Erityisesti kasvatuksessa on kyse ihmisen sielullisuuden viljelystä kulttuurin parhaimpien tuotteiden ja oivallusten avulla. Kasvatus on taitoa, jossa kasvattaja yhdistää oman kulttuurisen oivalluksensa lapsen kehitysvaiheen avaamiin kokemusmahdollisuuksiin. Kulttuuriton tai kapeaa kulttuuria toteuttava kasvatus on ihmisen manipuloimista tarkoituspärisesti. Vastuullinen kasvatus pyrkii kulttuuristen elämysten avulla viljelemään ja avaamaan kasvavan sielunenergioita mahdollisimman laajasti.

Kulttuurituotteeksi voidaan katsoa sellainen ilmiö, asia tai esine, joka jollakin tavalla käynnistää sielunprosesseja voittamaan sitovan psykodynamiikkansa. Kulttuuri käynnistää sielunelämää siten, että minuuksa saavuttaa vapauden mahdollisuuksia. On selvää, että arvoilla ja arvosuuntautuneella sisäisellä aktiivisuudella on tämä inhimillinen merkitys.

Ihmisen kulttuuris-henkisen olemuksen tiedostaminen on erityisen olennaista ihmisen tunnistamista. Kokoavasti todettakoon lopuksi seuraava kolminaisuus: Taide kasvat-
taa, tiede kouluttaa ja työ opettaa.

KIITOKSET

Tämän teoksen syntyyn ovat vaikuttaneet lukuisat tekijät ja henkilöt. Erityisesti olen kiitollinen kolmelle tärkeälle henkisellemme oppaalleni professori Reijo Wileniukselle, toimitusjohtaja Raimo Antikaiselle ja maisteri Antti-Veikko Perheentuvalle. Antti-Veikko Perheentuvan kanssa käydyt keskustelut ovat vaikuttaneet teoksen sisältöihinkin.

Olen kiitollinen perheelleni ja vaimolleni psykologi Anneli Turuselle. Hänen kanssaan käydyt keskustelut ovat avanneet monia tärkeitä näkymiä.

Olen saanut merkittävää henkistä tukea Kriittisen korkeakoulun (Helsinki) työntekijöiltä ja erityisesti sen tutkijayhteisöltä, jonka jäsenet ovat itse kukin omalla tavallaan auttaneet työtäni eteenpäin.

Erityisen kiitollinen olen vanhemmilleni Alma ja Heimo Turuselle, jotka ovat aina tukeneet elämäni ja opettaneet minut kunnioittamaan ihmisiä ja työtä.

KT

KIRJALLISUUTTA

- Ahlman, E.: Arvojen ja välineiden maailma. WSOY, Porvoo 1976. (1920).
- Ahlman, E.: Totuudellisuuden probleemi. WSOY, Porvoo 1929.
- Ahlman, E.: Kulttuurin perustekijöitä. Gummerus, Jyväskylä 1976. (1939).
- Ahlman, E.: Ihmisen probleemi. WSOY, Porvoo 1953.
- Blanck, G. & Blanck, R.: Ego Psychology: Theory and Practice. Columbia University Press, New York 1974.
- Blanck, G. & Blanck, R.: Ego Psychology II: Psychoanalytic Development Psychology. Columbia University Press, New York 1979.
- Kernberg, O.: Borderline Conditions and Pathological Narcissism. Jason Aronson, Inc., 1981. (1975).
- Kernberg, O.: Internal World and External Reality. Object Relations Theory Applied. Jason Aronson, Inc., 1980.
- Kohut, H.: The Analysis of the Self. International Universities Press, New York 1971.
- Kohut, H.: The Restoration of the Self. International Universities Press, New York 1977.
- Mahler, M.S. & Pine, F. & Bergman A.: The Psychological Birth of the Human Infant. Basic Books, Inc., Publisher, New York 1975.
- Steiner, R.: Vapauden filosofia. Gummerus, Jyväskylä 1979. (1894).
- Steiner, R.: Von Seelenrätseln. Verlag der Rudolf Steiner-Nachlassverwaltung, Dornach/Schweiz 1960. (1917).
- Wilenius, R.: Snellmanin linja. Gummerus, Jyväskylä 1978.

TEKIJÄN ERÄITÄ MUITA JULKAISUJA

Turunen, K.E.: Ihminen ja tiede. Gummerus, Jyväskylä 1978.

Turunen, K.E.: Ihmisen hahmo. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 15/1981.

Turunen, K.E.: Kasvatuksen perusta. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 20/1984.

Turunen, K.E.: Ihmisen ikävaiheet ja kasvatusta. Jyväskylän yliopiston filosofian laitoksen julkaisuja 24/1985.

Turunen, K.E.: Näkökulma pedagogiikkaan. Kriittinen korkeakoulu. Julkaisuja no 5, 1986.

KUVIOIDEN LUETTELO

Kuvio	1.	Ajattelun laadut	28
	2.	Sielun peruslaadut	36
	3.	Eksistentiaaliset tarpeet	37
	4.	Ajattelun fenomenologinen rakenne ...	43
	5.	Tunteen fenomenologinen rakenne	55
	6.	Tahdon fenomenologinen rakenne	67
	7.	Käytännölliset tarpeet	70
	8.	Narsistiset tarpeet	72
	9.	Ajattelun psykodynaaminen rakenne ..	83
	10.	<u>Tunteen psykodynaaminen rakenne</u> ...	99
	11.	Tahdon psykodynaaminen rakenne	109
	12.	Eksistentiaaliset tunteet	120
	13.	Puolustavat tunteet	124
	14.	Tahdonomaiset sielunlaadut	136
	15.	Tahdonomaiset sielunvoimat	137
	16.	Tunteenomaiset sielunlaadut	139
	17.	Tunteenomaiset sielunvoimat	140
	18.	Ajattelunomaiset sielunlaadut	142
	19.	Ajattelunomaiset sielunvoimat	142
	20.	Häpeä, syyllisyys ja ymmärtämys	154
	21.	Ahdistus, suru ja sääli	155
	22.	Hätä, huoli ja vastuu	156
	23.	Kärsimyksen kolminaisuus	157
	24.	Osallistuvat sieluntilat	158
	25.	Nöyryyden kolminaisuus	162
	26.	Inspiratiiviset voimat	164
	27.	Arvosuuntautuneet sieluntilat	165
	28.	Platoniset arvot	167
	29.	Elämää kantavat voimat	176